

Michaïl Bakounine

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΟΛΩΝ

Gaston Leval

ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ, Ο ΘΕΜΕΛΙΩΤΗΣ ΤΟΥ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΡΙΣΜΟΥ

ΚΑΙΝΑ
ΔΑΙΜΟΝΙΑ

Ο Μιχαήλ Αλεξάντροβιτς Μπακούνιν είναι ο σημαντικότερος θεωρητικός και φιλόσοφος και ο ουσιαστικός θεμελιωτής του σύγχρονου αναρχισμού. Γεννήθηκε στο Πριμουκίνο της Ρωσίας στις 30 Μαΐου 1814, με καταγωγή από οικογένεια μικρών ευγενών στην τσαρική Ρωσία. Εγκατέλειψε τη χώρα ως λιποτάκτης και έζησε και έδρασε μεταξύ άλλων, στην Πρωσία, την Ιταλία, την Αγγλία, τη Γαλλία, τις ΗΠΑ και την Ελβετία, όπου πέρασε και το πιο δημιουργικό κομμάτι της ζωής του. Συνδέθηκε με αναρίθμητα επαναστατικά κινήματα της εποχής του και επηρέασε βαθύτατα ακόμα περισσότερο. Για τη δράση του φυλακίσθηκε επανειλημμένα και δραπέτευσε αρκετές φορές. Ίδρυσε και συμμετείχε σε πολλές επαναστατικές οργανώσεις των καιρών του, μέχρι το 1868 όταν και προχώρησε στη Διεθνή. Μέσα στη Διεθνή υπήρξε το αντίπαλο δέος του Καρλ Μαρξ, αντιπαράσσοντας τον ελευθεριακό στον κρατικό σοσιαλισμό. Η αντιπαράθεση αυτή οδήγησε στη διαγραφή του Μπακούνιν και των φίλων του από τη Διεθνή και στην οριστική ιστορική διάσπαση του εργατικού κινήματος. Ανάμεσα στα έργα του ξεχωρίζουν τα «Θεός και Κράτος», «Φεντεραλισμός, σοσιαλισμός», «αντι-θεολογισμός», «Η κνυτο-γερμανική αυτοκρατορία», «Ο ελευθεριακός σοσιαλισμός», κά Πολλά από αυτά είναι ημιτελή ή αποτελούν συλλογές κειμένων. Πέθανε την 1η Ιουλίου του 1876 στη Βέρνη.

Michaïl Bakounine

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΟΛΩΝ

Gaston Leval

ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ, Ο ΘΕΜΕΛΙΩΤΗΣ ΤΟΥ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΡΙΣΜΟΥ

ΚΑΙΝΑ
ΔΑΙΜΟΝΙΑ

Michaël Bakounine

Για την ελευθερία του καθενός
και την ισότητα όλων

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΚΑΙΝΑ ΔΑΙΜΟΝΙΑ**

Αθήνα 2009

**Michaïl Bakounine - Για την ελευθερία του καθε-
νός και την ισότητα όλων**

Μετάφραση: Γιάννης Ανδρουλιδάκης

Επιμέλεια - Διόρθωση: Βίκυ Κοβάνη

Εξώφυλλο - Σελιδοποίηση: Σπύρος Δαπέργολας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙΝΑ ΔΑΙΜΟΝΙΑ, Ιούλιος, 2009

Σουλτάνη 8, 10683 Αθήνα

e-mail: ed_kaina_daimonia@yahoo.com

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
Γιάννης Καρύτσας, Η συμβολή του Μιχαήλ Μπακούνιν στο εργατικό-συνδικαλιστικό κίνημα κατά τους χρόνους της Διεθνούς Ένωσης των Εργαζόμενων	19
Γκαστόν Λεβάλ, Μπακούνιν, ο θεμελιωτής του επαναστατικού συνδικαλισμού	25
• ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΣ	26
• ΠΡΟ-ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	28
• ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΨΗΛΛΑΦΙΣΜΑΤΑ	29
• Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ	38
• Ο ΘΕΜΕΛΙΩΤΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΥ	42
• ΤΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ	44
• Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ	48
• Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΙΩΝ	52
• Η ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΕΡΓΙΑ	55
• Η ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ	59
• ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΩΝ ΜΑΖΩΝ	62
• Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ	68
• ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ ΣΕΝΤ ΙΜΙΕΡ	72
• Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΗ	76
• Μιχαήλ Μπακούνιν, Η πολιτική της Διεθνούς	79
Μιχαήλ Μπακούνιν, Η οργάνωση της Διεθνούς	103
Πέτρος Κροπότκιν, Ο Μπακούνιν μπροστά στην Ιστορία	117

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Μιχαήλ Μπακούνιν (1814-1876), ρώσος επαναστάτης και βασικός θεωρητικός και φιλόσοφος του αναρχισμού, είναι ένα από τα πιο αντιφατικά μυαλά -ανάμεσα στα πολλά τέτοια- που γέννησε ο 19ος αιώνας. Θεμελιωτής της ελευθεριακής αντιπολίτευσης στο συγκεντρωτικό μαρξισμό στο πλαίσιο της Α΄ Διεθνούς, θεωρητικός του φεβτεραλισμού και της οριζόντιας εργατικής οργάνωσης, ιθύνων νους του κομματιού του εργατικού κινήματος που, ξεπερνώντας τον ευφημισμό του «εργατικού Κράτους», αμφισβήτησε το Κράτος συνολικά, επιφανής και δημόσιος επαναστάτης (ίσως ο πιο ξακουστός της εποχής του), που αγγύστα τριγυρούσε στον κόσμο υποκινώντας κινήματα και συμμετέχοντας σε εξεγέρσεις, ο Μπακούνιν είχε και μία άλλη πλευρά: αυτή του σκοτεινού συνωμότη, που διακήρυττε την ανάγκη μιας κρυφής φωτισμένης δικτατορίας επαγγελματιών επαναστατών, παρουσίαζε οργανωτικά μοντέλα απόλυτης και άκαμπτης ιεραρχίας και συνεργαζόταν με τα πιο αμφιλεγόμενα και αυταρχικά στοιχεία του επαναστατικού κινήματος, προκειμένου να πετύχει τους σκοπούς του.

Οι αντιφάσεις της προσωπικότητας του έχουν εξηγηθεί μέχρι σήμερα πολλές φορές και με ποικίλους τρόπους. Από τη μία μεριά, αρκετοί αναρχικοί στοχαστές (ο Μαξ Νετλάου, ο Ντανιέλ Γκερέν, ο Φρανκ Μιντς, ο Γκαστόν Λεβάλ -οι θέσεις του οποίου φιλοξενούνται σε αυτήν την έκδοση- κ.ά.) τις εξηγούν υποστηρίζοντας ότι ο Μπακούνιν αναπτύσσει την αναρχική του ιδεολογία από ένα σημείο κι έπειτα, θεωρώντας, συνήθως, ως σημείο τομής το 1864 ή το 1868. Από την άλλη μεριά, μια άλλη τάση στοχαστών δεν

ενστερνίζεται αυτή την αντίληψη και χρεώνει στον Μπακούνιν ασυγχώρητες παλινωδίες σε περιόδους που δε μένουν «εκτός καταμέτρησης». Ο γάλλος αναρχικός λογοτέχνης και φιλόσοφος Αλμπέρ Καμί είχε αναπτύξει ένα σχετικό –και πολύ ενδιαφέροντα– διάλογο με τον Γκαστόν Λεβάλ μέσα από την εφημερίδα της γαλλόφωνης Αναρχικής Ομοσπονδίας *Le Libertaire* [Ο Ελευθεριακός], μετά την κριτική που άσκησε στον Μπακούνιν στο βιβλίο του *L'homme revolté* [Ο επαναστατημένος άνθρωπος]¹. Ο βιογράφος του Μπακούνιν, Ανρί Αβρόν, όχι μόνο συμεριζείται την κριτική αυτή, αλλά παρουσιάζει τον Μπακούνιν σα μια διαταραγμένη προσωπικότητα με έντονα σολιψιστικά χαρακτηριστικά.² Στην Ελλάδα κυκλοφόρησε πρόσφατα μια ενδιαφέρουσα μελέτη για το θέμα αυτό, που διαφωνεί κάθετα με τον Αβρόν αλλά είναι εξαιρετικά κριτική προς τον Μπακούνιν.³ Εννοείται ότι τις αντιφάσεις αυτές του Μπακούνιν εκμεταλλεύθηκαν κατεξοχήν οι μαρξιστές αντίπαλοί του για να τον κατηγορήσουν και να τον διαγράψουν τελικά –έστω και με αμφιλεγόμενες διαδικασίες– από την Α' Διεθνή.

Όπως συνήθως συμβαίνει σ' αυτές τις περιπτώσεις, και οι δύο πλευρές έχουν να παρουσιάσουν βάσιμα επιχειρήματα. Πράγματι, είναι άδικο να χρεώνονται στον αναρχικό Μπακούνιν όσα έχει γράψει πριν από το 1864 ή –ως έναν βαθμό– και πριν από το 1868 και την ένταξή του στη Διεθνή. Από την άλλη, είναι ανάμεσα στο 1869 και το 1870 που ο Μπακούνιν συνεργάζεται στενά με το μακιαβελικό θιασώτη του επαναστατικού μιλιταρισμού Σεργκέι Νετσάγιεφ, πράξη που πιθανότατα αποτελεί την πιο μαύρη σελίδα στο βιογραφικό του.

1. Καμί, Αλμπέρ, *Ο επαναστατημένος άνθρωπος*, Αθήνα, εκδ. Μπουκουμάνη

2. Αβρόν, Ανρί, *Μπακούνιν*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 1984, μτφρ. Πόλυ Γκέκα

3. Καρύτσας, Γιάννης, *Μιχαήλ Μπακούνιν, Ο κόσμος του και το έργο του*, Αθήνα, εκδ. Άρδην, 2008

Μια γεμάτη και έντονη ζωή, ωστόσο, είναι επόμενο να συνοδεύεται από αντιφάσεις. Στον Μπακούνιν, στο έργο και τη ζωή του οποίου το πάθος συναγωνιζόταν πάντα με αξιώσεις την ευθυκρισία του, αυτό είναι έντονο. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι, σε αντίθεση με τον Μαρξ, που προτίμωσε να είναι ένας «καθ' έδρας επαναστάτης», ο Μπακούνιν ήταν ένας επαναστάτης της δράσης. Και ότι, την ίδια περίοδο που ο εχθραδερφός του από το Τρίερ επέλεγε να αφιερωθεί στα βιβλία του βασιζόμενος στη χρηματοδότηση του Φρίντριχ Ένγκελς (καταλήγοντας, όπως ήταν επόμενο, να εξαρτηθεί από αυτόν και να προσαρμόσει τελικά τις θέσεις του στις υπερ-συγκεντρωτικές και βαθιά ρεφορμιστικές αντιλήψεις του τελευταίου, χάνοντας κάθε ικμάδα εμπιστοσύνης στις λαϊκές μάζες), ο Μπακούνιν γνώρισε επαναλαμβανόμενες χρεοκοπίες εξαιτίας των συνεχών του ταξιδιών, προκειμένου να συναντηθεί και να αλληλοεπηρεαστεί από πραγματικά επαναστατικά κινήματα.

Σε κάθε περίπτωση, ακόμα κι αν δεχτούμε ότι υπάρχουν δύο Μπακούνιν, είναι αδύνατον να αρνηθούμε ότι ο ένας από αυτούς παραμένει συνεπής και αναπτύσσει την αντίληψή του με συνοχή, ειρμό και συνάφεια. Είναι ο Μπακούνιν του *Φεντεραλισμός, σοσιαλισμός, αντι-θεολογισμός*⁴, ο Μπακούνιν των παρεμβάσεων στο εσωτερικό της Διεθνούς και της Διαμαρτυρίας της Συμμαχίας μετά τη διαγραφή του από αυτήν, ο Μπακούνιν του *Κρατισμός και Αναρχία*⁵, ορισμένων αποσπασμάτων της *Κνουτογερμανικής αυτοκρατορίας* και τόσων άλλων κειμένων και παρεμβάσεων. Περισσότερο, ίσως, από όλα αυτά είναι ο οργανωτής της Ομοσπονδίας του Ζιρά, της πρώτης -υπό μία έννοια- αναρχοσυνδικαλιστικής οργάνωσης στην Ιστορία, που οργανώθηκε στην Ελβετία ήδη από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα.

Επιχειρούμε με αυτήν την έκδοση να εισάγουμε τον

4. Μπακούνιν, Μιχαήλ, *Φεντεραλισμός, Σοσιαλισμός, Αντιθεολογισμός*, μτφρ. Γ. Νταλιάνης, Αθήνα, εκδ. Ελεύθερος Τύπος, 1978

5. Μπακούνιν, Μιχαήλ, *Κρατισμός και Αναρχία*, μτφρ. Γ. Γαλανόπουλος, Αθήνα, εκδ. Ελεύθερος Τύπος, 1979

αναγνώστη σ' αυτό τον Μπακούνιν. Το δημιουργικό, καταφατικό Μπακούνιν, που θέτει τις βάσεις και τις προϋποθέσεις για τη συγκρότηση της ελευθεριακής οργάνωσης των εργαζομένων, την οποία ταυτίζει με το συνδικάτο. Δημοσιεύουμε για το λόγο αυτό δύο κείμενά του, που πρωτοεκδόθηκαν το 1869 και το 1872 αντίστοιχα.

Το πρώτο, με τίτλο «Η πολιτική της Διεθνούς», αποτελεί άρθρο που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *L'Égalité* [Ισότητα], το όργανο των αναρχικών («μπακουνιστών», όπως τους αποκαλούσαν τότε) της Γενεύης και την οποία διεύθυνε ο επιφανέστερος συνεργάτης του Μπακούνιν, ο Τζέιμς Γκιγιόμ. Αυτός ο τελευταίος το αναδημοσιεύει και στα Άπαντα του Μπακούνιν αλλά και στη συλλογή άρθρων με τίτλο *Αντιεξουσιαστικός Σοσιαλισμός*, που κυκλοφορεί και στην Ελλάδα⁶. Στην παρούσα έκδοση χρησιμοποιήθηκε η έκδοσή και οι σημειώσεις (εκτός κι αν αναφέρεται διαφορετικά) του Φερνάντ Ριντ, στην επανέκδοση του 1973.

Το δεύτερο κείμενο, με τίτλο «Οργάνωση της Διεθνούς», αποτελεί απόσπασμα ενός χειρόγραφου του Μπακούνιν, που γράφτηκε το 1871 και δημοσιεύθηκε ένα χρόνο αργότερα πάλι από τον Τζέιμς Γκιγιόμ, στο έργο του *L'Internationale, documents et souvenirs* [Η Διεθνής, ντοκουμέντα και αναμνήσεις] και στο κεφάλαιο «Protestation de l'Alliance» [«Διαμαρτυρία της Συμμαχίας»]. Η μετάφραση του κειμένου έγινε από το CD-Rom με τα έργα του Μπακούνιν, περιορίζοντας όσο γινόταν τις στιλιστικές παρεμβάσεις του Γκιγιόμ, προκειμένου να μείνουμε κατά το δυνατόν πιστοί στο αρχικό κείμενο.

Το ενδιαφέρον στοιχείο στα δύο αυτά κείμενα είναι ότι το πρώτο γράφεται αμέσως μετά την προσχώρηση του Μπακούνιν και των συνεργατών του της Συμμαχίας στη Διεθνή, όταν σε καμία περίπτωση σκοπός του ρώσου επαναστάτη δεν είναι η άσκηση κριτικής στα πεπραγμένα της

6. Μπακούνιν, Μιχαήλ, *Για έναν αντιεξουσιαστικό σοσιαλισμό*, μτφρ. Μιχ. Σιδερίδης, Αθήνα, εκδ. Ελεύθερος Τύπος, 1976

Διεθνούς και του Μαρξ, αλλά -αντίθετα- η υπεράσπισή της, ενώ το δεύτερο γράφεται εν μέσω της κρίσης των σχέσεων μεταξύ του Μπακούνιν και του Μαρξ και δημοσιεύεται λίγο πριν από το 8ο Συνέδριο της Διεθνούς στη Χάγη και τη διαγραφή της Ομοσπονδίας της Ζιρά. Εντάσσεται επομένως στο πλαίσιο της πολεμικής του Μπακούνιν με τον Μαρξ. Εντούτοις, τα κείμενα διακρίνονται από μια τέτοια συνέπεια, που είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς ποιο γράφτηκε πρώτο και ποιο δεύτερο. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι οι θέσεις του Μπακούνιν δε συνιστούν την απόληξη κάποιων εσωτερικών ελιγμών ή τακτικισμών, αλλά κομμάτια ενός συνεκτικού προγράμματος για την εργατική οργάνωση.

Στην ουσία, στα κείμενα αυτά βρίσκεται η σύνοψη του γενικού θεωρητικού πλαισίου του ρεύματος εκείνου που ονομάστηκε επαναστατικός συνδικαλισμός και στη συνέχεια αναρχοσυνδικαλισμός⁷ και υπήρξε το πιο μαζικό

---

7. Σημ: Στην πραγματικότητα, η έννοια του αναρχοσυνδικαλισμού προϋπάρχει, αφού αναρχοσυνδικαλιστές αποκαλούνται εξ αρχής οι αναρχικοί εκείνοι που συμμετέχουν και δουλεύουν μέσα στα συνδικάτα. Ο καρπός αυτής της συμμετοχής, ωστόσο, η γαλλική CGT, θα αναπτύξει ένα μοντέλο που θα πάρει την ονομασία «επαναστατικός συνδικαλισμός». Η έννοια του αναρχοσυνδικαλισμού θα χρησιμοποιηθεί ευρέως στην Ισπανία, θα αποκτήσει τεράστια μαζικότητα και έτσι θα την ανακτήσουν και οι παλιοί θιασώτες του επαναστατικού συνδικαλισμού. Για παράδειγμα, μετά την εκτροπή της γαλλικής CGT προς το σοσιαλπατριωτισμό, οι επαναστάτες συνδικαλιστές θα ιδρύσουν τη CGT-SR, δηλαδή CGT-Επαναστατικός Συνδικαλισμός, η οποία μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο θα μετονομαστεί σε CNT, σαν αναφορά στην ισπανική αναρχοσυνδικαλιστική οργάνωση που με τη σειρά της εμπνεύστηκε τη δράση της από την πρώτη περίοδο της γαλλικής CGT. Ουσιαστικά, οι θεωρητικές και πρακτικές διαφορές μεταξύ επαναστατικού συνδικαλισμού και αναρχοσυνδικαλισμού είναι δύσκολο να καταγραφούν με συγκεκριμένο τρόπο και πάντως είναι επουσιώδεις. Στις αναρχοσυνδικαλιστικές οργανώσεις συναντά κανείς πιο συχνά αναφορές στην κοινωνία μετά τον καπιταλισμό, τον ελευθεριακό κομμουνισμό κλπ.

εθελοντικό επαναστατικό κίνημα που εμφανίσθηκε στην εργατική τάξη κατά την πρώτη περίοδο του 20ού αιώνα.

Οι κεντρικές ιδέες που εκφράζονται μέσα στον επαναστατικό συνδικαλισμό/αναρχοσυνδικαλισμό είναι:

α) σε ό,τι αφορά τη συγκρότησή του:

1. Το πρόταγμα της οργάνωσης.

2. Η ειδική οργάνωση της εργατικής τάξης.

3. Η ειδική οργάνωση της εργατικής τάξης στη βάση των πλατιών κοινωνικών/ οικονομικών συμφερόντων της και όχι των στενών πολιτικών/ιδεολογικών συμφωνιών της.

β) σε ό,τι αφορά τη δράση και τους στόχους του:

1. Η διεκδίκηση των συμφερόντων μέσα από την απευθείας αδιαμεσολάβητη δράση των εργαζομένων.

2. Η ομοσπονδοποίηση των διεκδικήσεων προκειμένου να αποκτήσει γενικό χαρακτήρα η σύγκρουση της Εργασίας με το Κεφάλαιο.

3. Η προετοιμασία της επόμενης κοινωνίας και των κοινωνικών, οικονομικών και ανθρώπινων σχέσεων μέσα στους κόλπους του ίδιου του συνδικάτου.

4. Η αντικατάσταση της καπιταλιστικής, εξουσιαστικής και κρατιστικής κοινωνίας, από μια κοινωνία χωρίς τάξεις και κράτη, οργανωμένη σε συνδικαλιστική και άρα ομοσπονδιακή και ελευθεριακή δομή.

Πριν ακόμα λοιπόν το κίνημα αυτό αποκτήσει όνομα και σαφή χαρακτηριστικά, ο Μπακούνιν γράφει σχετικά με την οργάνωση της Διεθνούς, στην οποία συμμετείχε μαζί με τον Μαρξ και τους οπαδούς του: «Χάρη στη στρατιωτική οργάνωση, ένα τάγμα, χίλιοι οπλισμένοι άνδρες μπορούν να κρατήσουν σε τάξη ένα εκατομμύριο οπλισμένου αλλά ανοργάνωτου λαού. Χάρη στη γραφειοκρατική οργάνωση, το Κράτος με κάποιες εκατοντάδες υπαλλήλους αλυσοδένει τεράστιες χώρες. Επομένως, για να δημιουργήσουμε μια λαϊκή δύναμη ικανή να διαλύσει τη στρατιωτική και πολιτική

δύναμη του Κράτους, πρέπει να οργανώσουμε το προλεταριάτο. (...) Η οργάνωση της Διεθνούς, έχοντας σκοπό όχι τη δημιουργία Κρατών και νέων δεσποτισμών, αλλά τη ριζοσπαστική καταστροφή όλων των ξεχωριστών κυριαρχιών, οφείλει να έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά από την οργάνωση των Κρατών. Όσο αυταρχική, εξουσιαστική, τεχνητή, βίαια και εχθρική προς τη φυσική ανάπτυξη των λαϊκών συμφερόντων και ενστίκτων είναι αυτή η τελευταία, τόσο η οργάνωση της Διεθνούς οφείλει να είναι ελεύθερη, φυσική και σύμφωνη με κάθε σημείο αυτών των συμφερόντων και αυτών των ενστίκτων. Ποια είναι όμως η φυσική οργάνωση των μαζών; Είναι αυτή που βασίζεται στους ιδιαίτερους προσδιορισμούς της πραγματικής ζωής, στους καθημερινούς χώρους εργασίας, κατά επάγγελμα ή κατά επαγγελματικό κλάδο. Τη στιγμή που όλοι οι τομείς της παραγωγής θα εκπροσωπούνται στη Διεθνή, συμπεριλαμβανομένων και των εργατών της γης, η οργάνωση των λαϊκών μαζών θα έχει ολοκληρωθεί».

Το απόσπασμα αυτό θα μπορούσε αυτούσιο να αποτελέσει τον ορισμό του αναρχοσυνδικαλισμού. Τα προτάγματά του είναι τα προτάγματα του αναρχοσυνδικαλισμού, όπως τα είδαμε παραπάνω, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τον τρόπο οργάνωσης των εργαζομένων. Για να μη μείνει ωστόσο καμία παρεξήγηση ότι ο Μπακούνιν επιθυμεί τάχα την οργάνωση των εργαζομένων προκειμένου να επεξεργαστούν ή να υπερασπιστούν ζητήματα ιδεολογικής φύσεως (ή πίστωσης), σε κάποια άλλο σημείο αναφέρει σχετικά: «Μόνο άτομα και στην πραγματικότητα μόνο ένας μικρός αριθμός ατόμων προσδιορίζονται από την καθαρή και αφηρημένη "ιδέα". Τα εκατομμύρια, οι μάζες, όχι μόνο οι προλεταριακές, αλλά επίσης και οι φωτισμένες και οι προνομιούχες τάξεις, οδηγούνται πάντοτε από τη δύναμη και τη λογική της "πράξης". Αυτό που αντιμετωπίζουν τον περισσότερο καιρό είναι τα άμεσα συμφέροντά τους και τα πάθη της στιγμής. (...) Αν μας ενδιαφέρει λοιπόν να φέρουμε το προλεταριάτο κοντά στην υπόθεσή μας, την υπόθεση της Διεθνούς,

πρέπει να το προσεγγίσουμε όχι με γενικές και αφηρημένες ιδέες, αλλά με τη ζωντανή, την πραγματική κατανόηση των πραγματικών προβλημάτων του».

Τα δύο αυτά κείμενα του Μπακούνιν αποφασίσαμε να τα παρουσιάσουμε εδώ παράλληλα με ένα κείμενο του γάλλου Γκαστόν Λεβάλ, το οποίο αναλύει ακριβώς αυτή την ταξική πλευρά του Μπακούνιν και τις παρακαταθήκες που άφησε για τη συγκρότηση του κινήματος του επαναστατικού συνδικαλισμού. Ο Λεβάλ (1895-1978, πραγματικό όνομα Πιερ Ρομπέρ Πιγιέ) αποτελεί μια πολύ χαρακτηριστική περίπτωση αναρχικού. Γιος αγωνιστή της Κομμούνας του Παρισιού, βρέθηκε στην Ισπανία το 1915, αρνούμενος να καταταχθεί στο γαλλικό στρατό για τον πόλεμο. Στην Ισπανία συμμετείχε στην αναρχοσυνδικαλιστική CNT, την οποία το 1921 εκπροσώπησε στο Συνέδριο της κομμουνιστικής Τρίτης Διεθνούς στη Μόσχα. Εκεί, εκτός από το να αρνηθεί –όπως ήταν φυσιολογικό– την ένταξη της CNT στη Διεθνή, μπόρεσε να παρακολουθήσει από κοντά την καταστολή των αναρχικών –και όχι μόνο– από τους μπολσεβίκους και αγωνίστηκε για την απελευθέρωση των ελευθεριακών που είχαν γεμίσει τις φυλακές της Ρωσίας, λόγος για τον οποίον παρέμεινε επί αρκετούς μήνες στη χώρα προς βαθιά ενόχληση του καθεστώτος. Ουσιαστικά, από τον Γκαστόν Λεβάλ και τον Αλεξάντερ Μπέργκμαν δόθηκε για πρώτη φορά στην ανθρωπότητα η ευκαιρία να πληροφορηθεί για την εκτροπή της ρωσικής επανάστασης του 1917.

Γυρνώντας από τη Ρωσία, ο Λεβάλ πήγε ξανά στην Ισπανία, στη συνέχεια έζησε για κάποια χρόνια στην Αργεντινή και επέστρεψε στην Ισπανία, όπου βίωσε τους πρώτους μήνες του εμφυλίου πολέμου. Συνελήφθη από τις γαλλικές αρχές για λιποταξία, φυλακίστηκε και δραπέτευσε. Κατά τη δεκαετία του '50 συμμετείχε στην ανασυγκρότηση της γαλλικής Αναρχικής Ομοσπονδίας και στη συνέχεια ανέλαβε την έκδοση των περίφημων *Ελευθεριακών Τετραδίων*, που για πολλά χρόνια αποτελούσαν, κατά μια έννοια,

το θεωρητικό όργανο του γαλλικού αναρχισμού. Αργότερα συνέγραψε το βιβλίο *Η ελευθεριακή Ισπανία 1936-1939*, ένα από τα πιο σπουδαία ιστορικά έργα στην ιστορία του αναρχισμού, με αναλυτικά στοιχεία για το δημιουργικό έργο των κολεκτιβοποιήσεων στον ισπανικό εμφύλιο.

Το κείμενο που δημοσιεύουμε εδώ («Μπακούνιν ο θεμελιωτής του επαναστατικού συνδικαλισμού») ανήκει στην περίοδο των *Ελευθεριακών τετραδίων*. Ο Λεβάλ, στην ουσία, δεν περιορίζεται στο να αναπτύξει τις θέσεις του Μπακούνιν για τις εργατικές οργανώσεις, αλλά επιχειρεί επίσης να τονίσει εκείνα τα χαρακτηριστικά τους που συνδέουν τη συνδικαλιστική πάλη με τον κοινωνικό μετασχηματισμό, προκειμένου να διαφοροποιηθεί από το ρεύμα του ανεξάρτητου και απολιτικού – αλλά χωρίς κοινωνικά χαρακτηριστικά – συνδικαλισμού, που ασκούσε αρκετά μεγάλη επιρροή στη Γαλλία. Για το λόγο αυτό, ο Λεβάλ είναι αρκετά επιθετικός με τους υποτιθέμενους θεωρητικούς του επαναστατικού συνδικαλισμού, όπως ο Σορέλ, που στην ουσία διακατέχονται από την ίδια μανία με τους λενινιστές να φτάσουν στην επανάσταση με ένα «μεγάλο κόλπο», παρακάμπτοντας τη λαϊκή συνείδηση.

Στα κείμενα αυτά προσθέτουμε μια εισαγωγή του φίλου Γιάννη Καρύτσα, εμβριθούς μελετητή του Μπακούνιν και συγγραφέα ενός βιβλίου αρκετά κριτικού απέναντι στη συνωμοτική πλευρά της προσωπικότητας του, καθώς επίσης και ένα κείμενο του έτερου σπουδαίου αναρχικού Πιερ Κροπότκιν, που αναφέρεται στη σημασία του έργου και της σκέψης του Μιχαήλ Μπακούνιν.

Η συμβολή του Μιχαήλ Μπακούνιν στο εργατικό-συνδικαλιστικό κίνημα κατά τους χρόνους της Διεθνούς Ένωσης των Εργαζόμενων

του Γιάννη Καρύτσα

Ο Μιχαήλ Μπακούνιν, που αρχικά φιλοδοξούσε να κάνει μία πανεπιστημιακή καριέρα στον τομέα της φιλοσοφίας, γνωρίζοντας τον Ρούγκε, το 1842, μεταστρέφεται προς τους «αριστερούς χεγκελιανούς» και αρχίζει έτσι την έντονη, πολυσχιδή και αντιφατική πολιτική και κοινωνική δράση του. Μία δράση που εκτυλίσσεται 35 περίπου χρόνια, από το 1842 έως και το θάνατό του (1876). Από αυτά τα 35 χρόνια, τα 12 τελευταία (από το 1864 και την εγκατάστασή του στην Ιταλία) αποτελούν τη λεγόμενη αναρχική περίοδό του. Τέσσερα περίπου από αυτά τα 12 τελευταία χρόνια του αφορούν τη λεγόμενη συνδικαλιστική περίοδό του, από το 1868 (που γίνεται μέλος της Διεθνούς Ένωσης των Εργαζομένων) μέχρι το 1872 (το ουσιαστικό τέλος της Διεθνούς Ένωσης των Εργαζομένων και τη δημιουργία της νέας Διεθνούς στο Σαιντ-Ιμιέρ της Ζιρά). Αυτά τα χρόνια, με τα οποία συσχετίζονται τα κείμενα της παρούσας έκδοσης, αποτελούν τα πιο δημιουργικά χρόνια του, από θεωρητικής και πρακτικής απόψεως.

Τίποτε δεν προδίκαιζε ότι θα αναλάμβανε ο Μπακούνιν στο πλαίσιο της Διεθνούς Ένωσης των Εργαζομένων (εφεξής ΔΕΕ) μία τέτοια δημιουργική δράση. Βεβαίως, όπως σημειώνει και ο Γκαστόν Λεβάλ στο κείμενό του της παρούσας έκδοσης, είχε ήδη από το 1866 προτείνει η μετεπαναστατική κοινωνία να είναι οργανωμένη ομοσπονδιακά από

τα κάτω προς τα πάνω. Αυτή η πρότασή του, ωστόσο, μπορεί να είναι αναγκαίος όρος, αλλά με τίποτε επαρκής, για τη θετική στάση του απέναντι στην ήδη ιδρυθείσα (1864-1865) ΔΕΕ. Εξάλλου, και το 1848, στην Έκκληση προς τους Σλάβους, είχε προτείνει τη δημιουργία μίας Ομοσπονδοποιημένης Πολιτείας μετά την καταστροφή των 4 Αυτοκρατοριών (Πρωσική, Τουρκική, Ρωσική και Αυστριακή), αλλά κάτι τέτοιο δεν μπορούσε να οδηγήσει κατ' ανάγκη στη σύλληψη μίας προεπαναστατικής οργάνωσης του κόσμου της εργασίας ως προεικόνιση της μετεπαναστατικής κοινωνίας και ως κύριο μέσο που θα οδηγούσε σε αυτή, ως το έμβρυο της νέας κοινωνίας, όπως το διατύπωσε ο ίδιος. Ήταν ωσάν όλα να επιτελούνταν δια μαγείας μέσα στον ορυμαγδό της αποκάλυψης, ενώ τώρα, με την είσοδό του στη ΔΕΕ, προτάσσει τον αγώνα της εργατικής τάξης, που οργανώνει την αλληλεγγύη της εναντίον του κεφαλαίου και για το παρόν και για το μέλλον.

Ο κρίσιμος παράγοντας που ώθησε τον Μπακούνιν να επιλέξει ως πεδίο της δράσης του τη ΔΕΕ ήταν η ίδια η πραγματικότητα της δημιουργικής αυτοκίνησης τμημάτων των εργαζομένων. Στην αρχή (1864), δεν έδειξε ενδιαφέρον να δουλέψει για τη ΔΕΕ. Παρά το ότι στη συνάντηση που είχε με τον Μαρξ στο Λονδίνο το 1864 συμφώνησε να βοηθήσει στην ίδρυση τμημάτων της ΔΕΕ στην Ιταλία, δεν κινήθηκε προς αυτή την κατεύθυνση. Ήταν ακόμη περιορισμένος από τη ροπή του προς την ίδρυση μυστικών εταιρειών και γι' αυτό, αντί για τμήματα της Διεθνούς, ίδρυσε τη μυστική Αδελφότητα στη Φλωρεντία (1864) και τη μυστική επίσης Διεθνή Αδελφότητα στη Νάπολη (1866). Επίσης, όπως σωστά επισημαίνει ο Γκαστόν Λεβάλ, δεν είχε καταλάβει «τη σημασία ενός κινήματος αποκλειστικά εργατικού στην Ευρώπη». (Παρεμπιπτόντως, ας σημειώσουμε την κεντρική διαφωνία μας με τη θετική αποτίμηση που εκφράζει ο Λεβάλ απέναντι στην ίδρυση από τον Μπακούνιν της Διεθνούς Συμμαχίας της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας. Κατά τη γνώμη μας, η ίδρυση αυτής της «ειδικής οργάνωσης» [το

Σεπτέμβριο του 1868, όντας μέλος της ΔΕΕ] ήταν αντιφατική προς τους στόχους που έθετε η ίδια η δημόσια λειτουργία του μέσα στη ΔΕΕ, με τη διακρουγμένη αντίθεση του στους «σοφούς οδηγούς». Και γενικότερα, τα συλλογικά μορφώματα των εργαζομένων [συνδικάτα, επιτροπές, συμβούλια κλπ.] είναι ικανά να διαμορφώνουν την επαναστατική συνείδηση μέσα από την πράξη, έσωθεν και χωρίς να χρειάζονται την έξωθεν «αρωγή» των «σωτήρων της επαναστατικής ειδικευσης», είτε πρόκειται για το μπολσεβίκικο κόμμα είτε για τη FAI).

Έτσι, η προσχώρησή του στη ΔΕΕ τον Ιούλιο του 1868 (τμήμα της Γενεύης) μπορεί να ιδωθεί ως μία τομή που δημιουργήθηκε από την επίδραση του ευρωπαϊκού εργατικού κινήματος πάνω στον Μπακούνιν και από τη μορφοποιητική και δημιουργική επεξεργασία και προώθηση από τον ίδιο τον Μπακούνιν των ήδη υπαρκτών τάσεων των εργαζομένων.

Ωστόσο, η τομή αυτή επιτελέστηκε μέσα σε ένα πλαίσιο, που εδραιώθηκε από τις απόψεις του γύρω από τρία θεμελιώδη ζητήματα, τις οποίες άρχισε σταθερά να υποστηρίζει από την Επαναστατική Κατήχηση (1866), τις επανέλαβε στο έργο του Φεντεραλισμός, Σοσιαλισμός, Αντιθεολογισμός (1867-68) και τις επεξεργάστηκε βαθύτερα στο έργο του Η Κνουτογερμανική Αυτοκρατορία και η Κοινωνική Επανάσταση (1870-1872). Πρόκειται για τις απόψεις του γύρω από τα εξής ζητήματα:

1. Την οργάνωση της κοινωνίας, όπως προαναφέραμε, κατά το ομοσπονδιακό πρότυπο (είναι εμφανής, εν προκειμένω, η επιρροή του Προυντόν) από τα κάτω προς τα πάνω: κοινότητα, επαρχία, χώρα, Ενωμένες Πολιτείες της Ευρώπης, Ενωμένες Πολιτείες του Κόσμου ή, με μία άλλη διατύπωσή του, Παγκόσμια Ομοσπονδία των Λαών.

2. Την κατάφαση της εργασίας ως κοσμοπλαστικής και ανθρωποπλαστικής δύναμης εν αντιθέσει με την ατομικιστικής

και αριστοκρατικής καταγωγής υποτίμησή της. Μέσα από την ολοκληρωμένη εκπαίδευση (σύνθεση χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας), η δημιουργική και πλήρης νοήματος εργασία, υπερβαίνοντας την καπιταλιστική και γραφειοκρατική ιδιοποίηση και εκμετάλλευση, θα εκληφθεί «σαν το πιο μεγάλο καύχημα του ανθρώπου, σαν το σμάδι της ρώμης και του ανθρωπισμού του» (Αύγουστος του 1869: ομιλία του στη γενική συνέλευση των τμημάτων της ΔΕΕ της Γενεύης).

3. Τον κοινωνικό χαρακτήρα της ελευθερίας. Από το 1866, στην Επαναστατική Κατήχηση, θα εναρμονίσει ελευθερία και ισότητα: «η ελευθερία του καθενός είναι πραγματοποιήσιμη μόνο διαμέσου της ισότητας όλων». Θα συλλάβει το άτομο ως δημιουργήμα της κοινωνίας και θα απορρίψει κάθε δήθεν εγγενή αντίθεση ατόμου και κοινωνίας, ατόμου και οργάνωσης, ελευθερίας και κοινωνικής ένταξης μέσα σε ένα σύνολο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Πέραν κάθε ατομιστικής ομφαλοσκόπησης, θα ενστερνιστεί τη ρήση του Βολτέρου: «Υπάρχει κάποιος που έχει περισσότερο μυαλό ακόμα και από τις μεγαλύτερες ευφυΐες. Είναι ο κόσμος ολόκληρος» (1869: Η Πολιτική της Διεθνούς).

Χάρη σε αυτές τις 3 προκείμενες μπόρεσε να οδηγηθεί στην κατάφαση του οργανωμένου εργατικού κινήματος μέσα στον καπιταλισμό, στην αποδοχή και την προώθηση της οργάνωσης «στους καθημερινούς χώρους εργασίας, κατά επάγγελμα ή κατά επαγγελματικό κλάδο» (Η Οργάνωση της Διεθνούς).

Έτσι, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, με τα δύο κείμενά του της παρούσας έκδοσης και με τις προτάσεις του στο Συνέδριο της ΔΕΕ στη Βασιλεία (1869) συνθέτει τον «άμεσο» και τον «τελικό» στόχο του κινήματος. Βλέπει τα συνδικάτα των εργαζομένων και τα ταμεία αντίστασης ως τα μέσα για την ελάττωση των ωρών εργασίας και για την αύξηση των μισθών των εργαζομένων (Η Πολιτική Της Διεθνούς).

Ταυτοχρόνως, τα βλέπει και ως έμβρυα της μελλοντικής κοινωνίας που «θα ξέρουν τι πρέπει να κάνουν» (Η Πολιτική της Διεθνούς), αναλαμβάνοντας το εποικοδομητικό έργο της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Η πράξη μέσα στην καπιταλιστική κοινωνία θα ανοίγει το δρόμο, καθιστώντας αχρείαστους τους «ειδήμονες της πολιτικής», τους «σοφούς οδηγούς», όπως τους αποκαλεί, και πραγματώνοντας ανόθευτα τη μεγάλη αρχή της ΔΕΕ: «Η χειραφέτηση των εργαζομένων είναι έργο των ίδιων των εργαζομένων». Και είναι ακριβώς αυτή η δημόσια και ανοιχτή συμβολή του Μπακούνιν στο συνδικαλιστικό κίνημα που παραμένει κτήμα ες αεί στον αγώνα του κόσμου της εργασίας εναντίον πάσης μορφής εκμεταλλεύσεως.

Μπακούνιν, ο θεμελιωτής του επαναστατικού συνδικαλισμού

Γκαστόν Λεβάλ

Ο πραγματικός θεμελιωτής του επαναστατικού συνδικαλισμού είναι ο Μπακούνιν. Αυτό αγνοείται σε μαζική κλίμακα και ο βαθμός επιρροής του στις θεωρίες οικοδόμησης, τις τακτικές, τους στόχους και τα ιστορικά καθήκοντα του συνδικαλισμού είναι κάτι που αποσιωπάται. Γι' όλα αυτά ο Μπακούνιν έχει καταθέσει ένα σύνολο σκέψεων, ο πλούτος των οποίων όχι απλά δεν έχει ξεπερασθεί, αλλά ούτε καν έχει επαναληφθεί από οποιονδήποτε άλλο στοχαστή. Μπορούμε, μάλιστα, να πούμε ότι η πτωματώδης κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα αυτό που κάποτε ήταν ένα μεγάλο κίνημα και μια επαναστατική ελπίδα οφείλεται πάνω απ' όλα στην απουσία μιας θεωρίας τόσο ευρείας που να περιλαμβάνει όλα τα μεγάλα προβλήματα που θέτει η κοινωνική πάλη και τόσο βαθιάς που να αντιστέκεται αφενός στις επιθέσεις των αντίπαλων θεωριών και αφετέρου στις ρεφορμιστικές και πολιτικές παρεκκλίσεις.

Η ατελής μελέτη που ακολουθεί παρουσιάζει τα στοιχεία για όλα τα παραπάνω. Ίσως τη στιγμή αυτή, που κάποιιο σύντροφοι προσπαθούν να βάλουν μπροστά ένα νέο σχεδιασμό για τον ελευθεριακό συνδικαλισμό, είναι χρήσιμο να αντλήσουμε από τον Μπακούνιν και να εμπνευστούμε από τις αρχές αλλά και τις μεθόδους δράσης που ο ίδιος παρουσίασε, μια που και σε αυτό το ζήτημα, όπως και σε τόσα άλλα, όσα είπε και έγραψε διατηρούν χαρακτηριστικά διαχρονικά.

ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΙΚΑΚΙΣΜΟΣ

Στην πρώτη και μεγάλη εισαγωγή του στο έργο του *Σκέψεις πάνω στη βία*, τον Ιούλιο του 1907, ο Ζορζ Σορέλ έγραφε σχετικά με την προσχώρηση των αναρχικών στα συνδικάτα αμέσως μετά τις αλληπάλληλες καταδίκες της λεγόμενης «ηρωικής» περιόδου: «Οι ιστορικοί θα δουν κάποια μέρα σε αυτή την είσοδο των αναρχικών στα συνδικάτα ένα από τα μεγαλύτερα γεγονότα των καιρών μας και τότε το όνομα του φίλου μου Φερνάντ Πελουτιέ θα γίνει γνωστό όπως του αξίζει». Στο ίδιο βιβλίο διαβάζουμε επίσης: «Κατηγορούνται οι οπαδοί της γενικής απεργίας ότι έχουν αναρχικές τάσεις. Παρατηρούμε πράγματι ότι οι αναρχικοί μπήκαν μαζικά στα συνδικάτα εδώ και κάποια χρόνια και ότι δούλεψαν αρκετά για να δυναμώσουν τις ευνοϊκές προς τη γενική απεργία τάσεις».

Ωστόσο, υπερβολικά απασχολημένος με το να εφευρίσκει με κάθε ευκαιρία και μια νέα απολογία της βίας –όχι της εξουσιαστικά οργανωμένης βίας, πρέπει να ομολογήσουμε–, ο Σορέλ δε βλέπει σε αυτούς τους αναρχικούς παρά κάποιους εισαγωγείς βίας στους εργατικούς αγώνες. Και συγγέροντας επίτηδες, προκειμένου να δικαιολογήσει την απαίτησή του να του αναγνωριστεί η αποκλειστικότητα στην ανακάλυψη της συνδικαλιστικής θεωρίας, τους εστέτ που αυτοαποκαλούνται αναρχικοί από σνομπισμό με τους κοινωνικούς αναρχικούς, θάβει τους δεύτερους κάτω από τις σαχλαμάρες των πρώτων.

Πρέπει, εντούτοις, να αποδώσουμε πράγματι φόρο τιμής στον Φερνάντ Πελουτιέ. Πρέπει, γιατί αυτός ο αναρχικός, που από το 1894 ήταν γραμματέας της Ομοσπονδίας των Εργατικών Κέντρων, των οποίων υπήρξε απόστολος, έφερε από το 1895 στο συνδικαλιστικό κίνημα κάτι πολύ σημαντικότερο από μια απλή επίδειξη δύναμης. Κι άλλοι επίσης. Ο Ιβετό, ο Πουζέ, ο Ντελεσάλ, ο Ντιμουλέν, ακόμα κι ο Ζουό. Κι εκατοντάδες ακόμα αγωνιστές που έμειναν στη σκιά, αγωνιστές που πέρασαν από τον αναρχισμό κι έπειτα

εμφύσησαν στο γαλλικό συνδικαλιστικό κίνημα ένα μεγάλο αριθμό βασικών ιδεών, που όλες μαζί αποτέλεσαν αυτό που ονομάζεται συνδικαλιστική θεωρία. Εάν στην πορεία κάποιος από αυτούς έπαψαν να είναι αυτό που ήταν κάποτε, αυτό δεν οφείλεται στις ιδέες. Οφείλεται στην κόπωση του ενός και στην αδυναμία ή τον αριθισμό του άλλου.

Από πού προέρχονται όλες αυτές οι ιδέες, των οποίων η ουσία μπορεί να συνοψιστεί σε ορισμένα σημεία: εργατικοί αγώνες ανεξάρτητοι από κάθε πολιτικό κόμμα, άμεση δράση, οικονομικές διεκδικήσεις ως στοιχείο έλξης και κινήτρου της προλεταριακής πάλης, εξαφάνιση του καπιταλισμού και του Κράτους - του κάθε μορφής Κράτους-, δημιουργία μιας κοινωνίας χωρίς τάξεις από τις εργατικές οργανώσεις, διεθνισμός και αντιμιλιταρισμός;

Ο Τζέιμς Γκιγιόμ¹ έγραφε το 1905 ότι η Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας της Γαλλίας ήταν η πραγματική συνέχεια της Α' Διεθνούς. Όμως, μέσα στην Α' Διεθνή μία μόνο τάση, από τις θεωρούμενες πλειοψηφικές, υπερασπιζόταν το σύνολο των αρχών που αποτελούν ακόμα και σήμερα το σώμα της θεωρίας του επαναστατικού συνδικαλισμού. Η τάση του φεντεραλιστικού και αντιεξουσιαστικού σοσιαλισμού, της οποίας δημιουργός, εμπνευστής και ιθύνων νους ήταν ο Μπακούνιν.

Και ο επαναστατικός συνδικαλισμός του 1905 δεν ήταν τίποτα άλλο από το ξαναζωντάνεμα αυτού του κινήματος, από το οποίο και άντλησε άμεσα καθετί που θα μπορούσε να του προσφέρει μια πραγματική δύναμη.

---

1. Στμ: Τζέιμς Γκιγιόμ (1844-1916): Ηγέτης της Ομοσπονδίας της Ζιρά, του σημαντικότερου αναρχικού τμήματος της Διεθνούς. Συνεργάστηκε με τον Μπακούνιν, ενώ θεωρείται αυτός που έστρεψε τον Πιοτρ Κροπότκιν προς την αναρχική ιδεολογία. Συνέγραψε αρκετά βιβλία και μια βιογραφία του Μπακούνιν. Σημαντικότερο έργο του, πάντως, θεωρείται το *Διεθνής, ντοκουμέντα και αναμνήσεις*, μια σημαντικότερη καταγραφή της ιστορίας της Α' Διεθνούς.

ΠΡΟ-ΣΥΝΔΙΚΑΡΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Στις 7 Φεβρουαρίου του 1865, ο Μπακούνιν έγραψε από τη Φλωρεντία ένα γράμμα στον Καρλ Μαξ. Ο τόνος ήταν φιλικός, σχεδόν παιχνιδιάρικος. Ο αποστολέας απολογούνταν που δεν είχε πάρει νωρίτερα ένα αντίτυπο από την Εναρκτήρια Προσαγόρευση της Διεθνούς και αναφερόταν στις πολυάριθμες δυσκολίες που συναντούσε στην Ιταλία, προκειμένου να ξεκινήσει το έργο του προσπλυτισμού και της συνάθροισης δυνάμεων, το οποίο είχε αναλάβει. Η κατάσταση δεν ήταν ευνοϊκή. Ο Ματσίνι και ο Γκαριμπάλντι μονοπωλούσαν σχεδόν την αστική προοδευτική νεολαία και ο Μπακούνιν, ξένος και στερημένος την ελευθερία της προπαγάνδας και της δράσης, έπρεπε να δραστηριοποιηθεί στα περίπου 600 συνδικάτα που υπήρχαν στην περιοχή, ενώ το 1 εκατομμύριο μέλη τους δήλωνε ότι δεν μπορούσε να κάνει τίποτα, τουλάχιστον για την ώρα.

Έλεγε αλήθεια. Αλλά, εκτός από αυτούς τους λόγους και το γεγονός ότι η Φλωρεντία δεν ήταν βιομηχανική πόλη, υπήρχαν και άλλες αιτίες που τον εμπόδιζαν να ιδρύσει εκείνη την περίοδο τους πρώτους διεθνιστικούς πυρήνες εκεί. Ήταν ο ίδιος απασχολημένος με την οργάνωση και την ανάπτυξη της Διεθνούς Αδερφότητας, μιας μυστικής εταιρείας, στην οποία ο Ελιζέ Ρεκλί προσχώρησε κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού του στη Σικελία, καθώς και με την προσπάθεια να επηρεάσει περισσότερο τους ελευθεροτεκτονικούς κύκλους της περιοχής. Εξάλλου, δεν ήταν διατεθειμένος να δουλέψει, έστω από απόσταση, μαζί με ανθρώπους που εδώ και πολύ καιρό τον περιέλουζαν με συκοφαντική λάσπη. Τέλος, φαίνεται ότι δεν είχε ακόμα καταλάβει τη σημασία ενός κινήματος αποκλειστικά εργατικού στην Ευρώπη.

Ο ελάχιστος επιθετικός χαρακτήρας των προλεταριακών οργανώσεων στην Ιταλία –χαρακτήρας περισσότερο συντηρητικός παρά ρεφορμιστικός– εξηγεί επίσης τη στάση του. Οι καιροί δεν ήταν ακόμα ευνοϊκοί. Εάν βρισκόταν στο

Λονδίνο, όταν οι Άγγλοι και οι Γάλλοι εργάτες αποφάσιζαν να ιδρύσουν τη Διεθνή, θα είχε δράσει, μαζί με τους σοσιαλιστές και κομμουνιστές πρόσφυγες που βρίσκονταν εκεί, στο ίδιο επίπεδο με τον Μαρξ.

Έχουμε μια καθαρή απόδειξη για τις θέσεις του Μπακούνιν εκείνη την περίοδο στην Επαναστατική κατήχηση, όπου πουθενά δεν υπάρχει αναφορά σε προεπαναστατικές οργανώσεις των εργαζομένων, ως στοιχείο οικοδόμησης του σοσιαλισμού. Ο Μπακούνιν δίνει μεγάλη σημασία στις εργατικές κοσπερατίβες - κάτι που εμπεριέχει βέβαια ταξική θέση-, και όταν μιλά για τους θεσμούς της νέας κοινωνίας αναφέρει τις επαρχιακές, περιφερειακές, εθνικές και διεθνείς κομμούνες και ομοσπονδίες των εργατών, όπως επίσης και τις οργανώσεις των παραγωγών, αλλά είναι σαφές ότι όλες αυτές οι οργανώσεις θα φτιαχτούν, κατά τη γνώμη του, μετά την επανάσταση. Καμία αναφορά δε γίνεται στις «επαγγελματικές ενώσεις», όπως ονομάζονταν τότε οι εργατικές οργανώσεις.

Επίσης, στο πρόγραμμα της Διεθνούς Αδερφότητας, που κυκλοφορεί μετά την Κατήχηση και είναι ένα κείμενο σαφώς πιο αντιεξουσιαστικό, μπαίνει το ζήτημα της αναδιοργάνωσης της κοινωνίας από κάτω προς τα επάνω, αλλά όχι αυτό των εργατικών ενώσεων που θα προκύψουν από την ταξική πάλη.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ

Είναι το 1867 όταν ο Μπακούνιν, εκπροσωπώντας τη Διεθνή Αδερφότητα, λαμβάνει μέρος στο Συνέδριο του Συνδέσμου για την Ειρήνη και την Ελευθερία που γίνεται στη Γενεύη. Εκεί υπερασπίζεται το πρόγραμμα του αντιεξουσιαστικού σοσιαλισμού. Αποκτά επαφή με τα τμήματα της Διεθνούς, προσχωρεί σε αυτήν τον Ιούλιο του 1868 και προσπαθεί να πάρει μαζί του και το τμήμα του Συνδέσμου στη Γενεύη. Αποτυγχάνει, αλλά καταφέρνει να γίνει αποδεκτό από την Κεντρική Επιτροπή μια Διακήρυξη Αρχών, της οποίας το δεύτερο σημείο αναφέρεται στην «αυτονομία των

ατόμων, των κοινοτήτων και των επαρχιών σε ό,τι έχει να κάνει με τα δικά τους συμφέροντα», ενώ στο τρίτο σημείο διακηρύσσει ότι «το σημερινό οικονομικό σύστημα πρέπει να αλλάξει με ριζοσπαστικό τρόπο, εάν θέλουμε να φθάσουμε σε μια εξισωτική διανομή του πλούτου, της εργασίας, του ελεύθερου χρόνου και της εκπαίδευσης, συνθήκες απαραίτητες για την απελευθέρωση των εργατικών τάξεων και την κατάργηση του προλεταριάτου».

Ζήτημα ξεχωριστής οργάνωσης του προλεταριάτου δεν τίθεται ακόμα. Εντούτοις, ο Μπακούνιν δε διστάζει να οργανωθεί στη Διεθνή, που αποτελούνταν τότε αποκλειστικά από εργατικές κινήσεις. Διασφάλισε επίσης να στείλει η Κεντρική Επιτροπή του Συνδέσμου, στο πλαίσιο της οποίας προσπαθούσε για ένα χρόνο να περάσει τις αντιλήψεις του, μια αντιπροσωπεία στο Συνέδριο της Διεθνούς που θα γινόταν στις Βρυξέλλες. Το Συνέδριο δε δέχθηκε την αντιπροσωπεία. Αυτό δεν εμπόδισε τον Μπακούνιν να γράψει στον Καρλ Βοτ:

«Είναι ένα μεγάλο, το πιο μεγάλο, γεγονός των ημερών μας. Και, αν είμαστε εμείς οι ίδιοι ειλικρινείς δημοκράτες, οφείλουμε να επιθυμούμε να καταλήξει η Διεθνής Ένωση των Εργαζομένων να αγκαλιάσει όλες τις εργατικές οργανώσεις της Ευρώπης και της Αμερικής και πρέπει να συνεργαστούμε μαζί της με όλες μας τις δυνάμεις, γιατί αυτή αποτελεί σήμερα την πραγματική επαναστατική δύναμη που οφείλει να αλλάξει την όψη του κόσμου».

Με ένα μόνο τίναγμα, η απόφαση έχει ληφθεί και το μονοπάτι έχει χαραχθεί. Θα δώσει όλη τη δύναμη της σκέψης και της δράσης του για την ειδική οργάνωση των εργαζομένων.

Αλλά ποιες είναι οι αρχές, ποια είναι η θεωρία αυτής της οργάνωσης που φτιάχτηκε οριστικά στο Συνέδριο της Γενεύης, στις 3 Σεπτεμβρίου του 1868; Βρίσκουμε στο Προόμιο του καταστατικού τις δύο παρακάτω παραγράφους:

«Η υποδούλωση του εργάτη στο Κεφάλαιο είναι η πηγή κάθε δουλείας: πολιτικής, ηθικής και υλικής».

«Για το λόγο αυτό, η οικονομική απελευθέρωση των εργαζομένων είναι ο μεγάλος σκοπός στον οποίο πρέπει να υποταχθεί όλο το πολιτικό κίνημα».

Ωστόσο, στην πραγματικότητα, οι αρχές αυτές, όπως και το ζήτημα του Κράτους, παραμένουν ασαφείς και το πολιτικό ζήτημα που τίθεται με έναν αόριστο τρόπο, διατυπώνεται από μια μειονότητα στελεχών που συγκεντρώθηκαν σε ένα Συνέδριο, υπό την επιρροή του Γενικού Συμβουλίου του Λονδίνου που διευθυνόταν και ελεγχόταν από τον Μαρξ και τον Ένγκελς. Και αυτό δεν έφθανε.

«Σε όλα αυτά τα πρωτόλεια τμήματα», γράφει ο Τζέιμς Γκιγιόμ, αναφερόμενος κυρίως στη Γενεύη, «η έννοια της Διεθνούς δεν έχει ακόμα καθοριστεί καλά. Το σύνθημα είχε μεταφερθεί σαν ηχώ: "Προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε!". Και αυτοί ενώθηκαν, συγκεντρώνοντας όλους τους εργάτες όπως όπως σε ένα και μοναδικό τμήμα. Τα πιο ετερογενή στοιχεία διαγκωνίζονταν στις συνελεύσεις της Διεθνούς και η επιρροή κερδιζόταν από αυτούς που ήξεραν να πλέκουν τις πιο όμορφες φράσεις με τον πιο ασαφή τρόπο: "Θεός, πατρίδα, ανθρωπότητα, αδερφότητα"».²

Στην Ελβετία, ως έντυπο όργανο, η Διεθνής είχε μόνο μια εβδομαδιαία εφημερίδα που ονομαζόταν *Η Φωνή του Μέλ-λοντος*, την οποία εξέδιδε ο γιατρός Κουλερί, ένας δημοκράτης, ιδρυτής και ιθύνων νους των τμημάτων της Γενεύης. Αυτή η εφημερίδα είχε «ως πρόγραμμα ένα είδος ανθρωπιστικού νεο-χριστιανισμού». Βρήκε αρκετούς αναγνώστες, όχι μόνο στην περιοχή, αλλά και στη Γαλλία.

Οι ιδέες δε διεισδύαν στο μυαλό με την επιθυμητή ταχύτητα και η ηχώ του Συνεδρίου της Διεθνούς δεν έφτασε ποτέ ως εκεί. Δεν υπήρχε ακόμα σοσιαλιστικό προλεταριακό πνεύμα και ο Τζέιμς Γκιγιόμ μαρτυρεί γι' αυτό:

«Οι συζητήσεις κατευθύνονταν ουσιαστικά εντελώς εκεί

---

2. Τζέιμς Γκιγιόμ, *Η Διεθνής, ντοκουμέντα και αναμνήσεις*

που επιθυμούσαν οι παριζιάνοι μιτσιαλιστές³, ο Τολέν, ο Αντρέ, ο Μιρά και ο Φριμπούρ. Εκτός από την αποδοχή του καταστατικού, το Συνέδριο δεν πήρε καμία απόφαση που να έχει πραγματική σημασία. Εξάλλου, όπως είπαμε ήδη, σ' αυτή την εμβρυακή περίοδο, όπου η Διεθνής έψαχνε ακόμα τον εαυτό της, κανένα από τα τμήματα της περιοχής μας δεν είχε ακόμα συνείδηση του πραγματικού νοήματος της πράξης που εκπλήρωνε δημιουργώντας τη Διεθνή Ένωση των Εργαζομένων. Δεν αντιλαμβανόμασταν καμία άλλη λύση στα οικονομικά προβλήματα, πέρα από τη συνεργασία και τη μεταρρύθμιση της νομοθεσίας. Το πρόγραμμα της *Φωνής του Μέλλοντος* εξέφραζε αρκετά πιστά τις γενικές ιδέες των Ελβετών εργατών».

Αυτή η αοριστία, που επέτρεπε σε ριζοσπάστες αστούς να εκφράζουν τη συμπάθειά τους για τη Διεθνή, εξακολουθούσε να υπάρχει όταν ένα χρόνο αργότερα πραγματοποιήθηκε το Συνέδριο της Λωζάννης, όπου ψηφίστηκε ομόφωνα μια απόφαση που διακήρυττε ότι «η κοινωνική χειραφέτηση των εργαζομένων είναι αδιαχώριστη από την πολιτική τους χειραφέτηση. Η θεσμοθέτηση πολιτικών ελευθεριών είναι ένα πρώτο βήμα με τεράστια σημασία». Ανάμεσα στους υπογράφοντες της πρότασης, βρισκόταν και ο ίδιος ο Τζέιμς Γκιγιόμ, όπως και ο Σαρλ Περόν, οι δύο άνθρωποι δηλαδή που θα εξελιχθούν στη συνέχεια στους βασικούς προπαγανδιστές του αναρχικού σοσιαλισμού στην Ελβετία.

Τόσο θολή ήταν η κατάσταση σε διεθνές επίπεδο. Και, κυρίως, κυριαρχούνταν από τους οπαδούς των πολιτικών μεταρρυθμίσεων και της κοινοβουλευτικής λογικής. Είδαμε ότι οι γάλλοι μιτσιαλιστές κυριάρχησαν στο Συνέδριο της Γενεύης. Αυτό που συνέβη όμως είναι ότι, αν και προουντοικοί, οι άνθρωποι αυτοί αποφάσισαν, μετά το Μανιφέστο των εξήντα, να καταπιασθούν με το κυνήγι της εξουσίας.

3. Στμ: Οπαδοί της «αμοιβαιότητας», στην οποία θα βασιζόταν η νέα κοινωνία. Ήταν επηρεασμένοι από τον Π. Ζ. Προυντόν, η πρότασή του, ωστόσο, ήταν στην ουσία ένας λαϊκο-κοινωνικός καπιταλισμός.

Πριν ακόμα από τους μαρξιστές σοσιαλιστές, πρότειναν μια εργατική πολιτική καθαρά ρεφορμιστική. Πριν τους μπλανκιστές⁴ ασκούσαν την κύρια επιρροή στο γαλλικό εργατικό κίνημα. Από την άλλη πλευρά, ο Μαρξ και οι μαρξιστές σχεδίαζαν την κατάληψη της πολιτικής εξουσίας, χωρίς να έχουν ακόμα απόλυτα διασαφηνίσει τα μέσα σε διεθνές επίπεδο. Όμως, η απόφαση που πάρθηκε από το Συνέδριο της Λοζάννης το 1867 και η κοινοβουλευτική τακτική που εισηγήθηκαν ο Λίμπνεχτ και ο Μπέμπελ στη Γερμανία αποδείκνυαν αρκετά καθαρά τη διάθεσή τους να καθοδηγήσουν το σύνολο του εργατικού κινήματος στην ίδια κατεύθυνση. Η οριστική απόφαση του Συνεδρίου της Χάγης θα το αποδείκνυε σύντομα.

Η υποταγή του πολιτικού κινήματος στην οικονομική απελευθέρωση των εργαζόμενων καθόλου δεν εμποδίζει την ύπαρξή του. Παρά τη διαφορετική εξήγηση που θα δώσουν αργότερα σ' αυτή την παράγραφο ο Μπακούνιν και οι φίλοι του, ο ορισμός αυτός σήμαινε ότι οι εργαζόμενοι θα είχαν ή θα έπρεπε να αναπτύξουν πολιτική δραστηριότητα.

Αυτή ήταν η κατάσταση της Διεθνούς όταν ο Μπακούνιν προσχώρησε τον Ιούλιο του 1868. Τότε όμως ήταν ακόμα μέλος του Συνδέσμου για την Ειρήνη και την Ελευθερία και της Κεντρικής Επιτροπής, στην οποία προσπαθούσε να περάσει την αρχή του επαναστατικού σοσιαλισμού. Ηττημένος από τη φιλελεύθερη πλειοψηφία στο Συνέδριο που η οργάνωση πραγματοποίησε στη Βέρνη, το Σεπτέμβριο του 1868, ο Μπακούνιν πρότεινε στους φίλους του να μπουν μαζικά στη Διεθνή.

---

4. Σημ: «Μπλανκιστές» ονομάζονται οι οπαδοί του γάλλου επαναστάτη Ογκίστ Μπλανκί και των μεθόδων του. Αν και λαθεμένα ο Μπλανκί συνδέεται από ορισμένους ιστορικούς με τον αναρχισμό, ήταν στην πραγματικότητα ο πρώτος που εισήγαγε το μιλιταρισμό και το συγκεντρωτισμό στο εργατικό κίνημα. Αρκετές από τις μελλοντικές εκτροπές του Μπακούνιν -αλλά και του αναρχικού κινήματος- από τον ελευθεριακό φεντεραλισμό ομοιάζουν πάντως με τον λεγόμενο «μπλανκισμό».

Περίπου τριάντα αντιπρόσωποι τον ακολούθησαν και ίδρυσαν αμέσως τη Διεθνή Συμμαχία της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας. Μόνο που το πρόγραμμα αυτής της νέας οργάνωσης ήταν πιο ευρύ, πιο ανθρώπινο και πιο πλήρες από το Προόμιο του καταστατικού της Διεθνούς. Αυτό το τελευταίο περιοριζόταν στο να θέτει το ζήτημα της τάξης, να μιλά για την απελευθέρωση των εργαζομένων από τους ίδιους τους εργαζόμενους και να συνιστά σε αυτούς να ενωθούν σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Το πρόγραμμα της Συμμαχίας από την άλλη:

- 1) Ζητά την κατάργηση της λατρείας των θρησκειών.
- 2) Απαιτεί την πολιτική, οικονομική και κοινωνική ισότητα όλων των ανθρώπων και από τα δύο φύλα.
- 3) Διεκδικεί το δικαίωμα όλων των παιδιών στη μόρφωση και στην εκπαίδευση για κάθε τομέα του πολιτισμού και της εργασίας.
- 4) Αρνείται κάθε πολιτική δράση που δεν έχει ως άμεσο στόχο το θρίαμβο της υπόθεσης των εργαζομένων ενάντια στο Κεφάλαιο.
- 5) Διακηρύσσει ότι τα πολιτικά και εξουσιαστικά Κράτη που υπάρχουν σήμερα πρέπει να διαλυθούν μέσα σε μια οικουμενική ένωση ελεύθερων συνεταιρισμών, αγροτικών και βιομηχανικών.
- 6) Τονίζει ότι, καθώς το κοινωνικό ζήτημα δεν μπορεί να λυθεί οριστικά και πραγματικά παρά μονάχα στη βάση της διεθνούς αλληλεγγύης των εργαζομένων όλων των χωρών, η Συμμαχία απορρίπτει κάθε πολιτική που στηρίζεται στο λεγόμενο πατριωτισμό και στην αντιπαράθεση των εθνών.
- 7) Υποστηρίζει την ελεύθερη συνένωση όλων των τοπικών οργανώσεων σε οικουμενικό επίπεδο.

Αυτή η διαφορά στο περιεχόμενο των δύο προγραμμάτων μπορεί να εξηγηθεί από πολλούς παράγοντες. Αυτοί είναι οι εξής:

α) Το Προοίμιο του Καταστατικού της Α' Διεθνούς γράφτηκε κυρίως για τους χειρώνακτες εργάτες και δεν μπορούσε να θέτει πολλά ζητήματα, εάν ήθελε να γίνει κατανοητό. Αντίθετα, το πρόγραμμα της Συμμαχίας γράφτηκε για επιλεγμένα άτομα που είχαν μια κοινωνική κουλτούρα, μια ευρύτερη οπτική της ζωής και της κοινωνίας

β) Η μαρξιστική σκέψη έβλεπε όλα τα προβλήματα από οικονομική σκοπιά. Σύμφωνα με τη θεωρία, όλα τα υπόλοιπα υποτάσσονταν σε αυτό. Για παράδειγμα, η απελευθέρωση της γυναίκας δεν μπορούσε να τίθεται ως ηθικό αίτημα, αλλά μόνο ως αποτέλεσμα της εξέλιξης των παραγωγικών δομών, που θεωρούνταν ο μόνος «επιστημονικός» τρόπος για να τεθεί το ζήτημα. Αντίθετα, το ανθρωπιστικό πάνω απ' όλα πνεύμα του Μπακούνιν έπιανε το θέμα από την οικονομική του πλευρά, αλλά επίσης και από την ηθική και την ανθρώπινη.

γ) Οσμίζόμενη τους κινδύνους της ασάφειας, η Συμμαχία προτιμούσε να είναι κατηγορηματική σε ό,τι αφορούσε την αρνητική της θέση για το Κράτος και τη συμπλήρωνε υπογραμμίζοντας τα μέσα της κοινωνικής ανοικοδόμησης (οικουμενική ένωση ελεύθερων συνεταιρισμών, αγροτικών και βιομηχανικών κλπ.).

Η διαφοροποίηση των στόχων, των μέσων και του ανθρῶπινου περιεχομένου εξηγεί και τις διαφορές στα προγράμματα των δύο οργανώσεων. Αλλά τις εξηγούν επίσης και οι διαφορές στη θεωρία και στην ψυχολογία. Και πιθανότατα, η ωρίμανση της σοσιαλιστικής σκέψης, με την πλήρη έννοια του όρου, είναι πολύ μεγαλύτερη μέσα στη Συμμαχία από όσο είναι στους μαρξιστές.

Με αυτό το θεωρητικό και ιδεολογικό περιεχόμενο, με αυτό το εύρος των ιδεών και με αυτή την οπτική, ακολουθούν τον Μπακούνιν οι φίλοι του στη Διεθνή. Στην αρχή, οι περισσότεροι ανάμεσά τους προσχωρούν ατομικά, κάνοντας τη Συμμαχία μία ακόμη επαναστατική οργάνωση, που δρα για τη μεγάλη μέρα και προπαγανδίζει και οργανώνει

την κοινωνική επανάσταση με τη δική της αυτόνομη δράση. Ο Μπακούνιν διαφώνησε με αυτό, γιατί ήθελε να αποφύγει την αντιπαράθεση με τη Διεθνή. Γι' αυτό και η Συμμαχία προσχώρησε στη Διεθνή, αφού πρώτα επέβαλε στο κάθε ένα από τα μέλη της την αποδοχή του προγράμματος που συνέταξε το Γενικό Συμβούλιο της Διεθνούς στο Λονδίνο.

Στο άρθρο 7 του Κανονισμού του τμήματος της Γενεύης, που συντάχθηκε από τον Μπακούνιν, όπως και το Πρόγραμμα της Συμμαχίας, αναφέρεται:

«Η ισχυρή οργάνωση της Διεθνούς των Εργαζομένων, μία και αδιαχώριστη πέρα από όλα τα σύνορα των Κρατών, χωρίς κανένα εθνικό διαχωρισμό και χωρίς την παραμικρή υπόληψη για οποιονδήποτε πατριωτισμό ή για οποιοδήποτε από τα συμφέροντα και τις πολιτικές των Κρατών, είναι η πιο σίγουρη εγγύηση και το μοναδικό μέσο για να θριαμβεύσει αλληλέγγυα σε όλες τις χώρες η υπόθεση της εργασίας και των εργαζομένων».

«Πεπεισμένοι γι' αυτήν την πραγματικότητα, όλα τα μέλη του τμήματος της Συμμαχίας δεσμεύονται με απόλυτη συναίσθηση να συνεισφέρουν με όλες τους τις δυνάμεις στην ισχυροποίηση και στην αλληλεγγύη αυτής της οργάνωσης. Κατά συνέπεια, δεσμεύονται να υποστηρίξουν σε όλους τους επαγγελματικούς κλάδους που συμμετέχουν και στους οποίους ασκούν μια ορισμένη επιρροή τις αποφάσεις του Συνεδρίου και τις αρμοδιότητες του Γενικού Συμβουλίου καταρχήν, όπως επίσης και την απόφαση του Ομοσπονδικού Συμβουλίου της λατινικής Ελβετίας⁵ και της επαρχίας της Γενεύης, στο βαθμό που αυτή προβλέπεται, καθορίζεται και δικαιολογείται από το Καταστατικό».

---

5. Σημ: Εννοούνται οι γαλλόφωνες και οι ιταλόφωνες επαρχίες της Ελβετίας σε αντιδιαστολή με τις γερμανόφωνες.

Αυτό που θα ονομαστεί αργότερα συνδικαλιστική θεωρία είναι ήδη σχεδιασμένο τόσο στο Πρόγραμμα της Συμμαχίας, όσο και στον Κανονισμό της. Και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι είναι ο Μπακούνιν και οι φίλοι του που στη δεύτερη παράγραφο του Προγράμματός τους έθεσαν ως αρχή ότι:

«Σύμφωνα με την απόφαση που πάρθηκε στο τελευταίο Συνέδριο των εργατών στις Βρυξέλλες, η γη, τα εργαλεία της εργασίας, όπως και κάθε άλλο κεφάλαιο, μετατρέπονται σε συλλογική ιδιοκτησία της κοινωνίας ολόκληρης και δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν από κανέναν άλλον εκτός από τους εργαζομένους, δηλαδή τις αγροτικές και βιομηχανικές οργανώσεις τους».

Την ίδια στιγμή, το Συνέδριο της Διεθνούς που έγινε στις Βρυξέλλες διακήρυξε ότι:

«Μόνο μέσω των συνεργατικών οργανισμών και των αμοιβαίων πιστώσεων μπορεί να φθάσει ο εργαζόμενος στην κατοχή των μηχανών».

Την ώρα λοιπόν που η Συμμαχία συνεισφέρει ως θέση στις εργατικές κινήσεις τη σοσιαλιστική οργάνωση της παραγωγής και την απαλλοτρίωση -βίαιη ή όχι- του οικονομικού και του χρηματικού κεφαλαίου, οι ίδιες οι κινήσεις δεν τολμούν να αναλάβουν αυτό το διπλό καθήκον. Και ανάμεσα στους Ελβετούς εργάτες, τίποτα δε δείχνει ότι ετοιμάζονται να υποστηρίξουν την ανεξαρτησία από την πολιτική δραστηριότητα ή ότι δημιουργείται ανάμεσά τους μια σοσιαλιστική συνείδηση. Οι εργάτες δεν έχουν βρει τον δρόμο τους. Ο Τζέιμς Γκιγιόμ είναι ακόμα οπαδός της πολιτικής σε τοπικό επίπεδο και στις 13 Δεκεμβρίου του 1868 μιλά στο Λοκλ σε μια εκλογική συνέλευση υπέρ των δημοψηφισμάτων και της άμεσης νομοθεσίας. Ο «παπα-Μερόν», όμορφη και ευγενική φιγούρα που δε θα αργήσει να περάσει στα αριστερά του σοσιαλισμού, τον ακολουθεί και φτιάχνουν

μαζί την εφημερίδα *Η Πρόοδος*, που στοχεύει στην προώθηση αυτής της πολιτικής. Μιας πολιτικής, βέβαια, που είναι αρκετά προωθημένη για την εποχή. Το καινούριο φύλλο γίνεται σύμβολο των δημοκρατών του Λοκλ,

«των δημοκρατών και όχι των σοσιαλιστών, γιατί ένα κομμάτι των ριζοσπαστών ενώθηκε με εμάς και το πρόγραμμα που παρουσιάσαμε σε τοπικό επίπεδο ήταν απλά ένα πρόγραμμα επέκτασης των λαϊκών δικαιωμάτων»,

γράφει ο Τζέιμς Γκιγιόμ⁶.

Αυτές οι δύο θέσεις διατυπώθηκαν ταυτόχρονα και είναι η παρέμβαση του Μπακούνιν που θα προωθήσει περισσότερο μέσα στη Διεθνή την πάλη των τάξεων, την εργατική τόλμη και θα προετοιμάσει διανοητικά και οργανωτικά τους εργαζομένους για να πραγματοποιήσουν μόνοι τους, έστω και με τη βοήθεια ειλικρινών και καλλιεργημένων επαναστατικών στοιχείων που προέρχονταν από την μπουρζουαζία, την κοινωνική τους χειραφέτηση. Από αυτήν τη στιγμή και χάρη σε αυτήν τη δράση γεννιέται και το αντιεξουσιαστικό σοσιαλιστικό κίνημα που θα ακτινοβολήσει στην Ευρώπη. Στο βιβλίο του *Σχετικά με μια ζωή*, ο Κροπότκιν γράφει ότι ο Μπακούνιν

«βοήθησε τους συντρόφους της Ζιρά να βάλουν σε τάξη τις ιδέες τους και να δώσουν συγκεκριμένη δομή σε αυτά που αισθάνονταν, αλλά κυρίως τους ενέπνευσε το φλογερό, τον ακαταμάχητο επαναστατικό ενθουσιασμό του».

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ

Στις 25 Οκτώβρη, την ίδια πάντα χρονιά, συγκλήθηκε στο Νοσατέλ μια σύσκεψη που αποφάσισε την ίδρυση της Λατινο-ελβετικής Ομοσπονδίας, περιφερειακού τμήματος της

---

6. Τζέιμς Γκιγιόμ, *όπ.*

Διεθνούς, της οποίας ο Μπακούνιν συνέταξε το Καταστατικό. Στις 19 Δεκέμβρη, την επομένη της έκδοσης της Προόδου, όπου ο Τζέιμς Γκιγιόμ υπερασπιζόταν τις πολιτικές θέσεις που προαναφέραμε, κυκλοφορεί ένα δείγμα της Ισότητας, οργάνου της νέας Ομοσπονδίας.

Δημοσιεύει κείμενα-συνεργασίες των Μπακούνιν, Τζέιμς Γκιγιόμ, Ζιλ Γκε, Μπενουά Μαλόν, Εβζέν Βαρλέν, Ελιζέ Ρεκλί, Χέρμαν Γιούνγκ, Ζορζ Εκαρίς, Ζαν-Φιλίπ Μπεκέρ, Κάρλο Καμπούτσι, Αλμπέρτο Τούτσι, Σέζαρ ντε Πάπε. Ο Μαρξ δεν έστειλε «για λόγους υγείας».

Από όλους αυτούς τους συνεργάτες του εντύπου, τουλάχιστον οι μισοί –ο Μπακούνιν, ο Μπενουά Μαλόν, ο Ελιζέ Ρεκλί, ο Μπεκέρ, ο Γκαμπούτσι, ο Τούτσι– ήταν μέλη της Συμμαχίας. Ο Τζέιμς Γκιγιόμ δε θα καθυστερούσε να μετατραπεί σε έναν από τους πιο σημαντικούς υπερασπιστές των ιδεών του Μπακούνιν –και να γίνει και διευθυντής του εντύπου–, ενώ ο Σαρλ Περόν, που εξελίχθηκε γρηγορότερα από τον Γκιγιόμ, θα πλησιάσει τόσο πολύ τις αντιλήψεις του Μπακούνιν, που συχνά είναι αδύνατο να ξεχωρίσει κανείς σε ποιον από τους δύο ανήκουν τα ανυπόγραφα σημειώματα της σύνταξης στην Ισότητα.

Φυσικά, είναι ο διευθυντής που δίνει τον τόνο, αφού οι απομακρυσμένοι συνεργάτες του στέλνουν εξαιρετικά λίγα άρθρα και γνωστοί μαρξιστές στην περιοχή δεν υπάρχουν. Εκεί είναι βέβαια και ο Μπακούνιν. Το πρώτο του κείμενο στην εφημερίδα, με τίτλο *Γράμμα στη συντακτική ομάδα της εφημερίδας*, συνοψίζει με καθοριστικό τρόπο όχι μόνο τη σκέψη του, αλλά και τους βασικούς στόχους της Διεθνούς. Αυτά που γράφει, τριάντα ή σαράντα χρόνια αργότερα, θα τα πάρουν κάποιοι θεωρητικοί για να παρουσιάσουν τις αρχές αυτού που αποκαλείται συνδικαλισμός. Γράφει ο Μπακούνιν:

«Θεωρώ αυτή την Οργάνωση ως την πιο μεγάλη και την πιο σημαντική του αιώνα μας. Καλείται να αποτελέσει σύντομα τη μεγαλύτερη δύναμη στην Ευρώπη και να

αναγεννήσει την κοινωνική τάξη (-). Πρέπει όλοι οι καταπιεσμένοι και εκμεταλλευόμενοι εργαζόμενοι του κόσμου να ενωθούν, δίνοντας τα χέρια πέρα από τα σύνορα των πολιτικών Κρατών και συντρίβοντας αυτά τα σύνορα, για τη δικαιοσύνη και την αλληλεγγύη. Όλοι για τον καθένα και καθένας για όλους. Πρέπει ο κόσμος να χωριστεί -για μια τελευταία φορά- στα δύο, σε δύο διαφορετικά στρατόπεδα. Από τη μία πλευρά η εργασία σε ίσες συνθήκες για όλους, η ελευθερία του καθενός μέσα στην ισότητα όλων, η θριαμβεύουσα ανθρωπότητα -η Επανάσταση. Από την άλλη, τα προνόμια, τα μονοπώλια, η κυριαρχία, η καταπίεση και η αιώνια εκμετάλλευση».

Αυτή η θέση για την πάλη των τάξεων ξεπερνά και πάλι το περιεχόμενο του Προοιμίου του Καταστατικού της Διεθνούς, ως προς το ότι ο Μπακούνιν προσδιορίζει ανοιχτά σ' αυτήν το καθήκον της δημιουργίας ενός νέου κόσμου. Δεν περιορίζεται επίσης στο να ζητήσει «την αδερφική ενότητα των εργατών των διαφορετικών χωρών» (Προοίμιο), κάτι που θα επιτρέψει σύντομα στον Μαρξ και στους φίλους και τους συνεχιστές του να ισχυριστούν ότι ο διεθνισμός δε συνεπάγεται την εξαφάνιση των πολιτικά οργανωμένων εθνών, του εθνικού φρονήματος και των συνόρων. Αλλά θέλει τη συντριβή αυτών των συνόρων και την ενότητα των εργαζομένων ως ένα απέραντο ανθρώπινο σύνολο. Τέλος, ξεπερνώντας το ξερά λογιστικό πνεύμα της πάλης των τάξεων, ο Μπακούνιν προσθέτει σε αυτό μεγάλους σκοπούς, χωρίς τους οποίους δε θα μπορούσε ποτέ να ανορθωθεί στο ύψος της ανθρωπότητας. Η Διεθνής θα αντικαταστήσει

«την άδικη αρχαιότητα με το βασίλειο μιας ελευθερίας που, μη αποκλείοντας κανέναν από τα δικαιώματά της, θα είναι πραγματική και ωφέλιμη για όλους, γιατί θα βασίζεται στην ισότητα και στην αλληλεγγύη όλων. Στην εργασία και στη διανομή των προϊόντων της. Στην εκπαίδευση, στη μόρφωση, σε ό,τι ονομάζεται ανάπτυξη του ανθρώπου, σωματική, πνευματική και ηθική. Κι ακόμα, για την πρόσβαση σε

όλες αυτές τις ευγενικές ανθρώπινες απολαύσεις της ζωής που ως τώρα προορίζονταν μόνο για τις προνομιούχες τάξεις».

Μπορούμε να πούμε ότι ως ένα βαθμό –και μόνο ως ένα βαθμό– ο Μπακούιν πηγαίνει πιο πέρα τις ιδέες του Προυντόν. Όμως, ο Προυντόν κατέγραψε μια πολύ αντιφατική πορεία. Δεν κατόρθωσε ποτέ να πραγματοποιήσει την επανάσταση «κατασκευάζοντας» μια σοσιαλιστική κοινωνία μέσα στα σπλάχνα της καπιταλιστικής. Δεν μπόρεσε να επιτύχει την απαλλαγή από την πληρωμή των πιστώσεων, ούτε από τη νομική οδό ούτε από την ελευθεριακή. Η αποτυχία αυτή των προσπαθειών του τον αποπροσανατόλισε, μέχρι του σημείου να εγκαταλείπει πλήρως τις αρχές του και οι οπαδοί του –τόσο λίγοι που δεν μπορούσαν καν να εκδώσουν ένα έντυπο με τις θέσεις τους– να εκτραπούν προς τον κοινοβουλευτισμό. Εξάλλου, στα πρώτα συνέδρια της Διεθνούς, οι οπαδοί του Προυντόν υπερασπίστηκαν μονόπλευρα την αρχική αντίληψη του δασκάλου τους, δηλαδή την ατομική κατοχή ή ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής. Ακόμα και αν επρόκειτο μόνο για κατοχή, έννοια που έτσι κι αλλιώς είναι εξαιρετικά ασαφής, αυτό δεν ταίριαζε καθόλου σε εργατικές οργανώσεις απόλυτα κολεκτιβιστικές. Πώς θα ήταν ποτέ δυνατό να εφαρμόσουν αυτές οι τελευταίες ένα πρόγραμμα σε απόλυτη αντίφαση με την οικονομική ανάπτυξη και την ίδια τους τη δομή;

Με τη σειρά του, ο Μπακούιν υπερασπίζει την αρχή της αντιεξουσιαστικής σοσιαλιστικής οργάνωσης της κοινωνίας από τον ίδιο της τον εαυτό, χωρίς πολιτική ή κυβερνητική παρέμβαση. Αυτό αποτελεί μέρος όλου του φιλοσοφικού του συστήματος, της οπτικής του, της ερμηνείας του για τη ζωή, της αρχής του για τους έμφυτους νόμους που αντιτίθενται στους εξουσιαστικούς νόμους. Αλλά, όταν πρέπει να επιχειρηματολογήσει συγκεκριμένα, πάνω σε ειδικά προβλήματα της δράσης και της τακτικής, τις μεθόδους που πρέπει να χρησιμοποιηθούν για να αυξηθεί η οργανωτική δύναμη της Διεθνούς και των τμημάτων της, το κάνει εισάγοντας μια

νέα λογική, που θα την ξανασυναντήσουμε όχι μόνο στους αγωνιστές, αλλά και στους θεωρητικούς -μικρότερους ή μεγαλύτερους- του συνδικαλισμού: στον Γκριφιέλ ή τον Σορέλ, τον Λαγκαρντέλ ή τον Ντελασάλ, τον Λεόνε, τον Λαμπριόλα ή τον Σέρτζιο Πανούντσιο, τον Ανσέλμο Λορένθο ή τον Χοσέ Πρατ, στη Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία. Οι Ιταλοί εμπνέονται από τον Μαρξ στην οικονομίστικη ερμηνεία του μηχανισμού της ανθρώπινης ζωής. Οι Ισπανοί στη συνδικαλιστική τους πλευρά -καθώς είναι αναρχικοί- θα δώσουν, χωρίς να το καταλαβαίνουν ίσως, την πλήρη διάσταση των ιδεών του Μπακούνιν, καθώς προσθέτουν στο γαλλικό συνδικαλισμό, από τον οποίο φαίνεται ότι εμπνέονται, το πιο ευρύ πνεύμα των ιδιαίτερων ιδεών τους. Οι Γάλλοι τείνουν, με τους θεωρητικούς τους, να φτιάξουν μια θεωρητική σχολή («ο συνδικαλισμός αρκεί από μόνος του»), παίρνοντας και από τον έναν και από τον άλλον αυτό που είναι πιο αποδεκτό γι' αυτούς και για τους εργάτες. Αλλά ας σημειώσουμε ότι υπάρχει η σχολή του ελευθεριακού συνδικαλισμού του Πελουτιέ, του Ιβετό και του Πουζέ και η σχολή των νεο-μαρξιστών θεωρητικών.

Ο ΘΕΜΕΛΙΑΤΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΜΟΥ

Πέραν του νεο-μαρξισμού, που δεν άσκησε στην πραγματικότητα την παραμικρή επίδραση στο εργατικό κίνημα -είναι ζήτημα αν ο Σορέλ είχε μισή ντουζίνα αναγνώστες ανάμεσα στα μέλη της CGT⁷, τη στιγμή που ο Κροπότκιν

7. Στμ: Confédération Générale du Travail [Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας]: Γαλλικό συνδικάτο που θεμελίωσε στην πράξη τον επαναστατικό συνδικαλισμό από το 1895 που ιδρύθηκε, με την ομοσπονδιοποίηση των Εργατικών Κέντρων. Το 1914 αλώθηκε από τους σοσιαλπατριώτες και στα τέλη της δεκαετίας του '30 από το Κομμουνιστικό Κόμμα, με το οποίο συνδέθηκε οργανικά. Παραμένει ακόμα και σήμερα το μεγαλύτερο συνδικάτο της Γαλλίας και ένα από τα πιο μαχητικά θεσμικά συνδικάτα στην Ευρώπη. Παραμένει κοντά στην πολιτική γραμμή του ΚΚ Γαλλίας, υπερβαίνοντας πλέον κατά πολύ την ισχύ και τη δυναμική του.

είχε χιλιάδες- όλος αυτός ο συνδικαλισμός πηγάζει από τον Μπακούνιν. Το περίγραμμά του υπάρχει ήδη στα άρθρα της *Ισότητας και της Προόδου*, που λίγους μήνες μετά την κυκλοφορία της μετατράπηκε σε βασικό προπαγανδιστικό όργανο της μπακουνικής θεωρίας. Υπάρχει επίσης και στη *Διαμαρτυρία της Συμμαχίας*, που μόνη της λέει όσα δε λέει ο Σορέλ σε ολόκληρο το έργο του. Υπάρχει στις *Τρεις Θέσεις προς τους Εργάτες της Κοιλιάδας του Σαιντ Ιμέρ* και στην μπακουνική ανάλυση και το μπακουνικό πνεύμα του Συνεδρίου του Σαιντ Ιμέρ.

Αυτά τα γραπτά, στα οποία βρίσκουμε, όπως το συνήθιζε ο Μπακούνιν, συνθέσεις από διαφορετικά θέματα, αναπαράχθηκαν στις *Αναμνήσεις από την Ομοσπονδία της Ζιρά*, οι οποίες επανεκδόθηκαν πριν από το 1914 σε ένα μεγάλο τόμο που συναντούσε κανείς σε πολλές βιβλιοθήκες της γαλλικής CGT. Ο Φερνάντ Πελουτιέ, που δεν είχε από την πλευρά του την αξίωση να θεωρείται δημιουργός της συνδικαλιστικής θεωρίας, επικαλείται στο έργο του *Ιστορία των Εργατικών Κέντρων* τον «τόσο εύγλωττο τρόπο με τον οποίον ο Μπακούνιν περιέγραψε την αυριανή ομοσπονδική κοινωνία», ενώ στο *Γράμμα προς τους αναρχικούς* ξεκαθαρίζει ότι «τα εργατικά συνδικάτα κάνουν πράξη την ομοσπονδιακή αρχή, έτσι όπως την όρισαν ο Προυντόν και ο Μπακούνιν».

Το 1909, ο Αμεντέ Ντινουά γράφει σε μια προσούρα για τον Μπακούνιν κάτι ακόμα πιο σημαντικό, αν αναλογισθούμε ότι τότε ακόμα δεν είχε δημοσιευθεί όλο το έργο του Μπακούνιν και ότι ο ίδιος ο Ντινουά μοιάζει να αγνοεί τις *Αναμνήσεις από την Ομοσπονδία της Ζιρά* (σε κάθε περίπτωση δεν τις αναφέρει πουθενά) -αλλά όχι και τις προσούρες *Οι αποκοιμισμένοι* και *Η πολιτική της Διεθνούς*, που τις επικαλείται επανειλημμένα. Όπως βέβαια δεν αγνοεί και το έργο του Γκιγιόμ για τον Μπακούνιν, ούτε και τη Ζωή του Μπακούνιν του Μαξ Νετλάου. Έγραφε λοιπόν ο Αμεντέ Ντινουά:

«Ύστερα από 30 χρόνια αβειαιότητας και προσπαθειών, που πολλές φορές πήγαν χαμένες, φαίνεται ότι η εργατική τάξη αποφάσισε να δώσει στις ιδέες που ενέπνευσε ο Μπακούνιν μια ακτινοβόλα έκφραση (...) Τι είναι ο επαναστατικός συνδικαλισμός με τη μέθοδό του της αδιαμεσολάβητης δράσης και την περιφρόνησή του για τον αστικό κοινοβουλευτισμό, αν όχι μια επιστροφή στις αξίες της Διεθνούς και ιδιαίτερα σε αυτές της Ομοσπονδίας της Ζιρά, που ο Μπακούνιν εμπότισε τόσο βαθιά με την πίστη στη σημαία που κράτησαν ψηλά τα χρόνια που ακολούθησαν τη γερμανική νίκη -τη σημαία του εργατικού σοσιαλισμού; (...) Ο Μπακούνιν είναι ένας πρόδρομος του σημερινού κινήματος. Το όνομά του δεν πρόκειται να ξεχαστεί από τη νέα γενιά αγωνιστών».⁸

Εμείς λέμε ότι ήταν κάτι παραπάνω από πρόδρομος. Ήταν ο θεμελιωτής, τόσο στο θεωρητικό όσο και στο πρακτικό πεδίο, και χωρίς αυτόν πιθανότατα δε θα είχε υπάρξει ποτέ η επαναστατική διάσταση του συνδικαλισμού. Σε κάθε περίπτωση, οι σκέψεις που εξέφρασε είναι αυτές γύρω από τις οποίες συγκροτήθηκε αυτό το κίνημα. Και χωρίς σκέψη, χωρίς θεωρία, η δράση μπορεί να οδηγήσει στην κορυφή, όπως μπορεί να οδηγήσει και στα βάραθρα. Όταν ο συνδικαλισμός αποφάσισε να περιφρονήσει τις πρώτες πηγές του και τις θεωρητικές του αρχές -που δεν τις θεμελίωσε ο ίδιος- με την πρόφαση ότι ήταν από μόνος του αρκετός, έχασε την ψυχή του και πέθανε. Γιατί δε βρήκε έναν Μπακούνιν ή έναν Προυντόν για να ξαναδημιουργήσει, έστω και σε νέες μορφές, αυτό που σε κάποια στιγμή θεμελίωσε αυτή την ψυχή.

ΤΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΣΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ

Στην έκθεσή του για τις τακτικές της Διεθνούς, ο Μπακούνιν ξεκινά από τις πιο απλές ερωτήσεις. Ολόκληρη η

---

8. Αμεντέ Ντινούα, *Portraits d'hier [Πορτραίτα του χτες]*

στρατηγική για το πώς θα κερδηθεί νέος κόσμος για την οργάνωση, όπως και για την κοινωνική μόρφωση των εργαζομένων, περιέχεται στην μπροσούρα του *Πολιτική της Διεθνούς*, από την οποία εμφανώς εμπνεύσθηκαν οι συγγραφείς της *Χάρτας της Αμιένης*.⁹

«Πιστεύουμε ότι οι ιδρυτές της Διεθνούς έδρασαν με μεγάλη σοφία, εξαφανίζοντας καταρχήν από το πρόγραμμα της Οργάνωσης κάθε πολιτικό ή θρησκευτικό ζήτημα. Προφανώς δεν τους έλειπαν ούτε οι πολιτικές ούτε οι αντιθρησκευτικές απόψεις, επέλεξαν ωστόσο να αποφύγουν να τις εντάξουν στο πρόγραμμα. Κι αυτό, γιατί ο βασικός στόχος τους ήταν, πάνω από ο,τιδήποτε άλλο, να ενώσουν τις εργατικές μάζες όλου του πολιτισμένου κόσμου σε μια κοινή δράση. Όφειλαν λοιπόν αναγκαστικά να ψάξουν μια κοινή βάση, μια σειρά από απλές αρχές, πάνω στις οποίες όλοι οι εργαζόμενοι, όποιες κι αν ήταν αρχικά οι πολιτικές και οι θρησκευτικές αποκλίσεις τους, θα μπορούσαν να συμφωνήσουν, αρκεί να ήταν εργαζόμενοι, δηλαδή να βίωναν την εκμετάλλευση».¹⁰

Για ακόμα μια φορά, ο Μπακούνιν πάει πιο μακριά από αυτό που ονομάζεται Πρόγραμμα της Διεθνούς. Στο Καταστατικό αυτής της τελευταίας αναφέρεται ρητά ότι τα μέλη της καθοδηγούνται «από την Αλήθεια, την Δικαιοσύνη και την Ηθική, χωρίς κανένα διαχωρισμό χρώματος ή εθνικότητας», δε γίνεται όμως κανένας υπαινιγμός για «πολιτικά ζητήματα», κάτι που μας κάνει να πιστέψουμε ότι η πόρτα αφήνεται ανοιχτή για μια και μόνη μελλοντική πολιτική. Ο Μπακούνιν διευρύνει τη βάση των δυνητικών μελών της Διεθνούς.

9. Σμ: Πρόκειται για το διακηρυκτικό κείμενο του γαλλικού επαναστατικού συνδικαλισμού. Δημοσιεύθηκε το 1906 και σ' αυτό βασίστηκε η λειτουργία της γαλλικής CGT, μέχρι και τη σοσιαλ-πατριωτική εκτροπή της κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

10. Μ. Μπακούνιν, *Η πολιτική της Διεθνούς* (βλ. επόμενο κεφάλαιο αυτής της έκδοσης).

Με αυτήν τη βαθιά γνώση των ανθρώπων και την ικανότητά του να επικοινωνεί μαζί τους, κάτι που του επέτρεπε να γίνεται κατανοητός χωρίς μεγάλη προσπάθεια από τους ελβετούς εργάτες ή από τους ιταλούς αγράμματους χωρικούς, παρουσιάζει πόσο επικίνδυνο και λαθεμένο είναι να ζητείται κάτι επιπλέον από εκείνους στους οποίους προτείνεται η ένταξη στη Διεθνή:

«Αν είχαν υψώσει τη σημαία ενός πολιτικού ή αντιθρησκευτικού συστήματος, θα είχαν χωρίσει τους εργαζομένους της Ευρώπης ακόμα περισσότερο, αντί να τους ενώσουν. Γιατί, εξαιτίας και της άγνοιας, η αλλοτριωτική προπαγάνδα που αναπτύχθηκε στον ύψιστο βαθμό από τους παπάδες, τις κυβερνήσεις και τα πολιτικά κόμματα –συμπεριλαμβανομένων και των πιο κόκκινων– έχει σκορπίσει ένα πλήθος λανθασμένων ιδεών στις εργατικές μάζες. Και οι μάζες αυτές παθιάζονται δυστυχώς ακόμα πολύ συχνά με ψέματα που άλλο στόχο δεν έχουν παρά να τις κάνουν να υπηρετούν εθελοντικά και ανόητα –και ενάντια στα δικά τους συμφέροντα– τα συμφέροντα των προνομιστών τάξεων».¹¹

Αυτή η απόλυτη ουδετερότητα, στα όρια της αδιαφορίας, που προτείνει ο Μπακούνιν για την ένταξη μελών στη Διεθνή είναι ταυτόσημη με ό,τι θα συναντήσουμε στη *Χάρτα της Αμιένης*, το θεμέλιο λίθο του γαλλικού συνδικαλισμού. Ο Μπακούνιν λέει το 1869:

«Η Διεθνής, αποδεχόμενη στις τάξεις της ένα νέο μέλος, δεν το ρωτά αν είναι θρησκευόμενος ή άθεος, ούτε αν ανήκει στο τάδε ή το δείνα πολιτικό κόμμα ή αν δεν ανήκει σε κανένα».

Η *Χάρτα της Αμιένης*, της οποίας οι μισοί συντάκτες ήταν ή είχαν υπάρξει αναρχικοί, γράφει το 1906:

---

11. όπ.

«Η CGT συγκεντρώνει, έξω από κάθε πολιτική επιρροή, όλους τους συνειδητούς εργάτες στον αγώνα για την εξάφaniση της μισθωτής εργασίας και της εργοδοσίας».

Λέει επίσης ότι:

«όλοι οι εργαζόμενοι, όποιες και αν είναι οι πολιτικές ή οι φιλοσοφικές αντιλήψεις ή επιρροές τους έχουν την υποχρέωση να συμμετέχουν στην κύρια συλλογικότητα, που είναι το συνδικάτο».

Σ' αυτήν τη στάση της απόλυτης ουδετερότητας σχετικά με την ένταξη μελών στη Διεθνή υπάρχει ωστόσο μια αντίφαση και μάλιστα σοβαρή. Στο τόσο μικρό αυτό κείμενο συναντάμε τη θέση ότι το συνδικάτο δέχεται μέλη «όποιες κι αν είναι οι πολιτικές ή φιλοσοφικές επιρροές τους», με σκοπό «την κατάργηση της μισθωτής εργασίας και της εργοδοσίας». Αυτό το τελευταίο θέτει, ωστόσο, όρια, καθώς εμπεριέχει αντιλήψεις και πεποιθήσεις που δε θα μπορούσαν να έχουν οι εργαζόμενοι του Ριζοσπαστικού Κόμματος ή του Κληρικαλικού Κόμματος, ιδιαίτερα δε το 1906.

Αν και οι στόχοι του Μπακούνιν είναι εξίσου επαναστατικοί με του Μαρξ, ο Μπακούνιν χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη συνέπεια και ψυχολογική διείσδυση στον τρόπο που θέτει τα προβλήματα. Δεν έχει αυταπάτες για την πραγματικότητα ή έστω για κάποια στοιχεία της. Η επανάσταση πρέπει να γίνει με τις μάζες και όχι με μέσο μόνο τα κεντρικά τμήματα της Διεθνούς που θα μετατρέπονταν σε ακαδημίες. Αλλά τις μάζες δεν τις προσεγγίζει κανείς με την προπαγάνδα των αρχών, έστω κι αν αυτές είναι συγκεκριμένες υλικές και σοσιαλιστικές. Χρειάζεται η πράξη:

«Μόνο άτομα, και στην πραγματικότητα μόνο ένας μικρός αριθμός ατόμων, προσδιορίζονται από την καθαρή και αφηρημένη "ιδέα". Τα εκατομμύρια, οι μάζες, όχι μόνο οι προλεταριακές, αλλά επίσης και οι φωτισμένες και οι

προνομιούχες τάξεις, οδηγούνται πάντοτε από τη δύναμη και τη λογική της "πράξης". Αυτό που καταλαβαίνουν και αντιμετωπίζουν τον περισσότερο καιρό είναι τα άμεσα συμφέροντά τους και τα πάθη της στιγμής, που είναι λίγο-πολύ τυφλά. Αν μας ενδιαφέρει λοιπόν να φέρουμε το προλεταριάτο κοντά στην υπόθεσή μας, την υπόθεση της Διεθνούς, πρέπει να το προσεγγίσουμε όχι με γενικές και αφηρημένες ιδέες, αλλά με τη ζωντανή, την πραγματική κατανόηση των πραγματικών προβλημάτων του».¹²

Α ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕΣΑ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ

Όμως, ακόμα και αυτά τα πραγματικά προβλήματα, των οποίων ο στοχαστής ή ο παρατηρητής μπορεί να διακρίνει τα γενικά αίτια και να τα αντιληφθεί συνολικά, στον εργάτη εμφανίζονται στο περιορισμένο πλαίσιο της ίδιας του της ύπαρξης και της εργασίας του. Σχεδόν ποτέ δε βλέπει πέρα από αυτό. Ο καθένας κατανοεί ενδεχομένως την αιτία των δικών του προβλημάτων, αλλά δύσκολα καταλαβαίνει το σύνολο των προβλημάτων και τη γενική αιτία τους.

«Για να αγγίξουμε την καρδιά και να κερδίσουμε την εμπιστοσύνη, τη συμφωνία, την προσχώρηση και τη συνδρομή του προλεταριάτου που είναι ακόμα απαίδευτο –και δυστυχώς η τεράστια πλειονότητα του προλεταριάτου, είναι σήμερα σε αυτή την κατάσταση–, πρέπει να αρχίσουμε να του μιλάμε όχι για τα γενικά προβλήματα ολόκληρου του διεθνούς προλεταριάτου, ούτε για τις γενικές αιτίες που τα προκαλούν, αλλά για τα ιδιαίτερα, τα καθημερινά, τα ιδιωτικά του προβλήματα. Πρέπει να του μιλάμε για το επάγγελμά του και τις συνθήκες εργασίας στον ιδιαίτερο τόπο που δουλεύει, για τη σκληρότητα και τον υπερβολικό χρόνο της καθημερινής του εργασίας, για το χαμηλό μισθό του, την ξετσιπωσιά του αφεντικού του, για την

---

12. Μ. Μπακούνιν, *Διαμαρτυρία της Συμμαχίας*

ακρίβεια των προς το ζην και τη δυσκολία που αντιμετωπίζει στο να θρέψει τη φαμελιά του».¹³

Δε θα μπορούσε κανείς να είναι πιο πραγματιστής, ούτε να μιλήσει πιο συνδικαλιστική γλώσσα. Σ' αυτήν τη βάση, της αύξησης των μισθών, της μείωσης του χρόνου εργασίας, της ακρίβειας των προς το ζην, γίνεται ακόμα και σήμερα η κλασική προπαγάνδα. Η *Χάρτα της Αμιένης* λέει σχετικά:

«Στην καθημερινή διεκδικητική δουλειά, ο συνδικαλισμός επιδιώκει το συντονισμό των εργατικών προσπαθειών, την ανάπτυξη της ποιότητας της ζωής των εργαζομένων, μέσα από άμεσες βελτιώσεις, όπως η μείωση του χρόνου εργασίας, η αύξηση των μισθών κ.ά.».

Είναι το ίδιο είδος προπαγάνδας που οι θεωρητικοί του συνδικαλισμού προτείνουν με την πρόσφαση της αποτελεσματικότητας, περιφρονώντας όμως με μεταφυσικές προφάσεις ό,τι δεν απέκτησε την ετικέτα της σχολής τους. Ωστόσο αυτοί, όπως είδαμε, δεν επινόησαν τίποτα. Πάντα με σημαντικότερα επιχειρήματα από τους ίδιους, ο Μπακούνιν λέει:

«Ένας εργάτης δε χρειάζεται καμία ιδιαίτερη πνευματική προετοιμασία πριν γίνει μέλος της επαγγελματικής του ένωσης. Είναι ήδη μέλος απόλυτα φυσικά, πριν ακόμα το μάθει».¹⁴

Για τον Μπακούνιν, κάθε εργάτης είναι εν δυνάμει μέλος του σωματείου, όπως και κάθε εκμεταλλεόμενος είναι εν δυνάμει σοσιαλιστής. Στο πρακτικό επίπεδο, είτε το ξέρει είτε καταφέρουμε να τον κάνουμε να καταλάβει ότι το αφεντικό του είναι εχθρός του, ο μισθωτός θα αισθάνεται

---

13. *όπ.*

14. *όπ.*

πρώτα απ' όλα αλληλέγγυος με τους συναδέλφους του στο εργαστήριο, στους οποίους

«είναι πιστός, τουλάχιστον σε όλους τους αγώνες που γίνονται στο εργαστήριο ενάντια στον αφέντη».

Και η διαδικασία αναπτύσσεται φυσικά. Μετά την ένωση με τους συναδέλφους του στη δουλειά, ο εργάτης θα κατανοήσει χωρίς δυσκολία την ανάγκη μιας τοπικής ένωσης των εργατών του ίδιου επαγγέλματος. Επομένως,

«αν δεν είναι υπερβολικά πλίθιος, η καθημερινή εμπειρία τού υποδεικνύει σύντομα να γίνει ένα αφοσιωμένο μέλος της κλαδικής του ένωσης».

Έπειτα, έρχεται η πρακτική του αγώνα, όπου διεκδικεί

«είτε αύξηση του μισθού είτε μείωση των ωρών εργασίας (...) Προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο να καλέσουν τα αφεντικά εργάτες από άλλες περιοχές για να σαμποτάρουν την απεργία, οι εργάτες δημιουργούν μια τοπική ή εθνική επαγγελματική ένωση (...) Καθώς τα αφεντικά μπορούν να φέρουν απεργοσπάστες ακόμα και από το εξωτερικό, η σειρά αυτών των πραγμάτων (...) που επαναλαμβάνεται πολύ συχνά για να διαφύγει της προσοχής ακόμα και του πιο απλοϊκού εργάτη (...) οδηγεί στη δημιουργία όχι τοπικών, ούτε εθνικών, αλλά πραγματικά διεθνών επαγγελματικών ενώσεων».

Ο Μπακούνιν χρησιμοποιεί τα δεδομένα της οικονομικής επιστήμης για να δείξει ότι τα γεγονότα οδηγούν προς τη διεθνή οργάνωση και αλληλεγγύη των εργαζομένων όλων των επαγγελμάτων. Με βάση τις οικονομικές τεχνικές εκείνης της περιόδου, όταν οι εργαζόμενοι ενός εργοστασίου κέρδιζαν περισσότερα από τους άλλους, οι καπιταλιστές αυτών των εργοστασίων κέρδιζαν αντίστοιχα λιγότερα. Μετέφεραν

λοιπόν τα κεφάλαιά τους προς βιομηχανίες όπου οι εργάτες πληρώνονταν λιγότερο, προκειμένου οι ίδιοι να έχουν περισσότερα κέρδη. Οι εργάτες που μέχρι τότε πληρώνονταν καλύτερα ήταν επομένως υποχρεωμένοι να δουλεύουν περισσότερο ή να κερδίζουν λιγότερα προκειμένου να αποφύγουν την κατάργηση της δουλειάς τους.¹⁵

«Ως αποτέλεσμα προκύπτει ότι οι συνθήκες εργασίας δεν μπορούν ούτε να επιδεινωθούν ούτε να βελτιωθούν, σε ένα οποιοδήποτε εργοστάσιο, χωρίς οι εργαζόμενοι όλων των εργοστασίων να το βιώσουν και να το καταλάβουν, άρα όλα τα επαγγέλματα, σε όλες τις χώρες του κόσμου, είναι ακατάλυτα αλληλέγγυα».

Το σύνολο αυτών των πραγμάτων, μαζί με τον ενεργό και οργανωμένο διεθνισμό, προκαλεί τη γέννηση και την ανάπτυξη της «αμοιβαίας, βαθιάς και παθιασμένης συμπάθειας» των εργαζομένων, που κατανοούν ότι εχθροί τους δεν είναι μόνο τα αφεντικά που τους εκμεταλλεύονται άμεσα, αλλά και όλα τα αφεντικά, σε κάθε κλάδο. Αυτό ενισχύει την αλληλεγγύη και γεννά στον κόσμο της εργασίας την ιδέα και την ανάγκη να αντιτεθεί σε αυτόν του Κεφαλαίου. Από τη στιγμή που ένας εργαζόμενος φθάνει σε αυτό το επίπεδο συνείδησης των πραγμάτων, γίνεται αλληλέγγυος

15. Στιμ: Όταν ο Γκαστόν Λεβάλ έγραφε αυτό το κείμενο (1970-1971), η κείναιανή αντίληψη που κυριαρχούσε στις καπιταλιστικές οικονομίες δε συνέδεε τη μείωση του κόστους παραγωγής (στο οποίο περιλαμβάνονται οι μισθοί) με την αύξηση του κέρδους. Γι' αυτό και ο Λεβάλ εδώ μιλά για τις «τεχνικές εκείνης της περιόδου». Βέβαια, σήμερα, με την αντεπίθεση του μονεταρισμού και του φιλελευθερισμού, η μείωση του κόστους και των μισθών και η μετακίνηση κεφαλαίων προς τα σημεία του πλανήτη όπου η εργασία είναι φθηνότερη ξαναέρθαν στη μόδα, καθιστώντας την «επεξήγηση» του Λεβάλ μάταιη. Ίσως αυτή είναι μια ευκαιρία να σχολιάσουμε τον «ερασιτεχνισμό» ορισμένων αντιλήψεων που ανακαλύπτουν «δομικές αλλαγές» στις τακτικές μεταμφιέσεις του καπιταλισμού, θύμα του οποίου πέφτει βέβαια εδώ και ο ίδιος ο Λεβάλ.

με όλους τους εργαζομένους, «χωρίς εθνικές ή κλαδικές διαφοροποιήσεις».

«Να λοιπόν πού βρίσκεται ολόκληρη η βάση της Διεθνούς Ένωσης των Εργαζομένων. Μας προσφέρεται όχι από μια θεωρία προερχόμενη από το κεφάλι ενός ή περισσότερων σοφών στοχαστών, αλλά από την πραγματική ανάπτυξη των οικονομικών δεδομένων. Από τα σκληρά βήματα στα οποία αυτά οδηγούν τις εργατικές μάζες και από τις σκέψεις που με φυσικό τρόπο ξεπροβάλλουν σε αυτές».¹⁶

Ο Μπακούνιν έγραφε τούτες τις γραμμές, όντας σε πολεμική με τον Μαρξ, και, κατά κάποιο τρόπο, χρησιμοποιούσε ο ίδιος τον πιο καθαρό μαρξισμό για να αντιμετωπίσει τη φιλοδοξία του Μαρξ να κυβερνήσει τη Διεθνή, επιβάλλοντας από τα πάνω μια τακτική και μια θεωρία αντίθετες στα αξιώματα του επιστημονικού σοσιαλισμού, στην πάλη των τάξεων κλπ.

Αλλά και ο Σορέλ, όταν έφτιαχνε θεωρίες για να αποδείξει την αχρηστία των θεωριών, τον ίδιο τύπο επιχειρημάτων χρησιμοποιούσε, κοροϊδεύοντας τους «διδάκτορες κοινωνιολογίας», τους οποίους -κατά τον Σορέλ- το προλεταριάτο δεν είχε ανάγκη. Και τον ίδιο τύπο επιχειρημάτων χρησιμοποιούσαν, με λιγότερη ευθυκρισία, όλοι οι συνδικαλιστές.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΙΩΝ

Η αλληλεγγύη των εργαζομένων, που θεμελιώνεται πρώτα από όλα στη δημιουργία των οργανώσεών τους και των «ταμείων αντίστασης», στα οποία ο Μπακούνιν επιμένει σε πολλά γραπτά του, εκδηλώνεται και αναπτύσσεται περισσότερο με αυτό που ονομάζουμε απεργία.

«Η απεργία, είναι η αρχή του κοινωνικού πολέμου του προλεταριάτου ενάντια στην μπουρζουαζία, μέσα ακόμα

---

16. όπ.

στα όρια της νομιμότητας. Οι απεργίες είναι μια ανεκτίμητη οδός, από διπλή άποψη. Αφενός ηλεκτρίζουν τις μάζες, αναζωογονούν την πνευματική τους ενέργεια και ξυπνούν στο εσωτερικό τους το συναίσθημα του σκληρού ανταγωνισμού που υπάρχει ανάμεσα στα συμφέροντά τους και σε εκείνα της μπουρζουαζίας. Τους καταδεικνύουν όλο και περισσότερο την άβυσσο που ανέκκλητα τους χωρίζει από την άλλη τάξη. Αφετέρου συνεισφέρουν στο μέγιστο βαθμό στο να χτισθεί ανάμεσα στους εργαζομένους όλων των κλάδων, όλων των τόπων και όλων των χωρών η συνείδηση και η ίδια η πραγματικότητα της αλληλεγγύης τους. Διπλή δράση, αποφαιτική από τη μία πλευρά, καταφατική από την άλλη. Δράση που οδηγεί άμεσα στο νέο κόσμο του προλεταριάτου και τον φέρνει με απόλυτο τρόπο απέναντι στον αστικό κόσμο».¹⁷

Για πρώτη φορά, οι απεργίες βρίσκουν το θεωρητικό τους που, όπως θα δούμε, έχει κάτι ακόμα να μας πει και που δεν ξεπεράστηκε ποτέ από όσους άντλησαν από αυτόν. Ο Προυντόν είχε αντιπαρατάξει στην εργατική απεργία την οργάνωση της πίστωσης από μια Τράπεζα του Λαού, της εργασίας και της κατανάλωσης. Απέτυχε όμως. Η προλεταριακή συνείδηση δεν έχει την ωριμότητα για να πραγματοποιήσει σχέδια που απαιτούν καθαρές ιδέες, οξύ αίσημα ευθύνης και μια διαφορετικού τύπου υπέρμετρη θέληση, κάτι που δε χρειάζεται για να παλέψεις και να πεθάνεις στα οδοφράγματα. Ο Μπακούνιν βρίσκεται μπροστά σε ένα προλεταριάτο απολύτως ακατάρτιστο, τελείως αποκτηνωμένο από τη φτώχεια και τη σκλαβιά στις περισσότερες χώρες, άρα ένα προλεταριάτο χωρίς τη δυνατότητα να οικοδομήσει άμεσα το σοσιαλισμό. Πρέπει λοιπόν να απευθυνθεί πρώτα από όλα στο βασικό ένστικτο της πάλης. Φτιάχνουμε την Ιστορία με τον τρόπο που μπορούμε και παλεύουμε για την ανόρθωση του λαού σύμφωνα με τις ενέργειες που επιβάλλουν οι περιστάσεις. Η απεργία ήταν

17. Μ. Μπακούνιν, *Η Κνουτογερμανική αυτοκρατορία*

το όπλο, το εξαιρετικό όργανο του αγώνα. Και ο πολλαπλασιασμός των απεργιών αποτελούσε ένα σημάδι ξυπνήματος, εξέγερσης, πάλης για τη δικαιοσύνη:

«Καθώς προχωράμε, οι απεργίες αυξάνονται. Τι σημαίνει αυτό; Ότι η πάλη ανάμεσα στην Εργασία και το Κεφάλαιο εντείνεται ολοένα και περισσότερο, ότι η οικονομική αναρχία γίνεται κάθε μέρα και πιο βαθιά και ότι βαδίζουμε με μεγάλα βήματα προς το μοιραίο τέλος που βρίσκεται στο βάθος αυτής της αναρχίας: την Κοινωνική Επανάσταση. Βέβαια, η απελευθέρωση του προλεταριάτου θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς δονήσεις, αν η μπουρζουαζία αποφάσισε να ζήσει τη δική της νύχτα της 4ης Αυγούστου¹⁸ και να εγκαταλείψει τα προνόμιά της. Όμως, ο εγωισμός και η τύφλα των αστών είναι αθεράπευτα. Θα έπρεπε να είναι κανείς εξίσου αθεράπευτα αισιόδοξος για να ελπίζει ότι μπορεί να δοθεί λύση του κοινωνικού προβλήματος διαμέσου μιας κοινής συνεννόησης μεταξύ των προνομιούχων και των απόκληρων. Είναι λοιπόν από την κατάχρηση της σημερινής αναρχίας, που θα προκύψει η νέα κοινωνική τάξη».¹⁹

Ο Μπακούνιν που, όπως θα δούμε ξανά, θα προτιμούσε να αποφευχθεί η βίαιη πάλη, την οποία πρότεινε περισσότερο από αναγκαιότητα παρά από ευχαρίστηση, δίνει στην απεργία ακριβώς την ίδια σημασία με αυτούς που αργότερα θα «ανακαλύψουν» αυτά που διάβασαν. Πιθανότατα βέβαια, ορισμένοι από αυτούς όντως την ανακάλυψαν μόνοι τους και πρέπει να παραδεχθούμε ότι κανενός η σκέψη δεν είναι εντελώς πρωτότυπη. Πρώτος άλλωστε ο Μπακούνιν επέμενε στη σημασία της συλλογικής εφευρετικής δύναμης. Αλλά είναι χρήσιμο να επισημαίνουμε τα

18. Σημ: Αναφέρεται στην 4^η Αυγούστου του 1789, όταν η γαλλική Εθνοσυνέλευση υπερψήφισε πρόταση του υποκόμμη του Νείγι για την κατάργηση των προνομίων των φεουδαρχών.

19. Μ. Μπακούνιν, «Οργάνωση και γενική απεργία».

γεγονότα. Και είναι χρήσιμο επίσης να τονίσουμε ότι Μπακούνιν ήταν ο πρώτος που κατάλαβε τη σημασία της γενικής απεργίας.

Η ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΕΡΓΙΑ

Η ιδέα τέθηκε για πρώτη φορά από το Συνέδριο της Διεθνούς που έγινε στις Βρυξέλλες το Σεπτέμβριο του 1868, αλλά αφορούσε μόνο τον αγώνα ενάντια στον πόλεμο. Στην *Ισότητα* της 3ης Απριλίου του 1869, ο Μπακούνιν αναλύει όλες τις πιθανές συνέπειες. Πολύ πριν από τον Αριστίντ Μπριάν, που τότε ήταν ακόμα ένας αριστερός σοσιαλεπαναστάτης και δεν έμπαινε σε τέτοιες συζητήσεις, τον Πελουτιέ, που -ξετρελαμένος με τον Μπακούνιν- παρουσίασε στο Περιφερειακό Συνέδριο που έγινε στην Τουρ το 1892 το σχέδιο της «παγκόσμιας απεργίας», και τον Σορέλ, που μετέτρεψε τη γενική απεργία σε ένα μύθο πηγή ενέργειας και μεγαλείου, ο Μπακούνιν βλέπει καθαρά τις δυνατότητες:

«Όσο αναπτύσσονται οι απεργίες, σχετίζονται όλο και περισσότερο μεταξύ τους και είναι πιο έτοιμες να μετατραπούν σε γενική απεργία. Και μια γενική απεργία, με τις ιδέες της χειραφέτησης που κυριαρχούν σήμερα στο προλεταριάτο, δεν μπορεί παρά να καταλήξει σε ένα μεγάλο κατακλυσμό που θα αλλάξει το δέρμα της κοινωνίας. Δεν είμαστε ίσως ακόμα εκεί, αλλά προς τα εκεί οδηγούμαστε»²⁰.

Αυτή η επιθυμία κοινωνικού μετασχηματισμού διαμέσου της γενικής απεργίας, χωρίς την υποκίνηση μιας βίας συγκρίσιμης με αυτήν της ένοπλης επανάστασης, εκφράζεται και σε ένα ακόμα άρθρο, όπου ο Μπακούνιν προλέγει το όνειρο πολλών συνδικαλιστών των αρχών του 20ού αιώνα:

---

20. Μ. Μπακούνιν, *Η διπλή απεργία της Γενεύης*

«Τη μέρα κατά την οποία η μεγάλη πλειονότητα των εργαζομένων της Αμερικής και της Ευρώπης θα έχει προσχωρήσει και οργανωθεί στη Διεθνή, δε θα υπάρχει πλέον ανάγκη για επανάσταση. Χωρίς βία, θα πραγματοποιηθεί η δικαιοσύνη. Αν τότε υπάρξουν ανοιγμένα κεφάλια, θα σημαίνει ότι οι αστοί το θέλησαν».²¹

Σε αναμονή της γενικής απεργίας, το αναμφισβήτητο προλούδιό της, οι κλαδικές απεργίες, αποτελούν εκπαίδευση στην πρακτική της αλληλεγγύης και της οργάνωσης των εργαζομένων και διαμορφώνουν την απαραίτητη ενότητα του πνεύματος. Ωστόσο, η συχνότητά τους και οι συνέπειές τους μπορούν να θέσουν προβλήματα από τα οποία οι τακτικιστές θα δυσκολεύονταν να ξεγλιστρήσουν και τα οποία πρέπει εντούτοις να απαντηθούν:

«Όμως, μήπως οι απεργίες ακολουθούν η μία την άλλη τόσο γρήγορα, ώστε ο κατακλυσμός θα προκύψει πριν αποκτήσει το προλεταριάτο την απαραίτητη οργάνωση; Δεν το πιστεύουμε, καταρχήν γιατί οι απεργίες δηλώνουν ήδη μια ορισμένη συλλογική δύναμη, μια ορισμένη συνεννόηση μεταξύ των εργαζομένων. Ταυτόχρονα, κάθε απεργία γίνεται το σημείο εκκίνησης νέων ομαδοποιήσεων. Οι αναγκαιότητες του αγώνα σπρώχνουν τους εργαζομένους στο να υποστηρίζονται από τη μια χώρα στην άλλη, από το ένα επάγγελμα στο άλλο. Επομένως, όσο πιο δραστήρια γίνεται η πάλη, τόσο η μοσοπονδία των εργαζομένων απλώνεται και ενισχύεται».²²

Είναι αλήθεια ότι δε βρίσκουμε στον Μπακούνιν εκτενή κείμενα για τη γενική απεργία. Ούτε μπορούσε ούτε ήθελε –γνωρίζοντας άλλωστε την πολυπλοκότητα των προβλημάτων και το πόση σημασία έχουν οι αστάθμητοι

---

21. Μ. Μπακούνιν, *Οργάνωση και γενική απεργία*

22. *όπ.*

παράγοντες- να εισέλθει σε λεπτομέρειες πάνω στο ζήτημα. Οι αναρχικοί συνεχιστές του, συζητώντας με τους συνδικαλιστές, κατέληξαν στη συνέχεια στην άποψη ότι η γενική απεργία δεν έφτανε από μόνη της για να διαλύσει το Κράτος, ότι οι προνομιούχοι μπορούσαν να αντέξουν περισσότερο από τους προλετάριους στο σταμάτημα των μεταφορών, στην εισαγωγή και τη διανομή των αγαθών στις πόλεις και, κατά συνέπεια, η βίαιη πάλη ήταν αναπόφευκτη. Στην εποχή τους είχαν δίκιο και πιθανότατα ο Μπακούνιν το είχε προβλέψει αυτό. Αλλά γι' αυτόν το ζήτημα ήταν να μειωθεί όσο γίνεται περισσότερο η ένοπλη πάλη, έτσι ώστε να μειωθούν εξίσου η δυνατότητα αντίστασης και το ηθικό του αντιπάλου. Τον ενδιέφερε, δηλαδή, να μεταφερθεί όσο το δυνατόν λιγότερο η πάλη στο προνομιακό πεδίο για τις προνομιούχες τάξεις, που είναι η βία και η ένοπλη πάλη.

Αλλά για το σύνολο αυτών των καθηκόντων χρειάζεται πρώτα από όλα «η οργάνωση των εργατικών δυνάμεων»²³ και «η ενοποίηση του προλεταριάτου σε ολόκληρο τον κόσμο πέρα από σύνορα και κυρίως η καταστροφή κάθε πατριωτικής ή εθνικής προκατάληψης».²⁴

Ο Μπακούνιν επιμένει, χωρίς να αφήνει κατά μέρος την αναγκαιότητα της πλατιάς οργάνωσης των εργαζομένων, στην ανάγκη των επαγγελματικών ενώσεων και των εθνικών και διεθνών ομοσπονδιών τους. Και πάντοτε αποδίδει τον κυριότερο ρόλο στη Διεθνή Ένωση των Εργαζομένων. Και οι προσπάθειές του συντείνουν στο να τους δώσει συνείδηση της δύναμής τους, εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, να ξυπνήσει την τόλμη και το θάρρος τους, να τονώσει την οργάνωσή τους και την πρακτική προετοιμασία τους. Δείχνει ακόμα πώς η φυσική οργάνωση του αγώνα, φυσική για τους ίδιους τους εργάτες, δε θα είχε ως αποτέλεσμα απλά την ανάπτυξη των οργανώσεων και της αλληλεγγύης

23. όπ.

24. Μ. Μπακούνιν, *Πολιτική της Διεθνούς*

των εργαζομένων. Η πρακτική της κοινωνικής πάλης, εκτός των άλλων, εκπαιδεύει τους εργαζομένους, κάνοντάς τους να εγκαταλείψουν την προσμονή μιας βοήθειας έξω από τη Γη. Κι αυτό γιατί όταν ένας εργάτης:

«οργανώνεται με τους συντρόφους του, όταν ξεκινά να αγωνίζεται σοβαρά για τη μείωση των ωρών εργασίας και την αύξηση του μισθού του, όταν αρχίζει να ενδιαφέρεται ζωτικά γι' αυτή την απολύτως υλική μάχη, τότε μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι θα εγκαταλείψει γρήγορα τις έγνοιες του για τον ουρανό, θα συνηθίσει να στηρίζεται πάντα στη συλλογική δύναμη των εργαζομένων και θα απαρνηθεί με τη θέλησή του τη βοήθεια του ουρανού. Ο σοσιαλισμός θα αντικαταστήσει στη σκέψη του τη θρησκεία».²⁵

Η εμπειρία έδειξε ότι κυρίως στα βιομηχανικά κέντρα, εκεί όπου πρωτίστως αναπτύχθηκαν τα συνδικάτα, οι μάζες έχασαν γρηγορότερα τη θρησκευτική τους πίστη. Αλλά την έχασαν κυρίως αυτή την πρώτη περίοδο της ταξικής πάλης, που στηρίχθηκε στο προσωπικό θάρρος και τη συλλογική αλληλεγγύη. Από τη στιγμή που το εξουσιαστικό πνεύμα εισχωρεί στο σοσιαλισμό και επικρατεί στο εργατικό κίνημα, παρατηρείται μια επιστροφή στη θρησκεία ή έστω στην υποταγή στις θρησκευτικές αξιώσεις. Και αυτό γιατί το αίσθημα υπακοής, η εγκατάλειψη της ενεργού συνείδησης προδιαθέτουν για την αποδοχή της εξουσίας του αρχηγού του κόμματος ή του Κράτους όσο και γι' αυτήν των αρχηγών της εκκλησίας ή των αντιπροσώπων του θεού.

Η άμεση μάχη ανάμεσα στο προλεταριάτο από τη μία και την εργοδοσία και τους υπερασπιστές της από την άλλη ενισχύει την κοινωνική μόρφωση του εργαζομένου, κάνοντάς τον

---

25. όπ.

«να καταλάβει όλο και περισσότερο, με τρόπο πρακτικό και μέσα από τη συλλογική εμπειρία, που είναι πάντα πιο διδακτική από τη μεμονωμένη εμπειρία, τους πραγματικούς του εχθρούς, που είναι οι προνομιούχες τάξεις, δηλαδή ο κλήρος, η μπουρζουαζία, οι ευγενείς και το Κράτος. Αυτό το τελευταίο υπάρχει μόνο και μόνο για να διατηρήσει τα προνόμια αυτών των τάξεων. Γι' αυτό και τοποθετείται πάντα απέναντι στο προλεταριάτο(...). Με τον τρόπο αυτό, ο εργάτης που εμπλέκεται στον αγώνα θα καταλήξει να καταλάβει τον αδιάλλακτο ανταγωνισμό που υπάρχει ανάμεσα στα κρατικά τσιράκια της αντίδρασης και τα συμφέροντα των ανθρώπων. Και, φθάνοντας σε αυτό το σημείο, θα αναγνωρίσει τον εαυτό του ως επαναστάτη σοσιαλιστή».²⁶

Αυτή η μορφωτική διαδικασία, που μπορεί σε ένα βαθμό να παραλληλιστεί με το πέρασμα μέσα από τη φυσική τάξη των πραγμάτων, από την οργάνωση στο χώρο δουλειάς στην οργάνωση στη Διεθνή Ομοσπονδία, επίσης ανακτήθηκε από τους συνδικαλιστές. Δυστυχώς, και παρά τις προσπάθειες του Πελουτιέ, δεν έφθασε ποτέ πολύ μακριά. Με την πρόφαση της προτεραιότητας της δράσης, περιφρονήθηκε η καλλιέργεια, η αναντικατάστατη πνευματική ανάπτυξη. Τα αποτελέσματα θα τα δούμε τώρα.

Η ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

Νέες αφορμές θα σπρώξουν σύντομα τον Μπακούιν να υπερασπιστεί αυτό το απλουστευμένο πρόγραμμα. Η Πολιτική της Διεθνούς γράφτηκε το 1869, χωρίς κανείς στην Ομοσπονδία της Ζιρά, που αποτελούσε τον ευρωπαϊκό ποιμένα του φεντεραλιστικού και ελευθεριακού σοσιαλισμού, ή οποιοσδήποτε άλλος, να προβλέψει ότι θα χρειαστεί σύντομα να αμυνθούν απέναντι στις ραδιουργίες εκείνων που ήθελαν να εγκαθιδρύσουν τη δικτατορία τους.

---

26. όπ.

Το 1871, όμως, ο Ουτίν, ένα στρατιωτάκι του Καρλ Μαρξ, στάλθηκε στη Γενεύη από το Γενικό Συμβούλιο του Λονδίνου για να αντιμετωπίσει την επιρροή της Συμμαχίας της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας και ιδιαίτερα του Μπακούνιν.²⁷ Ο κίνδυνος του πολιτικαντισμού και του μονολιθικού συγκεντρωτισμού είχε αρχίσει να εμφανίζεται. Ο Μπακούνιν, που γνώριζε τις εξουσιαστικές τάσεις του γερμανικού μαρξισμού, του οποίου η επίδραση αυξανόταν, και παρακολουθούσε την κοινοβουλευτική εκτροπή του, αντιλαμβανόταν τους κινδύνους της καμπάνιας που ξεκινούσε στην Ελβετία, την Ιταλία, την Ισπανία και τη Γαλλία. Σε όλες αυτές τις χώρες είχαν σταλεί ειδικά άνθρωποι για να πολεμήσουν αυτούς που υποτίθεται ότι θα έπρεπε να είναι οι διεθνείς αδελφοί τους. Στο συνέδριο της Βασιλείας, ο Μπακούνιν είχε αντιτεθεί στην προσπάθεια του Λίμπνεχτ να οδηγήσει τη Διεθνή στην κατάληψη δημοσίων αξιωμάτων μέσω της εκλογικής τακτικής.

Τμήματα της Διεθνούς ανατρέφονταν, παρατάσσονταν, οργανώνονταν για να στραφούν εναντίον άλλων. Από τότε κιάλας, άρχισε η εξολόθρευση κάποιων τμημάτων. Η ίντριγκα βασίλευε, άνθρωποι δέχονταν επιθέσεις για πραγματικές ή υποτιθέμενες προθέσεις και σπιλωνόταν η δράση και η τιμή τους. Η Συμμαχία, που αποτελούνταν από διεθνείς αγωνιστές, παθιασμένους επαναστάτες σοσιαλιστές που πάλευαν μέσα στο προλεταριάτο για την οργάνωσή του σε πολλές χώρες, δέχθηκε ανελέητη επίθεση. Ο λόγος ήταν ότι διεκδικούσε την εφαρμογή του φεντεραλισμού και την

27. Ιδού τι έγραφε ο Μπερνστάιν σε σχέση με τον Ουτίν, όταν ήταν ακόμα ο μεγαλύτερος θεωρητικός και ο επιφανέστερος εκπρόσωπος της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας και πριν εκτραπεί προς τη γραμμή των Μαρξ-Ένγκελς: «Μια μικρή ομάδα Ρώσων βρισκόταν μόνο γύρω από το Μαρξ το 1870 και τα χρόνια που ακολούθησαν. Ανάμεσά τους βρισκόταν ο Ουτίν, κάτι που δε βοηθούσε τη φήμη τους. Συνήθως, στο πρόσωπο του Ουτίν δε βλέπαμε τίποτα πέρα από ένα όργανο, έναν πανούργο κουτσομπόλη. Και δεν ήταν λίγοι αυτοί που με βάση το μαθητή έκριναν και το δάσκαλο.»

ελευθερία των διαφορετικών τμημάτων να ακολουθούν την τακτική τους. Αναγνώριζαν μάλιστα στους γερμανούς σοσιαλιστές το δικαίωμα να συμμετέχουν στο Κοινοβούλιο - αφού αυτή ήταν η επιθυμία τους. Με διάφορα τεχνάσματα του Ουτίν, διαγράφηκαν τελείως ξαφνικά και χωρίς να είναι παρόντες ο Μπακούνιν, ο Γκιγιόμ, ο Ζουκόφσκι και ο Σάδερλαντ από το διεθνές τμήμα της Γενεύης.

Ενάντια σε αυτές τις δολοπλοκίες ο Μπακούνιν έγραψε τη *Διαμαρτυρία της Συμμαχίας*, από την οποία δε σώθηκε παρά ένα μέρος. Περισσότερο από την ίδια τη Συμμαχία, το κείμενο αυτό υπερασπίζεται την καθαρότητα της Διεθνούς, τη διατήρηση της σωστής γραμμής της προλεταριακής οργάνωσης που καθοδηγείται αποκλειστικά από τους εργαζόμενους στο πεδίο της ταξικής πάλης, με μέσο τις επαγγελματικές ενώσεις, προκειμένου «η απελευθέρωση των εργαζομένων» -το μόνο ζήτημα που απασχολεί τον Μπακούνιν- να είναι «έργο των εργαζομένων των ίδιων».

Σ' αυτό τον αγώνα ενάντια στις συγκεντρωτικές και πολιτικές εκτροπές, επαναλαμβάνει με πιο διεισδυτική ματιά και δύναμη το σχήμα που είχε περιγράψει ήδη στην *Πολιτική της Διεθνούς*. Αλλά, όπως και σε άλλα γραπτά, δίνει μεγάλη σημασία στη δεύτερη πρακτική φάση της οργάνωσης των εργαζομένων. Στην αφύπνιση δηλαδή, την αναγκαία αφύπνιση μέσα τους, του αισθήματος ευθύνης:

«Τον εργάτη που θα εκμεταλλευτεί όλα αυτά τα πλεονεκτήματα της αλληλεγγύης τον ρωτάμε ένα πράγμα μόνο: θέλει μαζί με ευεργετήματα της οργάνωσης να δεχθεί επίσης και ένα μέρος δυσάρεστων συνεπειών και υποχρεώσεων;».

Κατάλαβε ότι η εργατική συνείδηση δε διαμορφώνεται από μόνη της, δεν απελευθερώνεται με μοιραίο τρόπο, πρέπει να καλλιεργηθεί. Ο Φερνάντ Πελουτιέ έγραφε το 1900 ότι μέσα σε δέκα συνδικαλισμένους εργάτες, βρίσκεις έναν αγωνιστή και εννέα εγωιστές. Ο Μπακούνιν

εξιδανίκευσε στην αρχή τις εκμεταλλευόμενες μάζες, αλλά πολύ γρήγορα διαπίστωσε πως πρέπει να τους εξηγηθεί ότι η πρακτική της αλληλεγγύης δε συνίσταται μόνο στο να παίρνεις αλλά και στο να δίνεις. Διαφορετικά, θα ήταν μια λέξη δίχως νόημα. Επομένως, ο εργάτης που προσχωρεί σε μια ένωση πρέπει γρήγορα

«να κατανοήσει επιτέλους ότι, μια που ο μοναδικός σκοπός της Διεθνούς είναι η κατάκτηση όλων των ανθρώπινων δικαιωμάτων για τους εργαζόμενους, μέσα από την οργάνωση της αλληλεγγύης τους πέρα από κλάδους και εθνικά ή πολιτικά σύνορα, ο υπέρτατος και στην πραγματικότητα ο μοναδικός νόμος για να ενταχθεί κανείς σε αυτήν την υπέροχη και σωτήρια οργάνωση είναι να υποτάξει εθελοντικά τη δράση του στις απαιτήσεις αυτής της αλληλεγγύης. Και να το κάνει αυτό παθιασμένα, με γνώση των αιτιών, της υπόθεσής του, καθώς και της υπόθεσης των αδερφών του σε όλον τον κόσμο».²⁸

Επομένως, όχι μόνο προσωπικό αίσθημα ευθύνης, αλλά εξ αυτού του αισθήματος, εθελοντική και ουσιαστική πειθαρχία, σκληρή συνοχή, πνεύμα θυσίας, συνέπειες και προϋποθέσεις ταυτόχρονα των μελλοντικών προλεταριακών θριάμβων. Χωρίς αυτά δεν υπάρχει μέλλον, ούτε για τη Διεθνή ούτε για το λαό. Η ανάπτυξη της ηθικής δύναμης είναι και οφείλει να είναι ο καρπός της αλληλεγγύης που αναπτύσσεται στο πεδίο των οικονομικών αγώνων, αλλά πρέπει ταυτόχρονα να ακολουθείται συνειδητά και εθελοντικά. Ο αρχικός αυτοματισμός πρέπει να οδηγήσει τελικά σε αυτήν τη σκεπτόμενη επιθυμία.

ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΚΑΠΠΙΕΡΓΕΙΑ ΤΩΝ ΜΑΖΩΝ

Αν ο Μπακούνιν απλά θεωρούσε ότι η καλλιέργεια του προλεταριάτου ήταν η βέβαιη φυσική συνέπεια της πάλης

---

28. Μ. Μπακούνιν, *Διαμαρτυρία της Συμμαχίας*

των τάξεων, δε θα προσπαθούσε με τόση μανία να επεξεργαστεί και να διαδώσει ιδέες, αντιλήψεις και αρχές. Δε θα έλεγε στους εργάτες του Βαλ-ντε-Σεν-Ιμιέ ότι οι εργαζόμενοι οφείλουν:

«να κατοχυρώσουν, αρχικά στις ομάδες τους και στη συνέχεια ανάμεσα σε όλες τις ομάδες, σχέσεις πραγματικά αδερφικής αλληλεγγύης, όχι μόνο στα λόγια αλλά και στη δράση, όχι μόνο τις μέρες της γιορτής, των συζητήσεων ή του κρασιού, αλλά και στην καθημερινή τους ζωή».

ούτε θα πρόσθετε στο τέλος της ίδιας σύσκεψης:

«Ας ετοιμαστούμε λοιπόν, ας αποκαθαρθούμε, ας γίνουμε πιο πραγματικοί, λιγότερο λογάδες, λιγότερο φωνακλάδες, λιγότερο ατακαδόροι, λιγότερο πότες, λιγότερο ταξιδευτές. Ας βάλουμε το κεφάλι κάτω και ας ετοιμαστούμε σοβαρά γι' αυτή τη μάχη που θα σώσει τους λαούς όλους και θα απελευθερώσει οριστικά την ανθρωπότητα».

Ακόμα και ο αγώνας ενάντια στην εργοδοσία απαιτεί μια ηθική ποιότητα και μια πραγματική θέληση. Η πνευματική καλλιέργεια πρέπει επομένως να γίνεται συστηματικά μέσα στις επαγγελματικές ενώσεις. Η οργάνωση πρέπει να βοηθά τους εργαζομένους να υπερασπίζονται και να βελτιώνουν τις συνθήκες της υλικής τους ύπαρξης, αλλά την ίδια στιγμή να διευκολύνει και τη μόρφωση και την παιδεία τους.

«Αλλά πώς να φτάσουμε, μέσα από την άβυσσο της άγνοιας, της φτώχειας και της σκλαβιάς στην οποία είναι βουτηγμένοι οι προλετάριοι των πόλεων και των αγρών, σ' αυτό τον παράδεισο, στην πραγματοποίηση της επί γης δικαιοσύνης και στην ανθρωπιά; Για να γίνει αυτό, οι εργαζόμενοι δεν έχουν παρά ένα μονάχα μέσο: την οργάνωσή τους. Μέσα στην οργάνωση αποκτούν την παιδεία τους, μορφώνονται αμοιβαία και βάζουν τέλος, μέσα από τις ίδιες τις

δικές τους προσπάθειες, σ' αυτήν τη μοιραία άγνοια που είναι μία από τις βασικές αιτίες της σκλαβιάς τους».²⁹

Η οργάνωση λοιπόν δε χρησιμεύει μόνο στη βελτίωση των υλικών συνθηκών, αλλά επίσης και στη μόρφωση, το διαφωτισμό της εργατικής τάξης. Το ζήτημα του ψωμιού δεν πρέπει να μας κάνει να ξεχνάμε το ζήτημα της όξυνσης του πνεύματος.

Ο Μπακούνιν έγραψε τα λόγια αυτά όταν δύο σημαντικές απεργίες έδειχναν να προκαλούν ένα φοβερό κοινωνικό κλονισμό στην πόλη της Γενεύης. Και καθώς όλα αυτά θα μπορούσαν να οδηγήσουν ίσως και σε απόλυτη αποτυχία, ένιωσε υποχρεωμένος, αυτός που μας τον παρουσιάζουν σαν ένα αγρίμι που παραφυλά για αιματοβαμμένη δράση, να καλμάρει κάπως το ζήλο των απεργών που απειλούσε να καταλήξει σε μια μάταιη θυσία, μιλώντας τους για την οργάνωση και την εκπαίδευση.

Για να μπορέσει να ξεπροβάλει ένας «νέος κοινωνικός, πνευματικός και ηθικός κόσμος πρέπει αυτός σε ένα βαθμό να έχει ήδη σχηματισθεί πριν από την Επανάσταση. Χρειάζεται στους εργαζομένους η αλληλεγγύη και η επιστήμη. Η γνώση είναι δύναμη». Δεν μπορούν αν δεν ξέρουν. Η επιθυμία χωρίς γνώση δεν μπορεί να οδηγήσει στη νίκη. Το πρόγραμμα της Διεθνούς συμπεριλαμβάνει και την απόκτηση, που πρέπει να προηγηθεί και μάλιστα όσο το δυνατόν πιο γρήγορα, μιας καλλιέργειας,

«μιας νέας επιστήμης, μιας νέας κοινωνικής φιλοσοφίας που πρέπει να αντικαταστήσει όλες τις παλιές θρησκείες, και μια εντελώς νέα πολιτική, τη διεθνή πολιτική, που ως τέτοια -ας σπεύσουμε να το πούμε- δεν μπορεί να έχει άλλο σκοπό από την καταστροφή όλων των Κρατών (...) Για να μπορούν όλα τα μέλη της Διεθνούς να εκπληρώσουν με συνειδητό τρόπο τα καθήκοντά τους ως προπαγανδιστές

---

29. Μ. Μπακούνιν, *Η διπλή απεργία της Γενεύης*

και φυσικοί ηγέτες των μαζών μέσα στην Επανάσταση, πρέπει το καθένα από αυτά να διεισδύσει όσο είναι δυνατόν σε αυτή την επιστήμη, αυτήν τη φιλοσοφία και αυτή την πολιτική. Δεν αρκεί να ξέρουν και να το λένε ότι επιθυμούν την οικονομική χειραφέτηση των εργαζομένων, την ολοκληρωτική κατοχή των προϊόντων, την εξαφάνιση των τάξεων και της πολιτικής υποταγής, το σεβασμό του συνόλου των δικαιωμάτων του ανθρώπου, την απόλυτη ισορροπία υποχρεώσεων και δικαιωμάτων, την εκπλήρωση της ανθρωπίνης αδερφοσύνης με μία κουβέντα. Όλα αυτά είναι πιθανότατα πολύ όμορφα και πολύ δυνατά. Όμως, αν οι εργάτες της Διεθνούς σταματήσουν σε αυτές τις μεγάλες αλήθειες, χωρίς να εμβαθύνουν στις συνθήκες, τις συνέπειες και το πνεύμα και αν βουλευτούν με το να τις επαναλαμβάνουν πάντα σε αυτή τη γενική μορφή, διακινδυνεύουμε να μετατραπούν σύντομα οι φράσεις αυτές σε λόγια στείρα και ξύλινα, κοινοτοπίες αφόρητες και ακατάληπτες.»³⁰

Τα πάντα συνδέονται με τα πάντα. Αν ο πόθος για ευμερία και περισσότερη ελευθερία (ο Μπακούνιν αναφέρει είκοσι φορές αυτό το ρητό, που αργότερα έγινε το μότο της γαλλικής CGT) είναι δίκαιος από μόνος του, για να πραγματοποιηθεί χρειάζεται κάτι παραπάνω από τη στοιχειώδη πάλη των τάξεων ή ακόμα και τη συστηματική, μεθοδική -τέλεια έστω από την πλευρά της- οργάνωση του προλεταριάτου στο οικονομικό επίπεδο. Δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε μέσα σ' έναν άνθρωπο τον παραγωγό από τον καταναλωτή και οι συλλογικότητες που το προσπάθησαν καταποντίστηκαν. Δεν μπορούμε να παραμείνουμε στο περιθώριο σύνθετων πραγμάτων που συχνά καθορίζουν τα κοινωνικά γεγονότα ή να αγνοήσουμε πολιτικούς και ψυχολογικούς παράγοντες που παρεμβαίνουν στις ανθρώπινες σχέσεις και στην εξέλιξη των κοινωνιών. Δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τις τεχνικές, που αποτελούν θυγατέρες της

---

30. Μ. Μπακούνιν, *Διαμαρτυρία της Διεθνούς*

επιστήμης, ή να περιφρονήσουμε την κουλτούρα που αναπτύσσει την αντίληψη και επιτρέπει να κατανοηθεί η τεράστια δραστηριότητα και το σύνολο της κοινωνικής ζωής. Το να αποκτήσει η οργάνωση τον απαραίτητο συντονισμό, τουλάχιστον στο μέτρο που αυτός εξαρτάται από την πρόνοια και τη δράση των εργαζομένων, απαιτεί κάτι περισσότερο από τη βασική εκπαίδευση. Απαντώντας στις μαρξιστικές απλουστεύσεις, ο Μπακούνιν φθάνει ως τα άκρα την ανάλυση αυτών των προβλημάτων:

«Τι συνέπειες θα είχε για τη Διεθνή και την παρέμβασή της στο οικονομικό ζήτημα η αποκοπή από όλη την ανάπτυξη που συντελείται στον κόσμο της σκέψης, όπως επίσης και από τα γεγονότα που συνοδεύουν και ακολουθούν την πολιτική πάλη, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό των Κρατών; Θα έφτιαχνε τότε η Διεθνής συγκριτικές στατιστικές, θα μελετούσε τους νόμους της παραγωγής και της διανομής του πλούτου, θα ασχολούνταν ξεχωριστά με το ζήτημα των μισθών, θα έφτιαχνε ταμεία αντίστασης, θα οργάνωνε τοπικές απεργίες και μετά εθνικές και διεθνείς, θα διεθνοποιούσε τις κλαδικές ενώσεις των εργαζομένων, θα δημιουργούσε συνεργατικές εταιρείες και συστήματα αμοιβαίας πίστωσης, κατανάλωσης και παραγωγής στις στιγμές και τις περιοχές εκείνες όπου κάτι τέτοιο θα ήταν εφικτό; (...) Μια τέτοια αποκοπή, ας το πούμε, δεν μπορεί να γίνει. Η μέριμνα αποκλειστικά για τα οικονομικά ζητήματα θα ήταν θάνατος για το προλεταριάτο. Αναμφίβολα, η υπεράσπιση και η οργάνωση των οικονομικών συμφερόντων του -ζήτημα ζωής ή θανάτου γι' αυτό- συγκροτεί τη βάση της σημερινής του οργάνωσης. Αλλά δεν μπορεί να σταματήσει εκεί, γιατί τότε θα στερηθεί την πνευματική και ηθική δύναμη που είναι απαραίτητη για την κατάκτηση των οικονομικών του δικαιωμάτων».³¹

31. Μ. Μπακούνιν, *Η Κνουτο-γερμανική αυτοκρατορία*

Πρέπει να σημειώσουμε ότι τα επίπεδα αυτού του προγράμματος, που ο Μπακούνιν το θεωρούσε ανεπαρκές, δεν το έφθασαν ποτέ οι ρεφορμιστές και οι μαρξιστές αντίπαλοί του. Δεν το έφθασε καν, αργότερα, το κίνημα του επαναστατικού συνδικαλισμού. Σε κάθε περίπτωση, κανείς δεν είπε πιο καθαρά και με μεγαλύτερο θάρρος στους εργαζόμενους την αλήθεια σχετικά με τις προϋποθέσεις της χειραφέτησής τους. Κανείς δεν προσπάθησε τόσο να δώσει στον καθένα την αίσθηση των προσπαθειών και του ηθικού θάρρους που χρειάζεται για να φθάσουμε ως εκεί. Αυτός, που μας τον παρουσιάζουν ως απολογητή των κακών παθών, ήταν ο λιγότερο δημαγωγός ανάμεσα στους επαναστάτες. Και συμπληρώνοντας και εξηγώντας τις συστάσεις και τις κατευθυντήριες προτάσεις του, παρουσιάζοντας όλες τις πιθανές επιπτώσεις ενός σοσιαλιστικού μέλλοντος ή του άμεσου μέλλοντος της Διεθνούς και κάθε άλλης προλεταριακής οργάνωσης, ο Μπακούνιν πρόσθεσε αυτή την παρατήρηση, που δυστυχώς ελάχιστα εισακούσθηκε:

«Η Διεθνής δεν μπορεί να γίνει όργανο χειραφέτησης για την ανθρωπότητα, παρά μονάχα μέσα από την προηγούμενη δική της χειραφέτηση. Και δε θα γίνει ποτέ, αν πρώτα δε σταματήσει να είναι χωρισμένη σε δύο ομάδες - την πλειονότητα των τυφλών οργάνων χωρίς άποψη και τη μειονότητα των "σοφών οδηγών"- και δε βοηθήσει στο να φθάσει στο καθένα από τα μέλη της η επιστήμη, η φιλοσοφία και η πολιτική του σοσιαλισμού».³²

Αυτή η θέση (η οποία επίσης δεν ήταν απόλυτη), που εκφράστηκε μπροστά στον κίνδυνο εκτροπής στο συγκεκριμένο και εξουσιαστικό μαρξισμό, διορθώνει ως έναν βαθμό την πρώτη που έμοιαζε να θεωρεί ότι όλες οι πνευματικές και ηθικές αξίες ξεπροβάλλουν αυτόματα από την

---

32. όπ.

οικονομική πάλη. Η σύνθεση –στην οποία πρέπει πάντα να καταλήγουμε, όταν έχουμε να κάνουμε με τις διαφορετικές και σε ορισμένες περιπτώσεις αντιφατικές ιδέες που εξέφρασε σε τόσα ζητήματα ο Μπακούνιν– είναι ότι οι εργάτες πρέπει μέσα στις οργανώσεις τους, που δημιουργήθηκαν από τις οικονομικές ανάγκες και τον πόθο των εργατών για οικονομική ισότητα, να παλεύουν επίσης για την καλλιέργεια και την ανθρώπινη πραγμάτωση, που είναι γι' αυτούς όπλα αναντικατάστατα.

Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

Άνθρωπος της δράσης, πάνω απ' όλα, ο Μπακούνιν δεν αρκέστηκε στο να κάνει υποδείξεις και να επεξεργάζεται θεωρίες. Ξεδίπλωσε μια προσωπική και άμεση δράση για τη δημιουργία και την εξάπλωση του επαναστατικού εργατικού κινήματος στην Ελβετία, τη Γαλλία, την Ιταλία και την Ισπανία. Από τη συναναστροφή του με άτομα, την παρουσία του στις συνελεύσεις των εργαζομένων, τον αγώνα του ενάντια στις παρεκκλίσεις που προτείνονταν από ειλικρινείς δημοκράτες, που έτειναν, όμως, να οδηγήσουν το προλεταριάτο στο δρόμο του ρεφορμισμού, με τις διαλέξεις του, τα αναρίθμητα γράμματά του –που συχνά είχαν μέγεθος μπροσούρας– σε απομακρυσμένους φίλους του, δημιούργησε, οικοδόμησε, βοήθησε και προέτρεψε άλλους να οικοδομήσουν.

Το 1869, ο Φανέλι, ανεξάρτητος βουλευτής της Αριστεράς, πήγε ως απεσταλμένος της Συμμαχίας να δημιουργήσει στην Ισπανία τους πρώτους πυρήνες του ομοσπονδιακού και αγωνιστικού σοσιαλισμού. Την επόμενη χρονιά πραγματοποιήθηκε στη Βαρκελώνη το πρώτο Συνέδριο των ισπανών διεθνιστών εργαζομένων. Το ισπανικό τμήμα της Διεθνούς είναι, πρώτα απ' όλα, έργο του τμήματος της Συμμαχίας στη Βαρκελώνη, της οποίας το πρώτο άρθρο του καταστατικού λέει:

«Η Συμμαχία της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας θα οικοδομηθεί από μέλη της Διεθνούς Ένωσης των Εργαζομένων και θα έχει ως στόχο την προπαγάνδα και την ανάπτυξη των αρχών και του προγράμματός της, τη μελέτη και τη χρήση όλων των κατάλληλων μέσων για να πραγματοποιηθεί η άμεση απελευθέρωση της εργατικής τάξης».

Πέντε χρόνια αργότερα, η Ισπανική Ομοσπονδία έθεσε σε λειτουργία εθνικές επαγγελματικές ομοσπονδίες που, επικουρούμενες από διασυνδικαλιστικές «τοπικές ομοσπονδίες», συγκροτούσαν ένα πλήρες δίκτυο οργανώσεων αγώνα και το έμβρυο της νέας κοινωνίας.³³

Είναι ίσως στην Ιταλία όπου το δημιουργικό έργο του Μπακούιν υπήρξε το πιο χαρακτηριστικό. Άφησε εκεί φίλους πεισμένους, στην πλειονότητά τους νέους διανοούμενους, προερχόμενους από την αστική τάξη, που αποχώρησαν από τις τάξεις του γκαριμπαλντισμού και από την Ιερή Λεγεώνα του Ματσίνι. Ήταν το αποτέλεσμα τεσσάρων ετών υπόγειας δουλειάς (1863-1867), κατά τη διάρκεια των οποίων ο Μπακούιν έκανε επίδειξη υπομονής, επιδεξιότητας και πείσματος. Και από αυτούς τους φίλους του γεννήθηκε στην Ιταλία ένα σοσιαλιστικό και ελευθεριακό κίνημα ανεξάρτητο από τα πολιτικά κόμματα και την Εκκλησία, απελευθερωμένο από την προσκόλληση στο συντηρητισμό, αμέσως μετά τον απόηχο που απέκτησε η πολεμική του Μπακούιν

---

33. Σμ: Πρόκειται βεβαίως για τις διαδικασίες που οδήγησαν στη συγκρότηση του ισπανικού αναρχοσυνδικαλισμού και στην ίδρυση τελικά, το 1910, της Εθνικής Συνομοσπονδίας Εργασίας, της CNT, που εξελίχθηκε στη μεγαλύτερη αντικαπιταλιστική οργάνωση του 20ού αιώνα και πρωταγωνίστησε στη διαδικασία της κολεκτιβοποίησης των μέσων παραγωγής στην Ισπανία κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου 1936-1939.

με τον Ματσίνι σχετικά με την Κομμούνα³⁴.

Τον Ιούνιο του 1872, καταγράφονται στην Ιταλία εκατό περίπου τοπικές «camare di lavoro»³⁵ που συγκεντρώνουν εργαζόμενους κάθε επαγγέλματος. Το Μάρτιο της επόμενης χρονιάς υπάρχουν εκατόν πενήντα, που εκπροσωπήθηκαν στο Συνέδριο της Μπολόνιας. Τις συναντάμε στις σημαντικότερες, από άποψη πληθυσμού και βιομηχανικής ανάπτυξης, πόλεις: το Μιλάνο, τη Βενετία, τη Γένοβα, τη Φεράρε, τη Σιένα, τη Ρώμα, το Λιβόρνο, την Ανκόνα, το Παλέρμο, την Μπολόνια, τη Μάντοβα, τη Ραβέννα, το Τορίνο, τη

34 Στμ: Το μάγε να πούμε ότι, στο σημείο αυτό, ο Λεβάλ ξεφεύγει λίγο από το θέμα του κειμένου του, απλά για να αναδείξει τις προτιμήσεις του. Οι φίλοι του Μπακούνιν στην Ιταλία μικρή σχέση είχαν με τις θέσεις που εξέφρασε για τον επαναστατικό συνδικαλισμό, του οποίου εδώ ο Μπακούνιν παρουσιάζεται ως «θεμελιωτής». Άλλωστε, η περίοδος κατά την οποία ο Μπακούνιν παρένεβη στην Ιταλία (1863-1867) είναι σύμφωνα με τον ίδιο τον Λεβάλ η προ-συνδικαλιστική περίοδος του, όταν δεν είχε ακόμα αντιληφθεί τη σημασία της ύπαρξης ξεχωριστής οργάνωσης. Πράγματι, ο αναρχισμός απέκτησε μεγάλη επιρροή στην Ιταλία προς το τέλος του 19ου αιώνα και ως τις αρχές του 20ού. Όχι όμως ο συνδικαλιστικός αναρχισμός, που αποτελεί το θέμα αυτού του κειμένου. Αποτελεί παραλογισμό να υποστηρίξει κανείς στα σοβαρά ότι οι θέσεις του Μπακούνιν για τον επαναστατικό συνδικαλισμό επηρέασαν τα ιταλικά τμήματα της Διεθνούς (και της Συμμαχίας) περισσότερο από όσο τα ισπανικά. Ο Λεβάλ όμως, αναρχικός της «σύνθεσης» ο ίδιος και όχι αναρχοσυνδικαλιστής, στέκεται περισσότερο στην ανάπτυξη των ιδεών του Μπακούνιν στην Ιταλία. Όμως, οι ιδέες αυτές ποτέ δε θα συγκλίνουν με το συνδικαλισμό. Η εμβληματικότερη φιγούρα του ιταλικού αναρχισμού άλλωστε, ο Ερρίκο Μαλατέστα, ήταν από τους θεωρητικούς που άσκησαν την πιο σφοδρή κριτική στις συνδικαλιστικές απόπειρες των αναρχικών. Ο Καμίλο Μπερνέρι επίσης, μάρτυρας του αναρχισμού που δολοφονήθηκε από σταλινικούς πράκτορες τον Μάιο του 1937 στη Βαρκελώνη, μολοντί συνδέθηκε σε μεγάλο βαθμό με τη δράση των ισπανών αναρχοσυνδικαλιστών την πρώτη περίοδο του εμφυλίου, ήταν ο ίδιος αναρχικός της «σύνθεσης» και όχι συνδικαλιστής.

35. Στμ: «Φράξιες της δουλειάς» (ιταλικά στο κείμενο)

Βερόνα, τη Νάπολη κλπ. Η Διεθνής έβαλε πόδι στην Ιταλία. Εφημερίδες εμφανίζονταν διαρκώς. Ο ματσεινισμός, ριζωμένος έπειτα από σαράντα χρόνια ρεπουμπλικανικής καθολικής κατήχησης και δημοκρατικού κρατισμού, άρχισε να σπρώχνεται στο περιθώριο, να ξεπερνιέται, οι δυνάμεις του γέρου ηγέτη του άρχισαν να αποσυντίθενται και ο Γκαριμπάλντι ο ίδιος, προσχωρώντας στη Διεθνή και υπερασπίζοντάς τη στο δικαστήριο, τελειοποίησε αυτή τη νίκη. Μάλιστα ο Ματσίνι προσπάθησε να δημιουργήσει ο ίδιος ένα εργατικό κίνημα γύρω από αυτόν. Τα μέλη της Συμμαχίας κέρδισαν τη μάχη και δημιούργησαν μαζί με τα «fascio operaio»³⁶ (η λέξη fascio [φάτσιο] θα ανακτηθεί αργότερα από τον Μουσολίνι), το ιταλικό τμήμα της Διεθνούς.

Ένας φίλος του Ένγκελς, ονόματι Ρέγκις, του έγραφε στις 13 Μάη του 1872:

«Τα νέα από την Ιταλία δεν είναι πολλά και είναι δυσάρεστα. Γνωρίζετε σε τι αξιοθρήνητη κατάσταση βρίσκεται η λατινική περιοχή και πόση επιρροή έχει αυτή τη στιγμή το fascio operaio της Μπολόνια, που έχει εντελώς κερδηθεί από τους ζιρίτες³⁷. Είναι απίστευτη η δραστηριότητα και η ενέργεια που αναπτύσσεται εδώ από αυτούς τους διαφωνούντες και οι προσπάθειές τους αποδίδουν καρπούς».

Στις 4 Ιανουαρίου, ο Ένγκελς έγραφε σε κάποιους οπαδούς που του είχαν απομείνει στο Λόντι:

«Αν χάσουμε το Λόντι και την Πλέμπα, δε θα έχουμε πλέον τίποτα στην Ιταλία. Καταλάβετε το καλά αυτό!».

Η επιτυχία αυτή είναι πάνω απ' όλα το αποτέλεσμα της μανιώδους προσπάθειας και της συγκεκριμένης κατεύθυνσης που δόθηκε επί πολλά χρόνια από τον Μπακούιν.

36. Στμ: «Εργατικοί Δεσμοί» (ιταλικά στο κείμενο)

37. Εννοεί τα μέλη της Ομοσπονδίας της Ζιρά.

«Η προπαγάνδα αναπτυσσόταν βασικά κάτω από την επιρροή του Μπακούνιν, που από την Ελβετία προσπαθούσε ενεργά και κρατούσε επαφές», γράφει ο Ν. Ροσέλι³⁸. Και έτεινε κυρίως στην οργάνωση των εργαζομένων για την υπεράσπιση των κλαδικών τους συμφερόντων και για την κοινωνική τους εκπαίδευση ενώ, παράλληλα μέσα από τους αγώνες που ξεσπούσαν, προετοιμάζονταν τα στελέχη της καινούργιας κοινωνίας.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ ΣΕΝΤ ΙΜΙΕΡ

Αυτή ήταν η τακτική του Μπακούνιν από την ένταξή του στην Α' Διεθνή και μετά. Θα την επιβεβαιώσει με αποφασιστικό τρόπο και στο Συνέδριο του Σεντ Ιμιέρ, που διεξήχθη το Σεπτέμβριο του 1872.

Σε αυτό το συνέδριο συγκεντρώθηκαν αντιπρόσωποι από τα τρία τέταρτα των εθνικών ομοσπονδιών που υπήρχαν στη Διεθνή. Η Ομοσπονδία της Ζιρά, η ιταλική ομοσπονδία, η ισπανική ομοσπονδία, καθώς και οι ομοσπονδίες αρκετών γαλλικών και αμερικάνικων τμημάτων. Η πιο διάσημη απόφαση που ψηφίστηκε, κι αυτή που θυμούνται περισσότερο όσοι αναφέρονται στον Μπακούνιν, είχε ως αντικείμενο τη φύση της πολιτικής δράσης του προλεταριάτου. Η παράγραφος αυτής της απόφασης, που χαράχθηκε περισσότερο από οτιδήποτε άλλο στη μνήμη τους, έλεγε «ότι η καταστροφή κάθε πολιτικής εξουσίας είναι το πρώτο καθήκον του προλεταριάτου».

Αυτής της παραγράφου, ωστόσο, προηγούνταν άλλες, πιο δημιουργικές, στις οποίες διακηρυσσόταν:

«Οι πόθοι του προλεταριάτου δεν μπορούν να έχουν άλλο αντικείμενο από την εγκαθίδρυση μιας οικονομικής ομοσπονδιακής οργάνωσης απολύτως ελεύθερης, βασισμένης στην εργασία και την ισότητα όλων και απολύτως ανεξάρτητης από κάθε πολιτική κυβέρνηση. Και επίσης, ότι

---

38. Ν. Rosseli, *Mazzini i Bakunine* [Ματσίνι και Μπακούνιν]

αυτή η ομοσπονδιακή οργάνωση δεν μπορεί παρά να είναι το αποτέλεσμα της αυθόρμητης δράσης του προλεταριάτου του ίδιου, των επαγγελματικών τμημάτων και των αυτόνομων κοινοτήτων».

Μπορούμε να βεβαιώσουμε ότι ο Μπακούιν δεν είναι ο συγγραφέας αυτής της απόφασης, ή έστω των εισηγήσεων εκείνων που φανερώνουν ήδη τον περιορισμό της σκέψης του από αυτούς που αναφέρονται στις ιδέες του. Μπορούμε όμως αντίθετα να βεβαιώσουμε ότι είναι ο μοναδικός - ή σχεδόν - συγγραφέας της τέταρτης απόφασης, που περιγράφει περιληπτικά τη δημιουργική κατεύθυνση των εργατικών οργανώσεων μέσα σε ένα πνεύμα που το έχουμε ήδη συναντήσει σε αναφορές του που προηγήθηκαν.

Αφού καταγγέλλει τον κίνδυνο που συνεπάγεται κάθε Κράτος, καθώς και η οργάνωση των λαϊκών μαζών «από πάνω προς τα κάτω», η απόφαση με τίτλο *Οργάνωση της εργατικής αντίστασης-Στατιστικά*, αναφέρει:

«Για εμάς, ο εργάτης δεν μπορεί ποτέ να απελευθερωθεί από την αιώνια καταπίεσή του, εάν σε αυτό το καταπονημένο και απογοητευμένο σώμα δεν προστεθεί η ελεύθερη ομοσπονδία όλων των ομάδων των παραγωγών, που βασίζεται στην αλληλεγγύη και την ισότητα. (...) Στην πραγματικότητα, ήδη σε πολλά σημεία, επιχειρήσαμε να οργανώσουμε την εργασία προκειμένου να βελτιώσουμε τις συνθήκες για το προλεταριάτο. Ωστόσο, ακόμα και η παραμικρή βελτίωση αφομοιώθηκε από την άρχουσα τάξη, που επιχειρεί διαρκώς χωρίς όριο και χωρίς φρένο να εκμεταλλεύεται την εργατική τάξη».

Αυτή η παράγραφος εμπνέεται πιθανότητα από το διάσημο «μπρούτζινο νόμο των μισθών», που αναπτύχθηκε από τον Φερντινάντ Λασάλ, προκειμένου να αποδειχθεί ότι η βελτίωση των συνθηκών ύπαρξης της εργατικής τάξης είναι αδύνατη μέσα στον καπιταλισμό. Με τη διαφορά

ότι ο Λασάλ, όπως και άλλοι μαρξιστές πολιτικάντηδες στο μέλλον, κατέληγε στο συμπέρασμα ότι η πάλη των εργατών πρέπει να είναι προσανατολισμένη στο πολιτικό και το κοινοβουλευτικό πεδίο, ενώ η οικονομική πάλη περιορίζεται σ' ένα δευτερεύοντα ρόλο.

Ο Μπακούνιν, από την άλλη, συμπέραινε ότι η πάλη για τις άμεσες διεκδικήσεις δεν είχε νόημα παρά μόνο στο μέτρο που εξυπηρετούσε την προετοιμασία για το συνολικό μετασχηματισμό της κοινωνίας, από τους εργαζομένους και τις οργανώσεις τους. Να γιατί η απόφαση έλεγε στη συνέχεια:

«Ωστόσο, είναι τόσο μεγάλο το πλεονέκτημα της οργάνωσης, ώστε ακόμα και στη σημερινή κατάσταση των πραγμάτων δεν μπορούμε να αρνηθούμε τη διεκδικητική πάλη. Αδερφοποιεί όλο και περισσότερο το προλεταριάτο μέσα από την κοινότητα των συμφερόντων, το εξασκεί στη συλλογική ζωή, το ετοιμάζει για την υπέρτατη μάχη. Ακόμα περισσότερο, η ελεύθερη και αυθόρμητη οργάνωση, όντας αυτή που οφείλει να αντικαταστήσει την οργάνωση των προνομίων και της εξουσίας του πολιτικού Κράτους, θα αποτελέσει, από τη στιγμή που θα επικρατήσει, τη βασική εγγύηση ότι η οικονομική οργάνωση της κοινωνίας θα διατηρηθεί ενάντια στην πολιτική της οργάνωση (...) Κατά συνέπεια, αφήνοντας στην πρακτική της κοινωνικής επανάστασης τις λεπτομέρειες της θετικής οργάνωσης, θέλουμε να απλώσουμε την οργάνωση και την αλληλεγγύη σε μεγάλη κλίμακα. Η απεργία είναι για εμάς ένα πολύτιμο μέσο του αγώνα, αλλά δεν έχουμε αυταπάτες για τα οικονομικά της αποτελέσματα. Την αποδεχόμαστε ως ένα προϊόν του ανταγωνισμού ανάμεσα στην Εργασία και το Κεφάλαιο, που ως συνέπεια θα έχει τη μεγαλύτερη συνείδηση των εργατών αναφορικά με την άβυσσο που χωρίζει το προλεταριάτο από την μπουρζουαζία. Την ενδυνάμωση της οργάνωσης των εργαζομένων και την προετοιμασία, μέσω των απλών οικονομικών αγώνων, του προλεταριάτου για τη

μεγάλη επαναστατική και καθοριστική μάχη. Τη μάχη που θα καταστρέψει κάθε προνόμιο και κάθε ταξικό διαχωρισμό. Που θα δώσει στον εργάτη το δικαίωμα να απολαμβάνει ολόκληρο το προϊόν του και ως εκ τούτου τα μέσα για να αναπτύξει μέσα στη συλλογικότητα όλες του τις πνευματικές, ηθικές και υλικές δυνατότητες».

Στο παραπάνω απόσπασμα, όπου, με βάση όσα ήδη διαβάσαμε, διατυπώνονται αμιγώς και ξεκάθαρα οι απόψεις του, ο Μπακούνιν δεν προσθέτει τίποτα σε όσα είχε ήδη τόσες και τόσες φορές εκθέσει. Αλλά, για ακόμη μία φορά, παρατηρούμε πόσο επέμενε προκειμένου η πάλη των τάξεων να μην υποβιβαστεί σε ένα απλό ζήτημα υλικών βελτιώσεων μέσα στο πλαίσιο του καπιταλισμού, παρ' ότι κανείς δεν υπήρξε πιο ευαίσθητος μπροστά στο θέαμα της φτώχειας των απόκληρων. Φτώχειας σαν αυτή που και ο ίδιος βίωσε κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του.

Δεν περιορίζεται στο να επικαλεσθεί ένα εργατικό κίνημα εκλεκτών, του οποίου η πραγματοποίηση των στόχων βρίσκεται πολύ μακριά. Γνωρίζει επίσης ότι πρέπει να συνδεθεί η οργάνωση της άμεσης πάλης με την προετοιμασία του μέλλοντος. Και γι' αυτό σημειώνει στο δεύτερο σημείο της απόφασης:

«Η Επιτροπή προτείνει στο Συνέδριο να εκλέξει μια επιτροπή που θα οφείλει να παρουσιάσει στο επόμενο Συνέδριο ένα οικουμενικό σχέδιο οργάνωσης της αντίστασης και πλήρεις πίνακες με στατιστικές της εργασίας που θα δια φωτίσουν τον αγώνα. Η Επιτροπή εισηγείται να αναλάβει το ρόλο αυτό η ισπανική ομοσπονδία, ως η κορυφαία μέχρι αυτή τη μέρα».

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΣΥΜΒΟΥΗΗ

Ένα χρόνο αργότερα, ο Μπακούνιν, εξαντλημένος πια, θα αποσυρθεί από τη Διεθνή, στην οποία δεν ήθελε να παραμείνει ως διακοσμητική φιγούρα. Στο γράμμα της παραιτήσής του, με το οποίο απευθύνεται στους συντρόφους του, συνεχίζει να χαράζει την κατεύθυνση του μέλλοντος.

«Δεν είναι πλέον καιροί για ιδέες, είναι καιροί για πράξεις και για γεγονότα. Αυτό που σήμερα έχει σημασία περισσότερο από ό,τιδήποτε άλλο είναι η οργάνωση των δυνάμεων του προλεταριάτου. Αλλά αυτή η οργάνωση πρέπει να είναι έργο του προλεταριάτου του ίδιου. Αν ήμουν νέος, θα μεταφερόμουν σε έναν εργατικό κύκλο και, μοιραζόμενος τη ζωή της δουλειάς με τα αδέρφια μου, θα συμμετείχα μαζί τους σε αυτήν τη μεγάλη υπόθεση της οργάνωσης».

Οι δύο τελευταίες παράγραφοι αυτού του γράμματος, συμβούλευαν σε έναν τόνο σχεδόν ικετευτικό:

«1. Κρατήστε σφιχτά την αρχή της μεγάλης, της άπλετης λαϊκής ελευθερίας, χωρίς την οποία η ισότητα και η αλληλεγγύη δε θα είναι παρά ψέματα.

2. Οργανώστε όλο και περισσότερο τη διεθνή αλληλεγγύη, την αληθινή, την αγωνιστική αλληλεγγύη όλων των εργαζομένων κάθε επαγγέλματος και κάθε χώρας. Και να θυμάστε ότι, όσο αδύναμοι είμαστε ως άτομα, ως περιφέρειες, ως χώρες απομονωμένες, τόσο αδιανόητη και ακατανίκητη είναι η δύναμη που αποκτάμε μέσα από αυτή την παγκόσμια αλληλεγγύη».

Αυτή ήταν η διαθήκη του Μπακούνιν. Μοιάζει λίγο με τις μεταγενέστερες διακηρύξεις του Κροπότκιν, που εγκωμιάζε το συνδικαλιστικό κίνημα των εργαζομένων της Δύσης: «Αν μπορούσα να επιστρέψω στη Δύση και αν μου το επέτρεπε η υγεία μου, θα έδινα σε αυτό όλες μου τις δυνάμεις». Ο Μπακούνιν έδωσε εγκαίρως τις δικές του δυνάμεις

στο συνδικαλισμό, έστω κι αν ο ίδιος μετάνιωνε για το ότι δεν είχε δώσει περισσότερα.

Με εξαίρεση την Ισπανία, σχεδόν όλοι οι συνεχιστές του αγνόησαν τις συμβουλές του. Τα αποτελέσματα είναι ορατά. Ο αναρχισμός βρέθηκε στο περιθώριο της πραγματικής ζωής, των θετικών προβληματισμών της κοινωνίας. Περιορίστηκε σε απλές αρνήσεις, έφθασε να χάσει το σοσιαλιστικό του περιεχόμενο και η επιρροή του να είναι σχεδόν παντού ανύπαρκτη.

Όσο για το συνδικαλισμό, ήταν σπουδαίος την περίοδο που συνειδητά ή όχι ακολουθούσε τη λογική του Μπακούνιν. Όταν κρατιόταν με ζήλο μακριά από κάθε επαφή με τις κυβερνήσεις και βρισκόταν σε ανοιχτή διαπάλη με τον καπιταλισμό και το Κράτος, εκπλήρωνε την κοινωνική του αποστολή της ατομικής και συλλογικής ανανέωσης. Στη συνέχεια, και ως έναν βαθμό εξαιτίας της θεωρητικής του αδυναμίας να πιστέψει ότι «αρκεί από μόνος του», αρνήθηκε να ακολουθήσει το μονοπάτι που οδηγεί στον πραγματικό σοσιαλισμό και στην αληθινή ελευθερία. Αν θέλει να ξαναγεννηθεί, πρέπει να εμπνευστεί από τους θεωρητικούς της ηρωικής εποχής, αλλά καλά θα κάνει να φτάσει και ως τις πρώτες πηγές του. Έτσι θα βρει τις κοινωνικές αντιλήψεις που του λείπουν, σε θεωρητικό, ηθικό και τεχνικό επίπεδο, καθώς και τα απαραίτητα στοιχεία για την αναζωογόνηση ενός έργου από το οποίο σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται το μέλλον της ανθρωπότητας.

Η πολιτική της Διεθνούς

Μιχαήλ Μπακούνιν

«Μέχρι τώρα πιστεύαμε» γράφει η *Montagne*,¹ «ότι οι πολιτικές και οι θρησκευτικές απόψεις ήταν ανεξάρτητες από την ιδιότητα του μέλους της Διεθνούς. Και σε ό,τι μας αφορά, επιμένουμε σε αυτή τη θέση».

Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε από πρώτη άποψη ότι ο κύριος Κουλερί² έχει δίκιο. Μια που στην πραγματικότητα, η Διεθνής, όταν δέχεται ένα νέο μέλος στους κόλπους της, δεν το ρωτάει αν πιστεύει ή όχι στο θεό, αν ανήκει στο τάδε ή το δείνα κόμμα ή, πάλι, αν δεν ανήκει σε κανένα. Το ρωτάει απλά: Είσαι εργαζόμενος ή αν δεν είσαι, επιθυμείς, αισθάνεσαι την ανάγκη να αγκαλιάσεις απόλυτα και με ειλικρίνεια την υπόθεση των εργαζομένων, να ταυτιστείς μαζί τους και να αποκλείσεις την εμπλοκή σου σε κάθε υπόθεση που είναι αντίθετη με τα συμφέροντά τους;

Αισθάνεσαι ότι οι εργάτες, που παράγουν όλο τον πλούτο του κόσμου, που είναι οι δημιουργοί του πολιτισμού και κατέκτησαν αυτοί όλες τις αστικές ελευθερίες, είναι σήμερα καταδικασμένοι στη φτώχεια, την άγνοια και τη σκλαβιά; Έχεις καταλάβει ότι ο βασικός λόγος για όλα τα κακά που υπομένουν οι εργάτες είναι η φτώχεια και ότι αυτή η φτώχεια, που είναι ο κλήρος όλων των εργαζομένων στον κόσμο, είναι η αναγκαία συνέπεια της σημερινής οικονομικής οργάνωσης της κοινωνίας και ειδικά της υποταγής της εργασίας, δηλαδή του προλεταριάτου, στο ζυγό του Κεφαλαίου, δηλαδή της μπουρζουαζίας;

---

1. Στμ: Εφημερίδα που κυκλοφορούσε στη Γενεύη, προσκείμενη στη Διεθνή.

2. Στμ: Μέλος της Διεθνούς στη Γενεύη, αντίπαλος των ελευθεριακών.

Έχεις καταλάβει ότι ανάμεσα στο προλεταριάτο και την μπουρζουαζία, υπάρχει ένας ανταγωνισμός που είναι αδιάλλακτος, γιατί προκύπτει από τις ίδιες τις κοινωνικές τους θέσεις; Ότι η ευδαιμονία της αστικής τάξης είναι ασυμβίβαστη με την ευημερία και την ελευθερία των εργατών, γιατί αυτή η ευδαιμονία δεν μπορεί να προέλθει από τίποτα άλλο εκτός από την υποταγή της εργασίας; Και ότι, για τον ίδιο λόγο, η ευδαιμονία και η ανθρώπινη αξιοπρέπεια των εργαζόμενων μαζών απαιτούν με απόλυτο τρόπο την κατάργηση της μπουρζουαζίας ως χωριστής τάξης; Ότι, κατά συνέπεια, ο πόλεμος ανάμεσα στο προλεταριάτο και την μπουρζουαζία είναι μοιραίος και δεν μπορεί να τελειώσει με κανέναν άλλο τρόπο εκτός από την καταστροφή αυτής της τελευταίας;

Έχεις καταλάβει ότι κανένας εργάτης, όσο έξυπνος κι ενεργητικός κι αν είναι, δεν είναι ικανός να αγωνιστεί μόνος του ενάντια στην τόσο καλά οργανωμένη δύναμη των αστών, μια δύναμη που αντιπροσωπεύεται και προστατεύεται από την κρατική οργάνωση και όλα τα Κράτη; Ότι για να αποκτήσεις δύναμη, οφείλεις να ενωθείς, όχι με τους αστούς, κάτι που από τη μεριά σου θα ήταν μια εγκληματική ανοησία, αφού όλοι οι αστοί είναι, από την ίδια τους την υπόσταση ως αστοί, οι αδιάλλακτοι εχθροί μας, ούτε με τους αναξιόπιστους εργάτες που θα ήταν τόσο δειλοί ώστε να ζητιανεύουν χαμόγελα και φιλανθρωπίες από τους αστούς, αλλά με εργάτες αδιάβλητους, ενεργητικούς που θέλουν ειλικρινά αυτό που θέλεις κι εσύ;

Έχεις καταλάβει ότι απέναντι στην τρομερή συμμαχία όλων των κυρίαρχων τάξεων, όλων των ιδιοκτητών, των καπιταλιστών και όλων των Κρατών του κόσμου, μια απομονωμένη εργατική ένωση, τοπική ή εθνική, ακόμα κι αν προέρχεται από τις πιο μεγάλες χώρες της Ευρώπης, δεν μπορεί ποτέ να θριαμβεύσει και ότι για να εναντιωθούμε σε αυτή την τρομερή συμμαχία και να θριαμβεύσουμε δε μας χρειάζεται τίποτα λιγότερο από την ένωση όλων των εργατικών οργανώσεων, τοπικών και εθνικών, σε μία

οικουμενική οργάνωση, χρειάζεται μια Διεθνής Ένωση Εργαζομένων όλου του κόσμου;

Αν το αισθάνεσαι, αν το έχεις καταλάβει καλά και αν θες πραγματικά όλα αυτά, έλα σε εμάς, όποιες κι αν είναι οι υπόλοιπες θρησκευτικές ή πολιτικές πεποιθήσεις σου. Αλλά για να μπορέσουμε να σε δεχτούμε, πρέπει να μας υποσχεθείς ότι:

Θα υποτάξεις από εδώ και στο εξής τα προσωπικά σου συμφέροντα, ακόμα και τα οικογενειακά, όπως επίσης και τις πολιτικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις σου, στο ανώτερο συμφέρον της οργάνωσής μας: τον αγώνα της εργασίας ενάντια στο κεφάλαιο και των εργαζομένων ενάντια στην μπουρζουαζία στο οικονομικό πεδίο

Δε θα συμβιβαστείς ποτέ με την μπουρζουαζία για λόγους προσωπικού συμφέροντος.

Δε θα αναζητήσεις ποτέ την ατομική ανέλιξη για τον εαυτό σου και μόνο, έξω από την εργατική μάζα, κάτι που θα σε έκανε εσένα τον ίδιο καπιταλιστή και εχθρό και εκμεταλλευτή του προλεταριάτου. Γιατί η διαφορά ανάμεσα στον καπιταλιστή και τον εργαζόμενο είναι αυτή ακριβώς, ότι ο πρώτος αναζητά πάντα τα αγαθά έξω από το συλλογικό και ο δεύτερος δεν αποζητά να τα κατακτήσει παρά μόνο σε αλληλεγγύη με όσους εργάζονται και υπόκεινται στην καπιταλιστική εκμετάλλευση.

Θα μείνεις για πάντα πιστός στην εργατική αλληλεγγύη, καθώς η παραμικρή προδοσία αυτής της αλληλεγγύης θεωρείται από τη Διεθνή η πιο μεγάλη ατιμία που μπορεί ένας εργάτης να διαπράξει. Με μια λέξη, να αποδεχθείς ειλικρινά και απόλυτα τις γενικές μας αρχές και να αναλάβεις τη σημαντική ευθύνη να προσαρμόσεις στο εξής τη δράση σου και τη ζωή σου σε αυτές.

Πιστεύουμε ότι οι ιδρυτές της Διεθνούς έδρασαν πολύ σοφά, όταν απάλειψαν από το πρόγραμμα της Οργάνωσης κάθε πολιτικό ή θρησκευτικό ζήτημα. Προφανώς δεν

τους έλειπαν ούτε οι πολιτικές ούτε οι αντι-θρησκευτικές απόψεις, επέλεξαν ωστόσο να αποφύγουν να τις εντάξουν στο πρόγραμμα. Κι αυτό, γιατί ο βασικός στόχος τους ήταν πάνω από ο,τιδήποτε άλλο να ενώσουν τις εργατικές μάζες όλου του πολιτισμένου κόσμου σε μια κοινή δράση. Όφειλαν λοιπόν αναγκαστικά να ψάξουν μια κοινή βάση, μια σειρά από απλές αρχές, πάνω στις οποίες όλοι οι εργαζόμενοι, όποιες κι αν ήταν αρχικά οι πολιτικές και οι θρησκευτικές αποκλίσεις τους, αρκεί να ήταν εργαζόμενοι, δηλαδή να βίωναν την εκμετάλλευση, θα μπορούσαν να συμφωνήσουν.

Αν είχαν υψώσει τη σημαία ενός πολιτικού ή αντιθρησκευτικού συστήματος, θα είχαν χωρίσει τους εργαζόμενους της Ευρώπης ακόμα περισσότερο, αντί να τους ενώσουν. Γιατί, εξαιτίας και της άγνοιας, η αλλοτριωτική προπαγάνδα που αναπτύχθηκε στον ύψιστο βαθμό από τους παπάδες, τις κυβερνήσεις και τα πολιτικά κόμματα -συμπεριλαμβανομένων και των πιο κόκκινων- έχει σκορπίσει ένα πλήθος λανθασμένων ιδεών στις εργατικές μάζες. Και οι μάζες αυτές παθιάζονται, δυστυχώς, ακόμα πολύ συχνά με ψέματα που άλλο στόχο δεν έχουν παρά να τις κάνουν να υπηρετούν εθελοντικά και ανόητα -και ενάντια στα δικά τους συμφέροντα- τα συμφέροντα των προνομιούχων τάξεων.

Εξάλλου υπάρχουν ακόμα μεγάλες διαφορές στο επίπεδο βιομηχανικής, πολιτικής, διανοητικής και ηθικής ανάπτυξης μεταξύ των διαφόρων χωρών, ώστε να μην είναι εφικτό να ενωθούν σήμερα όλοι οι εργαζόμενοι πίσω από το ίδιο πολιτικό και αντιθρησκευτικό πρόγραμμα. Το να θέταμε τέτοια κριτήρια για την ένταξη στη Διεθνή, θα σήμαινε ότι θέλουμε να οργανώσουμε μια σέκτα κι όχι μια οικουμενική ένωση, θα σήμαινε ότι σκοτώνουμε τη Διεθνή.

Υπάρχει ακόμα ένας λόγος για τον οποίον απαλείφθηκε από το πρόγραμμα της Διεθνούς κάθε πολιτική τάση.

Μέχρι σήμερα, από το ξεκίνημα της ιστορίας, δεν υπήρξε πολιτική του λαού. Και με αυτή την έννοια, εννοούμε

πολιτική για τα χαμηλά στρώματα του λαού, την εργατική πλέμπα, που θρέφει όλο τον κόσμο χάρη στην εργασία της. Υπήρξε μόνο πολιτική των προνομιούχων τάξεων. Αυτές οι τάξεις επωφελήθηκαν από τη χειρωνακτική δύναμη του λαού για να αλληλοεκθρονίζονται και να κάθονται η μία στη θέση της άλλης. Ο λαός από τη μεριά του, αν πήρε κάποτε το μέρος του ενός ή του άλλου, το έκανε μόνο με την αμυδρή ελπίδα ότι κάποια από αυτές τις πολιτικές επαναστάσεις, από τις οποίες καμία δεν έγινε χωρίς αυτόν αλλά καμία δεν έγινε γι' αυτόν, θα επέφερε κάποια ανακούφιση στην αιώνια φτώχεια και σκλαβιά του. Ακόμα και η μεγάλη Γαλλική Επανάσταση τον εξαπάτησε. Σκότωσε την αριστοκρατία των ευγενών και έβαλε στη θέση της την αστική τάξη. Ο λαός δεν αποκαλείται πλέον σκλάβος ή υπηρέτης, διακηρύσσεται ότι ο καθένας γεννιέται ελεύθερος, αλλά στην πράξη η σκλαβιά και η φτώχεια έμειναν ίδιες.

Και θα μένουν για πάντα ίδιες όσο οι λαϊκές μάζες θα συνεχίζουν να γίνονται όργανα στην αστική πολιτική, όπως κι αν αυτή ονομάζεται: συντηρητική, φιλελεύθερη, προοδευτική, ριζοσπαστική, ακόμα κι αν εμφανίζεται ως η πιο επαναστατική του κόσμου. Γιατί όλη αυτή η αστική πολιτική, όποιο κι αν είναι το χρώμα και το όνομά της, στο βάθος της έχει έναν και μοναδικό στόχο: τη διατήρηση της αστικής κυριαρχίας. Και η αστική κυριαρχία είναι η σκλαβιά του προλεταριάτου.

Τι έπρεπε επομένως να κάνει η Διεθνής; Έπρεπε πρώτα απ' όλα να αποσπάσει τις εργατικές μάζες από την αστική πολιτική, έπρεπε να απαλείψει από το πρόγραμμά της όλα τα αστικά πολιτικά προγράμματα. Αλλά την εποχή της ίδρυσής της, δεν υπήρχε στον κόσμο άλλη πολιτική από αυτήν της εκκλησίας, της μοναρχίας, της αριστοκρατίας και της αστικής τάξης. Αναντίρροπα, η πολιτική αυτής της τελευταίας ήταν πιο φιλελεύθερη και πιο ανθρώπινη από τις υπόλοιπες. Όλες όμως ήταν συγκροτημένες πάνω στην εκμετάλλευση των εργατικών μαζών και δεν είχαν στην πραγματικότητα άλλο σκοπό παρά να διεκδικήσουν

το μονοπώλιο αυτής της εκμετάλλευσης. Η Διεθνής έπρεπε επομένως να ξεκινήσει από το καθάρισμα του τοπίου. Και όπως κάθε πολιτική που γίνεται από τη σκοπιά της απελευθέρωσης της εργασίας στιγματίστηκε από αντιδραστικά στοιχεία. Έπρεπε λοιπόν πρώτα να αποδιώξει από μέσα της όλα τα γνωστά πολιτικά συστήματα, προκειμένου να οικοδομήσει, πάνω στα ερείπια του αστικού κόσμου, την αληθινή πολιτική των εργαζομένων, την πολιτική της Διεθνούς Ένωσης.

II

Οι ιδρυτές της Διεθνούς Ένωσης των Εργαζομένων λειτούργησαν με ακόμα μεγαλύτερη σοφία αποφεύγοντας να θέσουν πολιτικές και φιλοσοφικές αρχές στη βάση της οργάνωσης και δίνοντάς της αρχικά ως μοναδικό θεμέλιο την πάλη, την αποκλειστικά οικονομική πάλη της εργασίας ενάντια στο Κεφάλαιο. Το έκαναν αυτό, έχοντας τη βεβαιότητα ότι από τη στιγμή που ένας εργάτης θα έμπαινε σε αυτήν τη διαδικασία, από τη στιγμή που θα αποκτούσε συνείδηση τόσο του δίκιου του όσο και της αριθμητικής του δύναμης και θα καταπιανόταν μαζί με τους συναδέλφους του σ' έναν αλληλέγγυο αγώνα ενάντια στην αστική εκμετάλλευση, θα κατέλγη αναγκαστικά, από την ίδια τη δύναμη των πραγμάτων, και από την εξέλιξη που θα είχε ένας τέτοιος αγώνας, στο να συναντηθεί σύντομα με όλες τις πολιτικές, σοσιαλιστικές και φιλοσοφικές αρχές της Διεθνούς. Οι αρχές αυτές, άλλωστε, δεν είναι στην πράξη τίποτα άλλο από την ακριβή παρουσίαση του σημείου από το οποίο ξεκινά, του στόχου της.

Αυτές τις αρχές τις εκθέσαμε στα τελευταία τεύχη μας.³ Από κοινωνική και πολιτική άποψη έχουν ως αναγκαία συνέπεια την κατάργηση των τάξεων και επομένως και της

3. Στμ: Αναφέρεται σε τεύχη του περιοδικού *L'Egalité* [Η Ισότητα], που εξέδιδε το τμήμα της Διεθνούς στη Γενεύη και απηχούσε κυρίως ελευθεριακές θέσεις.

αστικής τάξης που είναι κυρίαρχη σήμερα. Επίσης, την κατάρνηση των εδαφικών Κρατών και των πολιτικών Πατρίδων και την εγκαθίδρυση, πάνω στα ερείπιά τους, της μεγάλης διεθνούς ομοσπονδίας όλων των παραγωγικών, εθνικών και τοπικών ομάδων. Από φιλοσοφική άποψη, καθώς κατευθύνονται προς την πραγμάτωση του ανθρώπινου ιδανικού, της ανθρώπινης ευτυχίας, της ισότητας, της δικαιοσύνης και της ελευθερίας πάνω στη Γη, τείνουν επίσης να καταστήσουν άχρηστα και όλα τα επουράνια συμπληρώματα και όλες τις ψευδαισθήσεις για έναν άλλο καλύτερο κόσμο. Επομένως, έχουν ως εξίσου αναγκαστική συνέπεια την κατάρνηση όλων των θρησκευτικών συστημάτων και λατρειών.

Γνωστοποιείτε πρώτα απ' όλα αυτούς τους δύο στόχους σε αγράμματους εργάτες, διαλυμένους από την καθημερινή δουλειά και εξασθενημένους, φυλακισμένους, για να το πούμε έτσι, από τις φαύλες θεωρίες που η κυβέρνηση μαζί με όλες τις προνομιούχες κάστες, παπάδες, ευγενείς, αστούς τους ταΐζουν με τα δύο χέρια και ένα μόνο πράγμα θα καταφέρετε: να τους τρομάξετε. Ίσως να σας διώξουν, χωρίς να αμφιβάλουν ότι όλες αυτές οι ιδέες δεν είναι τίποτε άλλο παρά η πιο πιστή έκφραση των άμεσων συμφερόντων τους, ότι αυτοί οι σκοποί κουβαλάνε μέσα τους την πραγμάτωση των πιο ακριβών επιθυμιών τους. Και ότι, αντίθετα, οι θρησκευτικές και οι πολιτικές προκαταλήψεις, στο όνομα των οποίων θα σας διώξουν, είναι η άμεση αιτία της διαιώνισης της σκλαβιάς και της φτώχειας τους.

Πρέπει να κάνουμε ένα διαχωρισμό ανάμεσα στις προκαταλήψεις των λαϊκών μαζών και τις προκαταλήψεις των προνομιούχων τάξεων. Οι προκαταλήψεις των μαζών, όπως μόλις είπαμε, στηρίζονται απλά στην άγνοιά τους και είναι αντίθετες από τα συμφέροντά τους, ενώ εκείνες της αστικής τάξης βασίζονται ακριβώς στα συμφέροντά της. Κι αν διατηρούνται σε πείσμα της αστικής επιστήμης, αυτό οφείλεται στον εγωισμό της μπουρζουαζίας. Ο λαός θέλει αλλά δεν ξέρει. Η αστική τάξη ξέρει, αλλά δε θέλει. Ποιος από

τους δύο είναι η ανίατη περίπτωση; Η αστική τάξη, χωρίς την παραμικρή αμφιβολία.

Γενικός κανόνας: Δεν μπορούμε να αλλάξουμε παρά εκείνους που νιώθουν την ανάγκη να αλλάξουν, εκείνους που φέρουν ήδη ενστικτωδώς μέσα τους, μέσα στη φτώχεια της θέσης τους, είτε εξωτερικά είτε εσωτερικά, αυτά που θέλουμε να τους δώσουμε. Ποτέ δε θα αλλάξουμε αυτούς που δεν αποδέχονται τη σημασία καμίας αλλαγής, ούτε εκείνους που ακόμα κι αν θέλουν να βγουν από μια θέση που δεν τους αφήνει ικανοποιημένους, σπρώχνονται από τη φύση των ηθικών, πνευματικών και κοινωνικών τους συνθηκών να ψάξουν έναν κόσμο διαφορετικό από αυτόν των ιδεών μας.

Μετατρέψτε, σας προκαλώ, σε σοσιαλιστή έναν ευγενή που λατρεύει τον πλούτο, έναν αστό που του αρέσει να παριστάνει τον ευγενή ή ακόμη κι έναν εργάτη που θέλει με όλη τη δύναμη της ψυχής του να γίνει αστός! Αλλάξτε έναν πραγματικό ή κατά φαντασία αριστοκράτη του πνεύματος, ένα σοφό ή ημίσοφο ή ένα σοφό κατά το ένα τέταρτο, το ένα δέκατο, ή το ένα εκατοστό, που όλο επισημονική φιγούρα, μόνο και μόνο επειδή είχε την ευτυχία να καταλάβει σωστά ή λάθος μερικά βιβλία, αντιμετωπίζει με αλαζονική περιφρόνηση τις αγράμματες μάζες και φαντάζεται ότι έχει το καθήκον να συγκροτήσει μαζί με τους άλλους μια νέα κυρίαρχη κάστα, δηλαδή μια εκμεταλλευτική κάστα.

Καμία επιχειρηματολογία και καμία προπαγάνδα δε θα είναι ποτέ σε θέση να αλλάξει αυτούς τους δύστυχους. Για να πεισθούν υπάρχει ένα μόνο μέσο: η πράξη, η καταστροφή και της πιθανότητας ακόμα να υπάρχουν προνομιούχες καταστάσεις, η εξαφάνιση κάθε κυριαρχίας και κάθε εκμετάλλευσης. Μόνο η κοινωνική επανάσταση, εκκαθαρίζοντας όλα αυτά που δημιουργούν την ανισότητα στον κόσμο, θα τους δώσει ήθος, υποχρεώνοντάς τους να αναζητήσουν την ευτυχία στην ισότητα και την αλληλεγγύη.

Ωστόσο, υπάρχουν και σοβαροί εργάτες. Λέγοντας σοβαροί εννοούμε όλους αυτούς που είναι πραγματικά διαλυμένοι από το βάρος της δουλειάς, όλους αυτούς των οποίων η θέση είναι τόσο επισφαλής και τόσο άθλια που κανένας δεν μπορεί καν να σκεφθεί, παρά μόνο σε πολύ έκτακτες περιπτώσεις, ότι μπορεί να κερδίσει για τον εαυτό του και μόνο, στις σημερινές οικονομικές συνθήκες και το σημερινό κοινωνικό περιβάλλον, μια καλύτερη θέση, να γίνει, για παράδειγμα, με τη σειρά του, αφεντικό ή σύμβουλος του Κράτους. Θα κατατάξουμε πιθανότατα επίσης σ' αυτή την κατηγορία τους εκλεκτούς και μεγαλόψυχους εργάτες που, παρά το ότι έχουν τη δυνατότητα να ανέλθουν ατομικά, πέρα από την εργατική τάξη, δεν θέλουν να την εκμεταλλευτούν, προτιμώντας να υποφέρουν για κάποιον καιρό ακόμα, αλληλέγγυοι με τους συντρόφους τους στη φτώχεια και την εκμετάλλευση από τους αστούς, παρά να γίνουν εκμεταλλευτές οι ίδιοι. Αυτοί δεν υπάρχει λόγος να αλλάξουν. Είναι ήδη καθαροί σοσιαλιστές.

Μιλάμε για τη μεγάλη εργατική μάζα που, εξαντλημένη από την καθημερινή της εργασία, μένει αδαής και άθλια. Αυτή, όποιες κι αν είναι οι πολιτικές και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις με τις οποίες τη διέφθειραν και ως ένα βαθμό κατάφεραν να περάσουν στη συνείδησή της, είναι σοσιαλιστική χωρίς να το ξέρει. Είναι σοσιαλιστική στο βάθος των ενστίκτων της και από τη δύναμη της ίδιας της θέσης της. Και είναι πιο σοβαρά, πιο πραγματικά σοσιαλιστική από όσο είναι όλοι μαζί οι επιστήμονες και αστοί σοσιαλιστές που υπάρχουν. Είναι σοσιαλιστική από όλες τις συνθήκες της υλικής της ύπαρξης, από όλες τις ανάγκες του είναι της.

Αυτό που λείπει από τους εργάτες δεν είναι, στην πραγματικότητα, ο πόθος για το σοσιαλισμό, είναι η σοσιαλιστική σκέψη. Αυτό που κάθε εργάτης διεκδικεί στο βάθος της καρδιάς του: μια ολοκληρωμένη ανθρώπινη ύπαρξη με υλική ευημερία και πνευματική ανάπτυξη, βασισμένη στη δικαιοσύνη, δηλαδή στην ισότητα και την ελευθερία του

καθενός και όλων στην εργασία. Αυτό το αυθόρμητο ιδανικό που είναι κοινό σε όλους αυτούς που ζουν από την εργασία τους δεν μπορεί φυσικά να πραγματοποιηθεί στο σημερινό πολιτικό και κοινωνικό κόσμο, που είναι χτισμένος πάνω στην αδικία και την κυνική εκμετάλλευση της εργασίας των μαζών. Επομένως, κάθε σοβαρός εργάτης είναι απαραίτητα ένας σοσιαλιστής επαναστάτης, εφόσον η χειραφέτησή του δεν μπορεί να προκύψει παρά μέσα από την ανατροπή όλων όσων ισχύουν σήμερα. Ή αυτή η οργάνωση της αδικίας, με όλη τη μόστρα των ανισοβαρών νόμων και των προνομιακών θεσμών, θα αφανιστεί ή οι εργατικές μάζες θα μείνουν καταδικασμένες στην αιώνια σκλαβιά.

Ιδού η σοσιαλιστική σκέψη, της οποίας το σπέρμα βρίσκεται μέσα στο ένστικτο κάθε σοβαρού εργάτη. Ο στόχος, επομένως, είναι να του δοθεί η συνείδηση αυτών που θέλει, να γεννηθεί μέσα του μια σκέψη που να αντιστοιχεί στα ένστικτά του. Από τη στιγμή που η σκέψη των εργατικών μαζών θα υψωθεί στο επίπεδο των ενστίκτων τους, η θέλησή τους θα πάρει μορφή και η δύναμή τους θα γίνει ακαταμάχητη.

Τι είναι αυτό που εμποδίζει ακόμα την ταχύτερη ανάπτυξη αυτής της σωτήριας σκέψης στις εργατικές μάζες;

Πιθανότατα η άγνοιά τους και σε μεγάλο βαθμό οι πολιτικές και θρησκευτικές προκαταλήψεις με τις οποίες οι ενδιαφερόμενες τάξεις προσπαθούν ακόμα και σήμερα να συσκοτίσουν τη φυσική τους συνείδηση και το μυαλό τους. Πώς θα αφανίσουμε αυτή την άγνοια, πώς θα διαλύσουμε αυτές τις ολέθριες προκαταλήψεις; Με την εκπαίδευση και την προπαγάνδα;

Είναι πιθανότατα σπουδαία και ωραία μέσα. Αλλά στη σημερινή κατάσταση των εργατικών μαζών είναι ανεπαρκή. Ο απομονωμένος εργάτης είναι τόσο διαλυμένος από τη δουλειά και τα καθημερινά βάσανά του, που δεν έχει πολύ χρόνο για να αφιερώσει στην εκπαίδευσή του. Και άλλωστε, ποιος θα την κάνει αυτή την προπαγάνδα; Μήπως οι λίγοι

ειλικρινείς σοσιαλιστές που προέρχονται από την αστική τάξη, οι οποίοι πιθανότατα είναι γεμάτοι θαραλλέα θέληση, αλλά αφενός είναι πολύ λίγοι για να δώσουν στην προπαγάνδα την έκταση που χρειάζεται και αφετέρου ανήκουν εκ θέσεως σε έναν άλλο κόσμο από αυτόν των εργατών που τους ακούει –λιγότερο ή περισσότερο δίκαια– με δυσπιστία;

«Η απελευθέρωση των εργαζομένων, πρέπει να είναι το έργο των εργαζομένων των ίδιων», λέει το προοίμιο του Γενικού Καταστατικού μας. Κι έχει χίλιες φορές δίκιο να το λέει. Αυτή είναι η βασική αρχή της μεγάλης μας Ένωσης. Αλλά ο εργατικός κόσμος είναι γενικά αμόρφωτος, του λείπει ακόμα εντελώς η θεωρία. Του μένει λοιπόν ένας μοναδικός δρόμος, αυτός της απελευθέρωσής του μέσω της πράξης. Ποια πρέπει, όμως, να είναι η πράξη αυτή;

Μία μόνο υπάρχει. Είναι αυτή του αλληλέγγυου αγώνα των εργατών ενάντια στα αφεντικά. Είναι οι συνδικαλιστικές ενώσεις, η οργάνωση και η ομοσπονδία των ταμείων αντίστασης.

III

Αν η Διεθνής φάνηκε αρχικά συγκαταβατική απέναντι στις καταστρεπτικές και στις αντιδραστικές ιδέες, είτε πολιτικές είτε θρησκευτικές, που μπορεί να ευδοκιμούν στους κόλπους των εργατών, αυτό δεν έγινε καθόλου από αδιαφορία απέναντι σε αυτές τις ιδέες. Δεν μπορούμε να της χρεώσουμε αδιαφορία, γιατί τις ιδέες αυτές τις μισεί και τις αποκρούει με όλη τη δύναμη της ύπαρξής της. Κάθε αντιδραστική ιδέα σημαίνει στην πραγματικότητα ανατροπή των αρχών της Διεθνούς, όπως εξηγήσαμε προηγουμένως.

Αυτή η συγκατάβαση, ως το επαναλάβουμε ακόμα μία φορά, υπαγορεύεται από μια βαθιά σοφία. Γνωρίζοντας με σιγουριά ότι κάθε σοβαρός εργάτης είναι και ένας σοσιαλιστής, εξαιτίας όλων των σύμφυτων με την άθλια θέση του αναγκών, και ότι οι αντιδραστικές ιδέες του, αν έχει τέτοιες, είναι αποτέλεσμα της άγνοιάς του, υπολογίζουμε στη

συλλογική εμπειρία που αποκλείεται να μην την αποκτήσει μέσα στη Διεθνή και κυρίως στην ανάπτυξη της συλλογικής πάλης των εργαζομένων ενάντια στα αφεντικά για να τον λυτρώσει από αυτές τις ιδέες.

Από τη στιγμή που ένας εργάτης αποκτά πίστη στη δυνατότητα ενός ριζοσπαστικού μετασχηματισμού της οικονομικής κατάστασης, ενωμένος με τους συντρόφους του, αρχίζει να αγωνίζεται σοβαρά για τη μείωση των ωρών εργασίας του και για την αύξηση του μισθού του. Από τη στιγμή που αρχίζει να ενδιαφέρεται ζωηρά γι' αυτό τον εντελώς υλικό αγώνα, μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι θα εγκαταλείψει σύντομα όλες τις ουράνιες προκαταλήψεις και θα μάθει να υπολογίζει ολοένα και περισσότερο στη συλλογική δύναμη των εργαζομένων, θα απαρνηθεί με τη θέλησή του τη βοήθεια του ουρανού. Ο σοσιαλισμός θα πάρει τη θέση που είχε κάποτε μέσα του η θρησκεία.

Το ίδιο θα συμβεί και με την αντιδραστική πολιτική. Αυτή θα χάσει το βασικότερό της στήριγμα, μόλις η εργατική συνείδηση απελευθερωθεί από τη θρησκευτική καταπίεση. Από την άλλη πλευρά, η οικονομική πάλη, καθώς θα απλώνεται ολοένα και περισσότερο, θα κάνει τον εργάτη να γνωρίζει όλο και πιο πολύ, με τον πρακτικό τρόπο και την συλλογική εμπειρία, που είναι πάντα πιο διδακτική από τη μεμονωμένη εμπειρία, τους πραγματικούς του εχθρούς που είναι οι προνομιούχες τάξεις, συμπεριλαμβανομένων του κλήρου, της μπουρζουαζίας, των ευγενών και του Κράτους. Αυτό το τελευταίο βρίσκεται εκεί μόνο για να προστατεύει τους προνομιούχους αυτών των τάξεων και παίρνει αναγκαστικά πάντα το μέρος τους ενάντια στο προλεταριάτο.

Όταν θα μπει έτσι στον αγώνα, ο εργάτης θα καταλήξει οπωσδήποτε να κατανοήσει τον αδιάλλακτο ανταγωνισμό που υπάρχει ανάμεσα σε αυτά τα υποχείρια της αντίδρασης και τα δικά του ευγενικά ανθρώπινα συμφέροντα. Φθάνοντας σε αυτό το σημείο, δε θα διστάσει να αναγνωρίσει τον εαυτό του σαφώς ως ένα επαναστάτη σοσιαλιστή.

Δε συμβαίνει το ίδιο με τους αστούς. Όλα τους τα συμφέροντα είναι αντίθετα στον οικονομικό μετασχηματισμό της κοινωνίας. Και αν οι ιδέες τους είναι επίσης αντίθετες, αν οι ιδέες τους είναι αντιδραστικές ή, όπως το ονομάζουν ευγενικά σήμερα, μετριοπαθείς, αν το μυαλό και η καρδιά τους απορρίπτουν αυτήν τη μεγάλη πράξη δικαιοσύνης και ελευθερίας που ονομάζεται κοινωνική επανάσταση, εάν νιώθουν τρόμο για την πραγματική κοινωνική ισότητα, δηλαδή την πολιτική, κοινωνική και οικονομική ισότητα ταυτόχρονα, εάν στο βάθος της ψυχής τους θέλουν να κρατήσουν για αυτούς, για την τάξη τους και για τα παιδιά τους, τότε ένα πράγμα πρέπει να κάνουμε.

Πρέπει να τους κρατήσουμε μακριά από τη Διεθνή, γιατί αν ποτέ έμπαιναν μέσα, θα ήταν για να τη διαφθείρουν και να τη βγάλουν από το δρόμο της. Εξάλλου υπάρχει ένα αλάθητο σημάδι από το οποίο οι εργάτες μπορούν να καταλάβουν αν ένας αστός που ζητά να προσχωρήσει στις τάξεις τους έρχεται σε αυτούς ειλικρινά, χωρίς τη σκιά της υποκρισίας και χωρίς την παραμικρή κρυφή σκέψη. Και το σημάδι αυτό είναι οι σχέσεις που έχει κρατήσει με τον αστικό κόσμο.

Ο ανταγωνισμός που υπάρχει ανάμεσα στον εργατικό κόσμο και τον αστικό κόσμο εκφράζεται ολοένα και περισσότερο. Κάθε άνθρωπος που σκέφτεται σοβαρά και του οποίου τα συναισθήματα και η φαντασία δεν έχουν αλλοτριωθεί από τη συχνά ασυνείδητη επιρροή των σχετικών σοφισμάτων καταλαβαίνει ότι η επανασυμφιλίωση ανάμεσά τους είναι αδύνατη. Οι εργαζόμενοι θέλουν να επικρατήσει η ισότητα, ενώ οι αστοί θέλουν να διατηρηθεί η ανισότητα. Φυσικά, θα γίνει ή το ένα ή το άλλο. Επίσης, η μεγάλη πλειονότητα των κεφαλαιούχων και των ιδιοκτητών αστών, αυτοί που έχουν το θάρρος να πουν ειλικρινά τι θέλουν, έχουν την ειλικρίνεια να εκφράσουν και τον τρόπο που τους προκαλεί το σημερινό κίνημα της εργατικής τάξης. Αυτοί είναι εχθροί, τόσο αποφασισμένοι όσο και ειλικρίνεις. Τους ξέρουμε κι αυτό είναι καλό.

Αλλά υπάρχει μια άλλη κατηγορία αστών, που δεν έχει ούτε την ίδια ειλικρίνεια ούτε το ίδιο θάρρος. Εχθροί της κοινωνικής ανατροπής, που εμείς την αποκαλούμε με όλη τη δύναμη της ψυχής μας ως μια μεγάλη πράξη δικαιοσύνης, αρνούνται ότι αυτή είναι το απαραίτητο σημείο εκκίνησης και η αναγκαία βάση μια εξισωτικής και ορθολογικής οργάνωσης της κοινωνίας. Όπως κι όλοι οι άλλοι αστοί, θέλουν να διατηρηθεί η οικονομική ανισότητα, αυτή η αιώνια πηγή όλων των υπόλοιπων ανισοτήτων. Την ίδια στιγμή, όμως, παριστάνουν ότι θέλουν, όπως εμείς, την ολοκληρωτική απελευθέρωση του εργαζόμενου και της εργασίας. Υποστηρίζουν με πάθος ισάξιο των πιο αντιδραστικών αστών, την ίδια την αιτία της σκλαβιάς του προλεταριάτου, δηλαδή του διαχωρισμού της εργασίας από την ιδιοκτησία και το Κεφάλαιο, που καταλήγει να γίνεται και διαχωρισμός του κόσμου σε δύο διαφορετικές τάξεις. Κι όμως, παριστάνουν τους απόστολους της σωτηρίας της εργατικής τάξης από τα δεσμά της ιδιοκτησίας και του Κεφαλαίου.

Αυταπατώνται ή εξαπατούν; Κάποιοι πράγματι αυταπατώνται με καλή πίστη. Πολλοί εξαπατούν. Και οι περισσότεροι αυταπατώνται και εξαπατούν ταυτόχρονα. Όλοι τους ανήκουν σε αυτή την κατηγορία των ριζοσπαστών αστών και των αστών σοσιαλιστών που συγκρότησαν το Σύνδεσμο για την Ειρήνη και την Ελευθερία.

Είναι σοσιαλιστικός αυτός ο Σύνδεσμος; Στην αρχή, κατά τη διάρκεια της πρώτης χρονιάς της ύπαρξής του, όπως είχαμε κιόλας την ευκαιρία να το πούμε, αποστρεφόταν το σοσιαλισμό με φρίκη. Τον περάσμενο χρόνο⁴, στο Συνέδριο της Βέρνης, αρνήθηκε emphaticά την αρχή της οικονομικής ισότητας. Σήμερα, διαισθανόμενος ότι πεθαίνει και στην προσπάθειά του να ζήσει λίγο ακόμα, κατανοώντας ότι καμία πολιτική ύπαρξη δεν είναι πλέον εφικτή χωρίς να θέτει το κοινωνικό ζήτημα, δηλώνει σοσιαλιστικός. Αστικά σοσιαλιστικός, ωστόσο. Που σημαίνει ότι θέλει να λύσει όλα

4. Στιμ: Εννοεί το 1868

τα κοινωνικά ζητήματα στη βάση της οικονομικής ανισότητας. Θέλει να διατηρήσει τα προνόμια του Κεφαλαίου και των ιδιοκτητών γης και υποστηρίζει ότι θα απελευθερώσει τους εργαζόμενους χωρίς αυτά να τα πειράξει. Με λίγα λόγια, προσπαθεί να δώσει σάρκα στον παραλογισμό.

Γιατί το κάνει αυτό; Τι τον οδηγεί στο να επιχειρεί ένα έργο τόσο ασυνάρτητο και στείρο; Δεν είναι τόσο δύσκολο να καταλάβουμε.

Ένα μεγάλο τμήμα της αστικής τάξης έχει κουραστεί από το δεσποτισμό και τη στρατοκρατία, που η ίδια εγκαθίδρυσε το 1848 από φόβο για το προλεταριάτο. Θυμηθείτε απλά τις μέρες του Ιούνη, προάγγελο των ημερών του Δεκέμβρη. Θυμηθείτε εκείνο το Κοινοβούλιο που μετά τις ημέρες του Ιούνη καταριόταν και καθύβριζε ομόφωνα, με εξαίρεση έναν άνθρωπο, το λαμπρό και ηρωικό σοσιαλιστή Προυντόν, που μόνος αυτός είχε το θάρρος να θέσει το ζήτημα του σοσιαλισμού σε αυτό το λυσσασμένο κοπάδι συντηρητικών, φιλελεύθερων και ριζοσπαστών αστών. Και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ανάμεσα στους υβριστές του Προυντόν υπάρχουν κάμποσοι πολίτες που ζουν ακόμα και έχουν σήμερα πια αναβαπτιστεί στις διώξεις του Δεκέμβρη και έχουν μετατραπεί σε μάρτυρες της ελευθερίας.

Επομένως, δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία ότι η αστική τάξη στο σύνολό της, συμπεριλαμβανομένης και της ριζοσπαστικής, δεν είναι ο καθαυτός δημιουργός του δεσποτισμού και του милитарισμού, των οποίων τα αποτελέσματα σήμερα οικτρίζει. Αφού πρώτα τους χρησιμοποίησε ενάντια στο προλεταριάτο, τώρα θέλει να απαλλαχτεί. Τίποτα πιο φυσικό, αφού το καθεστώς αυτό την ταπεινώνει και την καταστρέφει. Αλλά πώς να απαλλαχθεί; Άλλοτε ήταν γενναία και ισχυρή, είχε τη δύναμη να κατακτά. Σήμερα είναι δειλή και ασθενική, καταπονημένη από την αδυναμία των γερόντων. Αναγνωρίζοντας και η ίδια την αδυναμία της, νιώθει ότι μοναχή της δεν μπορεί να κάνει τίποτα. Της χρειάζεται λοιπόν μια βοήθεια. Η βοήθεια αυτή μπορεί

να έρθει μόνο από το προλεταριάτο. Χρειάζεται λοιπόν να πάρει το προλεταριάτο με το μέρος της.

Αλλά πώς να το κατορθώσει αυτό; Με υποσχέσεις για πολιτική ελευθερία και ισότητα; Είναι λόγια που δεν ακουμπούν πλέον τους εργαζόμενους. Έμαθαν καλά, έπαθαν και κατάλαβαν από τη σκληρή εμπειρία ότι τα λόγια αυτά δε σημαίνουν τίποτα άλλο για αυτούς, πέρα από τη διατήρηση της οικονομικής σκλαβιάς τους. Μιας σκλαβιάς μάλιστα που πολύ συχνά είναι πιο σκληρή από όσο παλιότερα. Αν λοιπόν θέλετε να αγγίξετε την καρδιά των εκατομμυρίων άθλιων σκλάβων της εργασίας, μιλήστε τους για την οικονομική τους απελευθέρωση. Δεν υπάρχει πλέον εργάτης που να μη γνωρίζει ότι εκεί βρίσκεται η μόνη σοβαρή και πραγματική βάση κάθε άλλης απελευθέρωσης. Πρέπει λοιπόν να τους μιλήσεις για την οικονομική μεταρρύθμιση της κοινωνίας.

Ε, λοιπόν, είπαν τα μέλη του Συνδέσμου για την Ειρήνη και την Ελευθερία, ως τους μιλήσουμε γι' αυτό και ως δηλώσουμε κι εμείς σοσιαλιστές. Ας τους υποσχεθούμε οικονομικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις με την προϋπόθεση, όμως, ότι θα σεβαστούν κι αυτοί από την πλευρά τους τη βάση της αστικής παντοδυναμίας: την ατομική και την κληρονομική ιδιοκτησία, το κέρδος του Κεφαλαίου και την κατοχή της γης. Και ας τους πείσουμε ότι μόνο υπό αυτές τις συνθήκες, που κατά τα άλλα διασφαλίζουν την κυριαρχία σε εμάς και τη σκλαβιά στους εργαζόμενους, μπορεί να απελευθερωθεί η εργασία.

Ας τους πείσουμε επίσης ότι για να πραγματοποιηθούν όλες αυτές οι κοινωνικές μεταρρυθμίσεις πρέπει να προηγηθεί μια πολιτική επανάσταση, αποκλειστικά πολιτική, τόσο κόκκινη που θα τους αρέσει σε πολιτικό επίπεδο, με κεφάλια που θα πέσουν αν αυτό είναι απαραίτητο, αλλά με απόλυτο σεβασμό στην αγία ιδιοκτησία. Μια επανάσταση, με μια λέξη, απολύτως γιακωβίνικη, που θα μας καταστήσει κυρίαρχους της κατάστασης. Και όταν πια θα είμαστε κυρίαρχοι, θα δώσουμε στους εργάτες ό,τι μπορούμε και ό,τι θέλουμε.

Αυτό είναι ένα αλάνθαστο κριτήριο για να μπορούν οι εργάτες να αναγνωρίσουν έναν ψευδο-σοσιαλιστή, έναν αστό σοσιαλιστή: Αν μιλώντας τους για την επανάσταση ή τον κοινωνικό μετασχηματισμό υποστηρίζει ότι ο πολιτικός μετασχηματισμός πρέπει να προηγηθεί του οικονομικού. Αν αρνείται ότι αυτά τα δύο πρέπει να γίνουν ταυτόχρονα ή ακόμη ότι η πολιτική επανάσταση δεν πρέπει να είναι τίποτα άλλο πέρα από την άμεση εφαρμογή της απόλυτης κοινωνικής ανατροπής, τότε καλό είναι να του γυρίσει την πλάτη. Δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένας ανόητος ή αλλιώς ένας υποκριτής εκμεταλλευτής.

ΙV

Η Διεθνής Ένωση των Εργαζομένων για να παραμείνει πιστή στις αρχές της και για να μην αποκλίνει από το μοναδικό δρόμο που μπορεί να την οδηγήσει στο σωστό λιμάνι, πρέπει να προφυλαχθεί από τις επιρροές των δύο τύπων αστών σοσιαλιστών. Τους οπαδούς της πολιτικής αστικής τάξης, συμπεριλαμβανομένων και των αστών επαναστατών, και αυτούς της αστικής συνεργασίας, τους λεγόμενους πρακτικούς ανθρώπους. Ας δούμε αρχικά τους πρώτους.

Η οικονομική απελευθέρωση, το είπαμε και προηγουμένως, είναι η βάση κάθε άλλης απελευθέρωσης. Η φράση αυτή συνοψίζει την πολιτική της Διεθνούς.

Πράγματι, διαβάζουμε στο Καταστατικό μας την ακόλουθη διακήρυξη:

«Η υποδούλωση της εργασίας στο Κεφάλαιο είναι η πηγή κάθε πολιτικού, ηθικού και υλικού εξαναγκασμού και για το λόγο αυτό η οικονομική απελευθέρωση των εργαζομένων είναι ο μεγάλος στόχος στον οποίο πρέπει να υποταχθεί ολόκληρο το πολιτικό κίνημα.»

Εννοείται ότι κάθε πολιτικό κίνημα που δεν έχει ως αντικείμενο την άμεση, οριστική και πλήρη οικονομική

απελευθέρωση των εργαζομένων και δεν έχει κάνει λάβαρό της με τρόπο ξεκάθαρο και αποφασιστικό την αρχή της οικονομικής ισότητας, δηλαδή την πλήρη απόδοση του Κεφαλαίου στην εργασία και την κοινωνική ανατροπή, είναι αστικό. Και ως τέτοιο πρέπει να αποκλείεται από τη Διεθνή.

Πρέπει επίσης να αποκλείεται και να αποβάλεται χωρίς έλεος η πολιτική των δημοκρατών ή των σοσιαλιστών αστών που όταν διακηρύσσει ότι «η πολιτική ελευθερία είναι η αναγκαία συνθήκη για την οικονομική απελευθέρωση» εννοεί το εξής: Οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις ή επαναστάσεις πρέπει να προηγηθούν των οικονομικών μεταρρυθμίσεων ή επαναστάσεων. Οι εργάτες πρέπει επομένως, υποστηρίζουν, να συμμαχήσουν με τους λιγότερο ή περισσότερο ριζοσπάστες αστούς για να πετύχουν μαζί τους τις πρώτες, χωρίς να πραγματοποιήσουν έπειτα εναντίον τους τις δεύτερες.

Διαμαρτυρόμαστε ανοιχτά ενάντια σε αυτή την καταστροφική θεωρία που καταλήγει να μετατρέψει τους εργάτες για ακόμη μία φορά σε όργανα ενάντια στον ίδιο τους τον εαυτό, πριν τους παραδώσει ξανά στην εκμετάλλευση των αστών.

Το να κατακτήσεις πρώτα την πολιτική ελευθερία, ένα μόνο πράγμα μπορεί να σημαίνει. Ότι την κατακτάς αρχικά μόνη της, αφήνοντας -τουλάχιστον κατά τις πρώτες ημέρες- τις οικονομικές και τις κοινωνικές σχέσεις στην κατάσταση που βρίσκονται. Δηλαδή, τους ιδιοκτήτες και τους καπιταλιστές στον αναιδή πλούτο τους και τους εργαζόμενους στη φτώχεια τους.

Αλλά, μας λένε, όταν κατακτηθεί αυτή η πολιτική ελευθερία θα χρησιμεύσει στους εργαζόμενους ως όργανο για να κατακτήσουν αργότερα την ισότητα ή την οικονομική δικαιοσύνη. Η ελευθερία, πράγματι, είναι ένα υπέροχο και πανίσχυρο όργανο. Το θέμα είναι να δούμε αν οι εργαζόμενοι θα μπορούν πραγματικά να τη χρησιμοποιήσουν, αν θα είναι πραγματικά στην κατοχή τους ή αν, όπως συνέβαινε πάντα μέχρι τώρα, η πολιτική τους ελευθερία δε θα αποδειχθεί ένας μύθος, ένα φάντασμα.

Ένας εργάτης, στη σημερινή του οικονομική κατάσταση, αν του μιλούσαμε για την πολιτική ελευθερία, δε θα είχε άδικο να απαντήσει με το ρεφρέν ενός πολύ γνωστού τραγουδιού:

Μη μιλάτε για ελευθερία
Η φτώχεια είναι η σκλαβιά⁵

Και πραγματικά, πρέπει να είναι κανείς ερωτευμένος με τις αυταπάτες για να φανταστεί ότι ένας εργαζόμενος, στην οικονομική και κοινωνική κατάσταση που βρίσκεται αυτήν τη στιγμή, μπορεί να επωφεληθεί σοβαρά με το να κάνει σημαντική χρήση της πολιτικής του ελευθερίας. Του λείπουν δύο μικρά πράγματα για να το κάνει: ο χρόνος και τα μέσα.

Εξάλλου, δεν το είδαμε στη Γαλλία μετά την επανάσταση του 1848; Και δεν ήταν τάχα αυτή η επανάσταση ό,τι πιο ριζοσπαστικό θα μπορούσαμε να ζητήσουμε σε πολιτικό επίπεδο;

Οι γάλλοι εργάτες δεν ήταν ούτε αδιάφοροι ούτε βλάκες, αλλά παρά την εκτεταμένη γενική ψήφο, η πρωτοβουλία έμεινε στους αστούς. Γιατί; Γιατί τους έλειπαν τα υλικά μέσα που είναι απαραίτητα προκειμένου η πολιτική ελευθερία να γίνει πραγματική. Γιατί παρέμειναν σκλάβοι της αναγκαστικής -από την πείνα- εργασίας. Την ίδια ώρα οι αστοί, ριζοσπάστες, φιλελεύθεροι ή ακόμα και συντηρητικοί, πήγαιναν και έρχονταν, δρούσαν, μιλούσαν, έπρattαν και συνωμοτούσαν ανοιχτά. Οι μεν, δημοκράτες της προηγούμενης μέρας, χάρη στα λεφτά τους και την κερδοφόρα αστική θέση τους. Οι δε, μετανοημένοι της επόμενης μέρας, χάρη στα αποθέματα του Κράτους, που τα είχαν κρατήσει φυσικά για λογαριασμό τους και τα είχαν μεγαλώσει περισσότερο από ποτέ.

Ξέρουμε ποιο ήταν το αποτέλεσμα. Πρώτα οι μέρες του

---

5. Από την ποιητική συλλογή *Τα παραμύθια* του Πιερ Λασαμποντί που κυκλοφόρησε το 1848 στο Παρίσι.

Ιούνη. Μετά, ως αναπόφευκτη συνέπεια, οι μέρες του Δεκέμβρη.

Αλλά, θα μας πούνε, πλέον οι εργαζόμενοι είναι σοφότεροι χάρη στην εμπειρία τους. Δε θα στηρίζουν πλέον τους αστούς για τις Συντακτικές Συνελεύσεις και τα Κοινοβούλια, θα στηρίζουν τους απλούς εργάτες. Όσο φτωχοί κι αν είναι, θα μπορούν να δίνουν τις απαραίτητες συμβουλές και κατευθύνσεις στους βουλευτές τους. Ξέρετε ποιο θα είναι το αποτέλεσμα; Οι εργάτες βουλευτές, διακτινισμένοι ξαφνικά στην αστική ατμόσφαιρα, σε ένα περιβάλλον εντελώς αστικών πολιτικών ιδεών, έχοντας πάψει στην πραγματικότητα να είναι εργάτες και έχοντας μεταβληθεί σε άνθρωποι του Κράτους, θα γίνουν αστοί. Και μάλιστα, πιο αστοί κι από τους ίδιους τους αστούς. Κι αυτό γιατί δεν είναι οι άνθρωποι που κάνουν τις κοινωνικές θέσεις. Το αντίθετο. Είναι η κοινωνική θέση που κάνει τον άνθρωπο. Και γνωρίζουμε από την εμπειρία μας ότι οι αστοί εργάτες δεν είναι ούτε λιγότερο εγωιστές από τους αστούς εκμεταλλευτές, ούτε λιγότερο ολέθριοι για την Ένωση από τους σοσιαλιστές αστούς, ούτε λιγότερο ματαιόδοξοι και καταγέλαστοι από τους αστούς που αγοράζουν τίτλους ευγενών.

Ό,τι κι αν κάνουμε κι ό,τι κι αν πούμε, όσο ο εργαζόμενος μένει βυθισμένος στη σημερινή του κατάσταση, δεν υπάρχει γι' αυτόν καμία δυνατή ελευθερία. Κι όσοι τον καλούν να κατακτήσει τις πολιτικές του ελευθερίες χωρίς να αγγίξει πρώτα το καυτό ζήτημα του σοσιαλισμού, χωρίς να προφέρει την έννοια της κοινωνικής ανατροπής που κάνει τους αστούς να χλωμιάζουν, του λένε στην πραγματικότητα το εξής: Κατέκτησε εσύ αυτήν την ελευθερία για λογαριασμό μας για να τη χρησιμοποιήσουμε κατόπιν εναντίον σου.

Θα μας πουν ότι οι ριζοσπάστες αστοί –τουλάχιστον αυτοί– είναι ειλικρινείς και καλών προθέσεων. Δεν υπάρχει όμως καμία ειλικρίνεια και καμία καλή διάθεση που να αντέχει στην επιρροή της κοινωνικής θέσης. Κι αν, όπως είπαμε ήδη, ακόμα και οι εργάτες που θα βρίσκονταν σε μια

ανάλογη θέση θα κατέληγαν αναπόφευκτα αστοί, πολύ περισσότερο θα παρέμεναν αστοί οι αστοί που διατηρούν την κοινωνική τους θέση.

Αν ένας αστός παρακινημένος από ισχυρό πάθος για τη δικαιοσύνη, την ισότητα και την ανθρωπιά θέλει σοβαρά να δουλέψει για την απελευθέρωση του προλεταριάτου, ας ξεκινήσει κόβοντας κάθε πολιτικό και κοινωνικό δεσμό, κάθε σχέση συμφέροντος ή πνευματική ή καρδιάς ή ματαιοδοξίας με τη μπουρζουαζία. Ας καταλάβει πρώτα ότι καμία συμφιλίωση δεν είναι δυνατή ανάμεσα στο προλεταριάτο και σε αυτή την τάξη. Ότι ζώντας από την εκμετάλλευσή του, η τάξη αυτή είναι ο φυσικός εχθρός του προλεταριάτου.

Αφού γυρίσει ολοκληρωτικά την πλάτη στον αστικό κόσμο, ας έρθει μετά να παραταχθεί πίσω από τις σημαίες του προλεταριάτου, πάνω στις οποίες είναι γραμμένες αυτές οι λέξεις: «Δικαιοσύνη, Ισότητα και Ελευθερία για όλους. Κατάργηση των τάξεων μέσω της οικονομικής εξίσωσης όλων. Κοινωνική ανατροπή». Τότε θα είναι καλοδεχούμενος.

Όσο για τους αστούς σοσιαλιστές, που θα έρθουν κι αυτοί –όπως και οι εργάτες αστοί– να μας μιλήσουν για συμφιλίωση ανάμεσα στην αστική πολιτική και το σοσιαλισμό των εργαζομένων, μόνο μια συμβουλή έχουμε να δώσουμε: να τους γυρίσουμε την πλάτη.

Γιατί οι αστοί σοσιαλιστές προσπαθούν σήμερα, με δόλωμα το σοσιαλισμό, να οργανώσουν μια μεγάλη εργατική εξέγερση προκειμένου να κατακτήσουν την πολιτική ελευθερία. Μια ελευθερία που, όπως είδαμε, δε θα χραισμέυε σε κανέναν άλλον εκτός από την ίδια την αστική τάξη. Γιατί οι εργατικές μάζες, αποκτώντας συνείδηση της θέσης τους, φωτισμένες και οδηγημένες από τις αρχές της Διεθνούς, θα οργανωθούν σε μια πραγματικά ισχυρή δύναμη, όχι σε εθνικό αλλά σε διεθνές επίπεδο. Όχι για τις υποθέσεις των αστών αλλά για τις δικές τους υποθέσεις. Άλλωστε, για να πραγματοποιηθεί ακόμα κι αυτό το ιδανικό των αστών για απόλυτη πολιτική ελευθερία μέσα στους δημοκρατικούς

θεσμούς, θα χρειαζόταν μια επανάσταση. Και καμία επανάσταση δεν μπορεί να θριαμβεύσει με άλλον τρόπο εκτός από τη δύναμη του λαού. Πρέπει λοιπόν ετούτη η δύναμη, αντί να χρησιμοποιηθεί για να βγάλει τα κάστανα από τη φωτιά για λογαριασμό των αστών, να σημάνει το θρίαμβο της υπόθεσης του λαού, την υπόθεση όλων εκείνων που εργάζονται ενάντια σε όλους εκείνους που εκμεταλλεύονται την εργασία.

Η Διεθνής Ένωση των Εργαζομένων, πιστή στις αρχές της, δε θα βοηθήσει καμία πολιτική εξέγερση που δε θα έχει ως άμεσο στόχο την απόλυτη οικονομική απελευθέρωση των εργαζομένων. Και κάτι τέτοιο σημαίνει την κατάργηση της αστικής τάξης ως διαφορετικής οικονομικής τάξης από τη μάζα του λαού. Και δε θα βοηθήσει, επίσης, η Διεθνής καμία επανάσταση που από την πρώτη της μέρα, από την πρώτη της ώρα κιόλας δε θα σκώσει τη σημαία του κοινωνικού μετασχηματισμού.

Οι επαναστάσεις όμως δεν προσχεδιάζονται. Δε γίνονται με το έτσι θέλω, ούτε από τα άτομα ούτε ακόμη κι από τις πιο ισχυρές ενώσεις. Ανεξάρτητα από κάθε θέληση, προκαλούνται πάντοτε από τη δύναμη των γεγονότων. Μπορούμε να τις προβλέψουμε, κάποιες φορές διαισθανόμαστε ότι πλησιάζουν, αλλά ποτέ δεν μπορούμε να επιταχύνουμε την έκρηξή τους.

Πεισμένοι γι' αυτό, κάνουμε την εξής ερώτηση: Ποια είναι λοιπόν η πολιτική που πρέπει να ακολουθήσει η Διεθνής κατά τη διάρκεια αυτής της μικρότερης ή μεγαλύτερης περιόδου που μας χωρίζει απ' αυτή την τρομερή κοινωνική επανάσταση προς την οποία οδεύει ο σημερινός κόσμος;

Αγνοώντας κάθε εθνική ή τοπική πολιτική (όπως άλλωστε επιβάλλει το καταστατικό μας), θα δώσει οικονομική σημασία στις εργατικές ταραχές που θα ξεσπάσουν σε κάθε χώρα. Θα θέσει ως στόχους τη μείωση του χρόνου εργασίας και τις αυξήσεις των μισθών. Και θα χρησιμοποιήσει ως μέσα τις ενώσεις των εργαζομένων και τη δημιουργία ταμείων αντίστασης.

Θα προπαγανδίσει τις αρχές της, γιατί οι αρχές της είναι η πιο καθαρή έκφραση των συλλογικών συμφερόντων των εργατών όλου του κόσμου. Και είναι αυτές που δίνουν στην Ένωση τη ζωτική της δύναμη. Θα προπαγανδίσει τις αρχές της πλατιά, προκειμένου κάθε εργαζόμενος βγαίνοντας από τον πνευματικό και ηθικό λήθαργο, στον οποίον τον κρατούν, και αποκτώντας συνείδηση της κατάστασής του, να ξέρει πλέον καλά τι πρέπει να κάνει και υπό ποιες συνθήκες θα κατακτήσει τα δικαιώματά του.

Θα προπαγανδίσει τις αρχές της με ενεργητικότητα και με ειλικρίνεια γιατί ακόμα και μέσα στην ίδια τη Διεθνή συναντάμε συχνά επιρροές που τείνουν να περιφρονούν τις αρχές μας. Που τις θεωρούν άχρηστες θεωρίες και επιχειρούν να οδηγήσουν τους εργαζόμενους στην πολιτική, οικονομική και θρησκευτική κατάρχηση της μπουρζουαζίας.

Τέλος, θα απλωθεί και θα οργανωθεί πέρα από τα σύνορα των χωρών, προκειμένου, όταν πια η επανάσταση ξεσπάσει οδηγημένη από τη δύναμη των πραγμάτων, να βρεθεί μια πραγματική δύναμη που να ξέρει τι να κάνει και εξίσου ικανή να την κυριεύσει και να της δώσει μια πραγματικά σωτήρια κατεύθυνση για το λαό. Μια σοβαρή διεθνής οργάνωση των εργατικών ενώσεων όλων των χωρών, ικανή να αντικαταστήσει το Κράτος και την αστική τάξη που φεύγουν.

Τελειώνουμε αυτή την πιστή αναφορά της πολιτικής της Διεθνούς αναδημοσιεύοντας την τελευταία παράγραφο του καταστατικού μας:

«Το κίνημα που αναπτύσσεται ανάμεσα στους εργάτες των πιο βιομηχανοποιημένων χωρών της Ευρώπης, με τις ελπίδες που γεννά, μας προειδοποιεί να μην ξανακάνουμε τα ίδια λάθη.»

Η οργάνωση της Διεθνούς

Μιχαήλ Μπακούνιν

Το τεράστιο καθήκον που αναλαμβάνει η Διεθνής Ένωση των Εργαζομένων, αυτό της οριστικής και ολοκληρωτικής απελευθέρωσης των εργαζομένων και της ίδιας της εργασίας από τους εκμεταλλευτές της, τα αφεντικά και τους κατόχους των πρώτων υλών και των μέσων παραγωγής, με λίγα λόγια, από κάθε μορφή Κεφαλαίου, δεν είναι ένα έργο μόνο οικονομικό ή υλικό. Είναι την ίδια στιγμή, εξίσου, ένα έργο κοινωνικό, φιλοσοφικό και ηθικό. Είναι επίσης, κατά κάποιο τρόπο, ένα έργο εξόχως πολιτικό, αλλά μόνο υπό την έννοια της καταστροφής της κάθε πολιτικής διαμέσου της εξαφάνισης των Κρατών.

Δε νομίζουμε ότι χρειάζεται απόδειξη το γεγονός ότι η οικονομική απελευθέρωση των εργαζομένων είναι αδύνατη μέσα στην παρούσα πολιτική, νομική, θρησκευτική και κοινωνική οργάνωση των πιο ανεπτυγμένων χωρών. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητη η καταστροφή όλων των σημερινών θεσμών. Το Κράτος, η Εκκλησία, τα νομοθετικά σώματα, οι τράπεζες, τα πανεπιστήμια, η Δημόσια Διοίκηση, ο Στρατός, η Αστυνομία δεν είναι στην πραγματικότητα τίποτα άλλο πέρα από οχυρά που οι προνομιούχοι υψώνουν απέναντι στο προλεταριάτο.

Και δε θα αρκούσε να τα ανατρέψουμε σε μία και μόνη χώρα, πρέπει να τα ανατρέψουμε σε όλες τις χώρες. Κι αυτό, γιατί, από τη συγκρότηση των σύγχρονων Κρατών το 17ο και τον 18ο αιώνα μέχρι και σήμερα, υπάρχει και αναπτύσσεται ανάμεσα σε όλους τους θεσμούς, πέρα και έξω από σύνορα και χώρες, μια πολύ ισχυρή αλληλεγγύη, μια πολύ ισχυρή Διεθνής Συμμαχία.

Το καθήκον λοιπόν που έχει αναλάβει Διεθνής Ένωση των Εργαζομένων δεν είναι τίποτα λιγότερο από την

ολοκληρωτική διάλυση του σημερινού πολιτικού, θρησκευτικού, νομικού και κοινωνικού κόσμου και την αντικατάστασή του από ένα νέο οικονομικό, φιλοσοφικό και κοινωνικό κόσμο. Ένα τόσο γιγάντιο έργο δε θα μπορούσε ποτέ να πραγματοποιηθεί, εάν δεν υποβοηθούνταν από δύο μοχλούς εξίσου γιγάντιους και συμπληρωματικούς ο ένας προς τον άλλον. Ο πρώτος είναι η διαρκώς αυξανόμενη ένταση των αναγκών, των κόπων και των οικονομικών διεκδικήσεων των μαζών. Ο δεύτερος είναι η νέα κοινωνική φιλοσοφία, μια φιλοσοφία εξαιρετικά ρεαλιστική και λαϊκή, που δεν εμπνέεται θεωρητικά από τίποτα άλλο πέρα από την πραγματική επιστήμη, δηλαδή αυτήν που στηρίζεται ταυτόχρονα στο πείραμα και στον ορθό λόγο. Η επιστήμη, εξάλλου, βασίζει την πρακτική της στις αθάνατες ανθρώπινες αξίες που εκφράζονται από το ένστικτο των μαζών: την ισότητα, την ελευθερία και την πανανθρώπινη αλληλεγγύη.

Παρακινούμενος από αυτές τις ανάγκες και στο όνομα αυτών των αξιών, ο λαός πρέπει να νικήσει. Αυτές οι αξίες δεν του είναι ούτε ξένες ούτε καινούργιες. Όπως ήδη είπαμε, τις κουβαλούσε ενστικτωδώς πάντα μέσα του. Λαχταρούσε πάντα την απελευθέρωσή του από όλα τα δεσμά που τον υποδούλωναν και τον μετέτρεπαν σε θύμα. Και καθώς είναι αυτός –ο εργαζόμενος, ο τροφοδότης της κοινωνίας, ο δημιουργός του πολιτισμού και όλου του πλούτου– ο τελευταίος σκλάβος, ο πιο σκλάβος από τους σκλάβους, και καθώς δεν μπορεί να χειραφετηθεί χωρίς να χειραφετήσει όλο τον κόσμο μαζί του, λαχταρούσε πάντοτε τη χειραφέτηση όλου του κόσμου, δηλαδή την οικουμενική ελευθερία. Αγαπούσε πάντα παθιασμένα την ισότητα, που είναι η προϋπόθεση της ελευθερίας του, και, δυστυχισμένος, συνθλιμμένος αιώνια μέσα στην ατομική ύπαρξη του καθενός από τα παιδιά του αναζητούσε πάντοτε τη λύτρωση στην αλληλεγγύη και την αδερφοσύνη.

Μέχρι σήμερα η αλληλεγγύη ευτυχία ήταν άγνωστη ή ελάχιστα γνωστή και το να ζεις ευτυχισμένος σήμαινε να

ζεις εγωιστικά, βασισμένος στην εκμετάλλευση και τη δουλοπρέπεια των άλλων. Μόνο οι δυστυχείς -και επομένως, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον, οι λαϊκές μάζες- αισθάνθηκαν και πραγμάτωσαν την αδερφοσύνη.

Κατά συνέπεια, η κοινωνική επιστήμη, ως ηθική θεωρία, δεν κάνει τίποτα άλλο πέρα από το να αναπτύσσει και να δίνει μορφή στα λαϊκά ένστικτα. Ανάμεσα, ωστόσο, σε αυτά τα ένστικτα και στην επιστήμη υπάρχει πάντα μία τάφρος που πρέπει να την καλύψουμε. Διότι, εάν τα ένστικτα από μόνα τους αρκούσαν για την απελευθέρωση των λαών, αυτοί θα είχαν λυτρωθεί εδώ και πολύ καιρό. Τα ένστικτα αυτά δεν εμπόδισαν τις μάζες να αποδεχτούν, μέσα στον τραγικό, μελαγχολικό ιστορικό ρου της ανάπτυξης της ανθρώπινης κοινωνίας, όλους τους θρησκευτικούς, πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς παραλογισμούς των οποίων αποτελούν τα αιώνια θύματα.

Είναι αλήθεια ότι οι σκληρές εμπειρίες, τις οποίες οι μάζες καταδικάσθηκαν να περάσουν, δεν πήγαν όλες χαμένες. Στην πορεία αυτή δημιουργήθηκε ένα είδος ιστορικής συνείδησης και παραδοσιακής και πρακτικής επιστήμης, που συχνά συνδέει τις μάζες με τη θεωρητική επιστήμη. Για παράδειγμα, μπορούμε να είμαστε βέβαιοι σήμερα ότι κανένας λαός της Δυτικής Ευρώπης δε θα αφεθεί πλέον να καθοδηγηθεί από κάποιον θρησκευτικό τσαρλατάνο, κάποιον που παριστάνει το μεσσία ή κάποιον διπρόσωπο πολιτικό. Μπορούμε επίσης να πούμε ότι η ανάγκη μιας κοινωνικής και οικονομικής επανάστασης γίνεται ζωηρά αισθητή σήμερα στις λαϊκές μάζες της Ευρώπης, ακόμα και τις λιγότερο πολιτισμένες, και είναι ακριβώς αυτό που μας δίνει πίστη στον προσεχή θρίαμβο της κοινωνικής επανάστασης στην Ευρώπη. Διότι, εάν το συλλογικό ένστικτο των μαζών δεν είχε τόσο καθαρά, τόσο βαθιά, τόσο αποφασιστικά εκφραστεί προς αυτή την κατεύθυνση, δε θα υπήρχαν σοσιαλιστές -ακόμα κι εάν επρόκειτο για ανθρώπους μεγαλοφυείς ή για εκατοντάδες και χιλιάδες ακόμα αποστόλους του σοσιαλισμού- ικανοί να ξεσηκώσουν τις μάζες.

Οι λαοί είναι έτοιμοι. Υποφέρουν πολύ. Το κυριότερο, όμως, είναι ότι αρχίζουν να καταλαβαίνουν ότι δεν είναι καθόλου υποχρεωμένοι να υποφέρουν. Και, κουρασμένοι από το να στρέφουν πλιθιδώς τους πόθους τους προς τον ουρανό, δεν είναι πλέον διατεθειμένοι να δείξουν μεγάλη υπομονή πάνω στη Γη. Με μια λέξη, οι μάζες, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε προπαγάνδα, έγιναν από μόνες τους σοσιαλιστικές. Η γενικευμένη και βαθιά συμπάθεια που έτυχε η Κομμούνια του Παρισιού από το προλεταριάτο όλου του κόσμου είναι η απόδειξη.

Οι μάζες, όμως, είναι η δύναμη. Είναι, αν μη τι άλλο, το βασικό στοιχείο κάθε δύναμης. Τι τους λείπει λοιπόν για να ανατρέψουν μια τάξη πραγμάτων που σιχαινόνται; Τους λείπουν δύο πράγματα. Η Οργάνωση κι η Γνώση, δύο συγκεκριμένα πράγματα που αποτελούν σήμερα και αποτελούσαν πάντα τη δύναμη όλων των κυβερνήσεων. Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και ένα νέο στοιχείο: τον πλούτο. Αλλά τον πλούτο τον λυμαίνονται οι κυβερνήσεις, που διαθέτουν τα δύο προαναφερθέντα όπλα. Απόδειξη, τα πέντε εκατομμύρια που πρόσφατα έκλεψε η Πρωσία.

Η οργάνωση, πρώτα απ' όλα, δεν μπορεί ποτέ να κατακτηθεί χωρίς τη βοήθεια της γνώσης. Χάρη στη στρατιωτική οργάνωση, ένα τάγμα, χίλιοι οπλισμένοι άνδρες μπορούν να κρατήσουν σε τάξη ένα εκατομμύριο οπλισμένου αλλά ανοργάνωτου λαού. Χάρη στη γραφειοκρατική οργάνωση, το Κράτος με κάποιες εκατοντάδες υπαλλήλους αλυσοδένει τεράστιες χώρες. Επομένως, για να δημιουργήσουμε μια λαϊκή δύναμη ικανή να διαλύσει τη στρατιωτική και πολιτική δύναμη του Κράτους, πρέπει να οργανώσουμε το προλεταριάτο.

Αυτό ακριβώς κάνει η Διεθνής Ένωση των Εργαζομένων. Και τη μέρα που θα έχει δεχθεί και οργανώσει στους κόλπους της το μισό ή έστω το ένα τρίτο, το ένα τέταρτο, ακόμα και το ένα δέκατο του προλεταριάτου της Ευρώπης, το Κράτος, τα Κράτη γενικά, θα πάψουν να υπάρχουν. Η οργάνωση της Διεθνούς, έχοντας σκοπό όχι τη δημιουργία

Κρατών και νέων δεσποτισμών αλλά τη ριζοσπαστική καταστροφή όλων των ξεχωριστών κυριαρχιών, οφείλει να έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά από την οργάνωση των Κρατών. Όσο αυταρχική, εξουσιαστική, τεχνητή, βίαιη και εχθρική προς τη φυσική ανάπτυξη των λαϊκών συμφερόντων και ενστίκτων είναι αυτή η τελευταία, τόσο η οργάνωση της Διεθνούς οφείλει να είναι ελεύθερη, φυσική και σύμφωνη σε κάθε σημείο αυτών των συμφερόντων και αυτών των ενστίκτων. Ποια είναι όμως η φυσική οργάνωση των μαζών; Είναι αυτή που βασίζεται στους ξεχωριστούς προσδιορισμούς της πραγματικής ζωής, στους καθημερινούς χώρους εργασίας, κατά επάγγελμα ή κατά επαγγελματικό κλάδο. Τη στιγμή που όλοι οι τομείς της παραγωγής θα εκπροσωπούνται στη Διεθνή, συμπεριλαμβανομένων και των εργατών της γης, η οργάνωση των λαϊκών μαζών θα έχει ολοκληρωθεί. Γιατί στην πραγματικότητα αρκεί ένας εργάτης στους δέκα να πάρει μέρος σοβαρά και με πλήρη αίσθηση των στόχων μας στην οργάνωση, προκειμένου οι άλλοι εννέα που μένουν απ' έξω να νιώσουν την επιρροή του και στην κρίσιμη στιγμή να βρεθούν χωρίς δισταγμό από πίσω του, αν αυτό είναι απαραίτητο για τη σωτηρία του προλεταριάτου.

Μπορεί κανείς να αντιτείνει ότι αυτός ο τρόπος οργάνωσης της επιρροής της Διεθνούς στις λαϊκές μάζες μοιάζει να θέλει να εγκαθιδρύσει στα συντρίμια των παλιών εξουσιών και των σημερινών κυβερνήσεων μια νέα εξουσία και μια νέα διεύθυνση. Αλλά αυτό θα ήταν ένα μεγάλο λάθος. Η διεύθυνση της Διεθνούς, αν υπάρχει τέτοιο πράγμα, στην πραγματικότητα η οργανωμένη δράση της Διεθνούς προς τις μάζες, θα διαχωρίζεται πάντα από όλες τις κυβερνήσεις ως προς το ότι δε θα είναι ποτέ απολύτως τίποτα άλλο από μια φυσική δράση, όχι επίσημη και βασισμένη σε κάποια εξουσία ή μια οποιαδήποτε πολιτική δύναμη, αλλά απλά στο φυσικό γεγονός μιας ομάδας λιγότερων ή περισσότερων ανθρώπων που θα εμπνέονται από τις ίδιες ιδέες και θα κατευθύνονται προς τον ίδιο σκοπό. Θα

είναι βασισμένη στην άποψη, τις επιθυμίες και τη δράση των μαζών και μόνο σε τελική ανάλυση στον ενδιάμεσο αυτής της άποψης, που θα είναι η προπαγάνδα της Διεθνούς. Θα διαχωρίζεται, επίσης, ως προς το ότι όλες οι κυβερνήσεις που διαθέτουν μια εξουσία και μια υλική δύναμη, που οι μεν λένε ότι την έχουν πάρει από τον θεό, οι δε ότι την οφείλουν στην πνευματική τους ανωτερότητα και κάποιιο άλλοι ότι τους την έδωσε η ίδια η λαϊκή θέληση, εκφρασμένη και επιβεβαιωμένη απ' αυτό το ταχυδακτυλουργικό κόλπο που αποκαλείται γενική ψήφος, όλες επιβάλλονται βίαια στις μάζες, τις υποχρεώνουν σε υπακοή και σε εκτέλεση των διαταγών τους, χωρίς καν να μπουν στον κόπο να τις συμβουλευτούν για τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους. Ανάμεσα λοιπόν στη δύναμη του Κράτους και στη δύναμη της Διεθνούς η διαφορά είναι η ίδια που υπάρχει και ανάμεσα στην επίσημη δράση του Κράτους και τη φυσική δράση ενός ομίλου. Η Διεθνής δε θα έχει ποτέ τίποτα παραπάνω από μια ισχυρή δύναμη πάνω στις αντιλήψεις, δε θα είναι τίποτα άλλο πέρα από τη φυσική δράση κάποιων ατόμων πάνω στις μάζες. Αντίθετα, το Κράτος και όλοι οι θεσμοί του Κράτους (η εκκλησία, το πανεπιστήμιο, τα δικαστήρια, η γραφειοκρατία, τα δημόσια οικονομικά, η αστυνομία και ο στρατός), χωρίς να αμελούν την προσπάθεια να διαφθείρουν όσο μπορούν τις απόψεις και τις επιθυμίες των υπηκόων τους, συνήθως δρουν πέρα από αυτές τις απόψεις και τις επιθυμίες και ακόμα συχνότερα ενάντια σε αυτές. Αυτό που ζητούν, είναι η παθητική υποταγή των μαζών στο ελαστικό αλλά καθορισμένο πλαίσιο των νόμων.

Το Κράτος είναι η εξουσία, η κυριαρχία και η οργανωμένη δύναμη της προνομιάς τάξης πάνω στις μάζες. Η Διεθνής είναι ο τοκετός, η απελευθέρωση των μαζών. Το Κράτος καλεί τις μάζες να υποταχθούν, μη μπορώντας και μη θέλοντας να τους ζητήσει ο,τιδήποτε άλλο εκτός από την υποδούλωσή τους. Η Διεθνής, μη θέλοντας τίποτα άλλο από την απόλυτη ελευθερία τους, τους καλεί σε εξέγερση. Αλλά για να καταστήσει αυτή την εξέγερση ισχυρή και

ικανή να ανατρέψει την κυριαρχία του Κράτους και της άρχουσας τάξης που εκπροσωπείται από αυτό, η Διεθνής πρέπει να οργανωθεί. Για να πετύχει αυτό το σκοπό, χρησιμοποιεί δύο μόνο μέσα, που αν και δεν είναι πάντα νόμιμα (η νομιμότητα άλλωστε τις περισσότερες φορές και σε όλες τις χώρες δεν είναι τίποτα άλλο από την επίσημη καθαγίαση των προνομίων, δηλαδή της αδικίας), είναι και τα δύο δίκαια και θεμιτά από τη σκοπιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα δύο αυτά μέσα, το είπαμε ήδη, είναι πρώτα η προπαγάνδα των ιδεών της και στη συνέχεια η οργάνωση της φυσικής δράσης των μελών της μέσα στις μάζες.

Σε όποιον προσπαθήσει να πει ότι μια δράση οργανωμένη με αυτό τον τρόπο είναι ακόμα μια επίθεση στην ελευθερία των μαζών και μια προσπάθεια για να δημιουργηθεί μια νέα εξουσιαστική δύναμη, απαντάμε ότι είναι είτε σοφιστής είτε ανόητος. Τόσο το χειρότερο για όσους αγνοούν τον κοινωνικό και φυσικό νόμο της ανθρώπινης αλληλεγγύης, σε βαθμό που να φαντάζονται ότι είναι δυνατή με κάποιον τρόπο η απόλυτη ανεξαρτησία των ατόμων από τη μάζα. Το να θέλεις κάτι τέτοιο, σημαίνει να επιθυμείς τον αφανισμό της ίδιας της κοινωνίας, αφού όλη η κοινωνική ζωή δεν είναι τίποτε άλλο από αδιάκοπη αμοιβαία εξάρτηση των ατόμων και των μαζών. Κάθε άτομο, ακόμα και το πιο έξυπνο, το πιο δυνατό, και ιδίως οι πιο έξυπνοι και οι πιο δυνατοί, είναι σε κάθε στιγμή της ζωής τους παραγωγός και προϊόν ταυτόχρονα. Ακόμα και η ελευθερία του κάθε ατόμου, είναι πάντα αποτέλεσμα της αναπαραγωγής αυτής της μάζας υλικών, πνευματικών και ηθικών επιδράσεων που ασκούν πάνω του όλα τα άτομα που είναι γύρω του και η κοινωνία στο πλαίσιο της οποίας γεννιέται, αναπτύσσεται, δρα και πεθαίνει. Το να θες να ξεφύγεις από αυτή την επίδραση στο όνομα μιας αφηρημένης, υπερβατικής και απολύτως εγωιστικής ελευθερίας και να αρκεστείς σε αυτήν, σημαίνει ότι καταδικάζεις τον εαυτό σου στην ανυπαρξία. Σημαίνει ότι αρνείσαι να δρας με τους άλλους, αρνείσαι κάθε κοινωνική δράση και ακόμα και αυτή την

ίδια την έκφραση της σκέψης και των συναισθημάτων. Τελικά σημαίνει στ' αλήθεια κατάληξη στην ανυπαρξία. Αυτή την ανεξαρτησία προβάλλουν οι ιδεαλιστές και οι μεταφυσικοί και αυτή την έννοια δίνουν στην ατομική ελευθερία. Πρόκειται λοιπόν για το απόλυτο τίποτα.

Στη φύση, όπως και στην ανθρώπινη κοινωνία, που κι αυτή είναι μέρος της φύσης, όποιος ζει, ζει μέσα σε αυτήν την υπέροχη συνθήκη του να παρεμβαίνει με θετικό και δυναμικό τρόπο στη ζωή των άλλων. Η εξαφάνιση αυτής της αμοιβαίας επιρροής ισούται με το θάνατο. Και όταν διεκδικούμε την ελευθερία των μαζών, διόλου δεν παριστάνουμε ότι αυτό θα εξαφανίσει την φυσική επιρροή που ασκεί στις μάζες η δράση του κάθε ατόμου και της κάθε ομάδας ατόμων. Αυτό που θέλουμε είναι η κατάργηση των τεχνητών, προνομιούχων, νομικών και επίσημων επιδράσεων. Αν η Εκκλησία και το Κράτος μπορούσαν να γίνουν ιδιωτικοί οργανισμοί, θα ήμασταν φυσικά αντίπαλοί τους, αλλά δε θα διαμαρτυρόμασταν ενάντια στην ύπαρξή τους. Αλλά διαμαρτυρόμαστε εναντίον τους, γιατί, όντας στην ουσία ιδιωτικοί οργανισμοί -στο βαθμό που ουσιαστικά υπάρχουν για τα ιδιαίτερα συμφέροντα των προνομιούχων τάξεων-, χρησιμοποιούν μια οργανωμένη συλλογικά δύναμη προκειμένου να επιβληθούν εξουσιαστικά, επίσημα και βίαια στις μάζες. Αν ποτέ η Διεθνής οργανωνόταν με τη μορφή του Κράτους, τότε εμείς οι πεισμένοι και παθιασμένοι οπαδοί της θα μετατρεπόμασταν αμέσως στους πλέον μανιασμένους εχθρούς της.

Αλλά δεν μπορεί να οργανωθεί ως Κράτος. Δεν μπορεί, πρώτα απ' όλα, γιατί, όπως λέει και το όνομά της, καταργεί όλα τα σύνορα, και Κράτος δίχως σύνορα δεν υπάρχει. Η πραγματοποίηση του παγκόσμιου Κράτους, όπως την ονειρεύτηκαν οι κατακτητικοί λαοί και οι πιο δεσποτικές εξουσίες του κόσμου, αποδείχτηκε ιστορικά αδύνατη. Όποιος λοιπόν μιλάει για Κράτος, μιλάει αναγκαστικά για πολλά Κράτη -που ασχολούνται με την καταπίεση και την εκμετάλλευση στο εσωτερικό και με την κατάκτηση ή

την φιλονικία στο εξωτερικό-, μιλάει για την άρνηση της ανθρωπότητας. Το παγκόσμιο Κράτος ή το λαϊκό Κράτος για το οποίο μιλάνε οι Γερμανοί κομμουνιστές¹ δεν μπορεί να σημαίνει παρά ένα πράγμα: την κατάργηση του Κράτους.

Η Διεθνής δε θα είχε καμία σημασία αν δεν έτεινε απαρέγκλιτα προς την εξαφάνιση του Κράτους. Αν οργανώνει τις λαϊκές μάζες το κάνει με σκοπό αυτή την καταστροφή. Και πώς τις οργανώνει; Όχι από τα πάνω προς τα κάτω, καθοριζόμενη από την κοινωνική ιεραρχία που γεννιέται από την οικονομική ιεραρχία, ούτε επιβάλλοντας στη φυσική ζωή των μαζών μέσα στην κοινωνία μια τεχνητή ενότητα και τάξη, όπως κάνει το Κράτος. Αλλά, αντίθετα, από κάτω προς τα πάνω, θεωρώντας ως σημείο εκκίνησης την κοινωνική ύπαρξη των μαζών, τους πραγματικούς τους πόθους. Τις οργανώνει καλώντας τις και βοηθώντας τις να ενωθούν μέσα στην κοινότητα της δουλειάς και της κατάστασής τους. Αυτός είναι ο καθαρός, ο απόλυτος σκοπός των κλαδικών ενώσεων.

Είπαμε κιόλας ότι για να οργανωθούν οι μάζες και να θεμελιωθεί με ισχυρό τρόπο η ωφέλιμη δράση της Διεθνούς θα αρκούσε στην πραγματικότητα έστω και ένας στους δέκα εργάτες από το ίδιο επάγγελμα να γίνει μέλος του αντίστοιχου κλαδικού τμήματος. Αυτό εύκολα το καταλαβαίνουμε. Στις στιγμές των μεγάλων πολιτικών ή

---

1. Σμ: Αναφέρεται στις θέσεις του Γερμανικού τμήματος της Διεθνούς, οι οποίες εκφράστηκαν ρητά υπέρ ενός «λαϊκού Κράτους» μέσα στο Πρόγραμμα της Γκότα. Το Πρόγραμμα της Γκότα δέχθηκε τέτοια κριτική από τους αναρχικούς, ώστε ανάγκασε τον Μαρξ να γράψει ένα ολόκληρο βιβλίο για να αποστασιοποιηθεί από αυτό (Μαρξ, Καρλ, *Κριτική του προγράμματος της Γκότα*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 2007), προκειμένου να αποφύγει την ταύτισή του με το τμήμα της Διεθνούς που επηρέαζε περισσότερο από κάθε άλλο. Στην *Κριτική του Μαρξ*, μάλιστα, υπάρχει και η χαρακτηριστική ειρωνική φράση «Λαϊκό Κράτος; Ωραία ιδέα. Δείξτε μου ένα», που ταυτίζεται ουσιαστικά με τη θέση του Μπακούνιν. Φυσικά, οι μαρξιστές στη συνέχεια εκτίμησαν το Πρόγραμμα της Γκότα πολύ περισσότερο από την κριτική που του άσκησε ο δάσκαλός τους.

οικονομικών κρίσεων, όταν το ένστικτο των μαζών εξάπτεται ως το κόκκινο και είναι ανοικτό σε κάθε έμπνευση, όταν αυτές οι στρατιές των ανθρώπων -σκλάβων, χτυπημένων, καταπιεσμένων, ποτέ όμως παραιτημένων- εξηγείρονται επιτέλους ενάντια στο ζυγό τους, αλλά νιώθουν μπερδεμένες και αδύναμες, γιατί είναι εντελώς ανοργάνωτες, τότε δέκα, είκοσι ή τριάντα καλά προετοιμασμένοι και καλά οργανωμένοι άνθρωποι ανάμεσά τους που να ξέρουν τι θέλουν και πού πάνε, μπορούν να πάρουν μαζί τους εκατό, διακόσιους ή και περισσότερους. Το είδαμε πρόσφατα αυτό στην Κομμούνια του Παρισιού. Η σοβαρή οργάνωση ξεκίνησε ταυτόχρονα με την πολιορκία, δεν ήταν ούτε ισχυρή, ούτε χωρίς ατέλειες, κι όμως ήταν αρκετή για να δημιουργήσει μια εκπληκτική δύναμη αντίστασης.

Τι θα είναι, λοιπόν, η Διεθνής όταν θα οργανωθεί καλύτερα, όταν θα περιλαμβάνει στους κόλπους της πολύ πιο μεγάλα τμήματα, και μάλιστα και αγροτικά τμήματα, και όταν σε κάθε τμήμα θα έχει τα διπλάσια και τα τριπλάσια μέλη από όσα έχει τώρα; Και, κυρίως, τι θα είναι η Διεθνής όταν το κάθε μέλος της θα γνωρίζει καλύτερα από όσο τώρα τον τελικό σκοπό και τις πραγματικές αρχές της, όπως και τα μέσα για την πραγματοποίησή τους; Η Διεθνής θα είναι τότε μια ακαταμάχητη, μια ασυγκράτητη δύναμη.

Αλλά για να αποκτήσει πραγματικά η Διεθνής αυτήν τη δύναμη, για να οργανώσει το ένα δέκατο του προλεταριάτου και να επηρεάζει τα άλλα εννιά, πρέπει κάθε μέλος από κάθε τμήμα να διεισδύσει στις αρχές της πολύ περισσότερο από όσο σήμερα. Μόνο έτσι μπορεί να εκπληρώσει το καθήκον του προπαγανδιστή σε εποχές ειρήνης και ηρεμίας και αυτό του επαναστατικού ηγέτη στις εποχές του αγώνα.

Μιλώντας για αρχές της Διεθνούς, δεν εννοούμε άλλες από αυτές που περιλαμβάνονται στο γενικό καταστατικό μας, όπως ψηφίστηκαν στο Συνέδριο της Γενεύης. Και είναι τόσο λίγες, που μπαίνουμε στον πειρασμό να τις επαναλάβουμε εδώ:

Η χειραφέτηση της εργασίας πρέπει να είναι έργο των ίδιων των εργαζομένων.

Οι προσπάθειες των εργαζομένων για χειραφέτηση δεν πρέπει να τείνουν στη δημιουργία καινούργιων προνομίων, αλλά στην εγκαθίδρυση ίσων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων για όλους τους ανθρώπους που κατοικούν στη γη και στον αφανισμό κάθε ταξικής κυριαρχίας.

Η οικονομική υποταγή των εργαζομένων στους άρπαγες των πρώτων υλών και των μηχανημάτων, είναι η πηγή κάθε μορφής δουλείας: της κοινωνικής φτώχειας, της πνευματικής κατάπτωσης και της πολιτικής υποταγής.

Για το λόγο αυτό, η οικονομική χειραφέτηση της εργατικής τάξης είναι ο μεγάλος σκοπός στον οποίο πρέπει να υποταχθεί όλο το πολιτικό κίνημα, μετατρέπόμενο το ίδιο σε ένα απλό μέσο.

Η απελευθέρωση των εργαζομένων δεν είναι ένα ζήτημα τοπικό ή εθνικό. Αντίθετα, είναι ένα ζήτημα που απασχολεί όλα τα πολιτισμένα έθνη.

Όλα τα μέλη της Διεθνούς αναγνωρίζουν ότι η Αλήθεια, η Δικαιοσύνη και το Ήθος πρέπει να είναι η βάση που τους οδηγεί, χωρίς κανένα διαχωρισμό χρώματος, πίστης ή εθνικότητας.

Τέλος, θεωρούν καθήκον τους να διεκδικούν τα Δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη, όχι μόνο για τα μέλη της Διεθνούς, αλλά επίσης και για οποιονδήποτε εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του: «Καμία υποχρέωση χωρίς δικαιώματα, κανένα δικαίωμα χωρίς υποχρεώσεις».

Ξέρουμε, πλέον, όλοι ότι αυτό το τόσο ακέραιο, τόσο απλό, τόσο δίκαιο πρόγραμμα, που εκφράζει με αυτόν τον καθόλου υπερβολικό και καθόλου επιθετικό τρόπο τις πιο εύλογες και τις πιο ανθρώπινες απαιτήσεις του προλεταριάτου, επειδή ακριβώς είναι ένα πρόγραμμα αποκλειστικά ανθρώπινο, περιλαμβάνει το σπόρο μιας τεράστιας κοινωνικής επανάστασης. Την ανατροπή όλων όσων υπάρχουν και τη δημιουργία ενός καινούργιου κόσμου.

Να λοιπόν τι πρέπει να εξηγηθεί και να γίνει σαφές σε όλα τα μέλη της Διεθνούς.

Αυτό το πρόγραμμα κουβαλά μαζί του μια νέα επιστήμη, μια νέα κοινωνική φιλοσοφία που θα αντικαταστήσει όλες τις παλιές θρησκείες και μια νέα πολιτική, τη διεθνή πολιτική, που ως τέτοια έχει στόχο την καταστροφή όλων των Κρατών. Για να μπορούν όλα τα μέλη της Διεθνούς να εκπληρώσουν με συνειδητό τρόπο τα καθήκοντά τους ως προπαγανδιστές και φυσικοί ηγέτες των μαζών μέσα στην Επανάσταση, πρέπει το καθ ένα από αυτά να διεισδύσει όσο είναι δυνατόν σ' αυτήν την επιστήμη, αυτήν τη φιλοσοφία και αυτή την πολιτική. Δεν αρκεί να ξέρουν και να λένε ότι επιθυμούν την οικονομική χειραφέτηση των εργαζομένων, την ολοκληρωτική κατοχή των προϊόντων, την εξαφάνιση των τάξεων και της πολιτικής υποταγής, το σεβασμό του συνόλου των δικαιωμάτων του ανθρώπου, την απόλυτη ισορροπία υποχρεώσεων και δικαιωμάτων, την εκπλήρωση της ανθρωπίνης αδερφοσύνης, με μία κουβέντα. Όλα αυτά είναι πιθανότατα πολύ όμορφα και πολύ δυνατά. Όμως, αν οι εργάτες της Διεθνούς σταματήσουν σ' αυτές τις μεγάλες αλήθειες, χωρίς να εμβαθύνουν στις συνθήκες, τις συνέπειες και το πνεύμα και αν βουλευτούν με το να τις επαναλαμβάνουν πάντα σ' αυτήν τη γενική μορφή, κινδυνεύουμε να μετατραπούν σύντομα οι φράσεις αυτές σε λόγια στείρα και ξύλινα, κοινοτοπίες αφορητες και ακατάληπτες.

Αλλά, μας λένε, δεν μπορούν όλοι οι εργάτες, ακόμα και αυτοί που είναι μέλη της Διεθνούς, να γίνουν σοφοί. Γιατί, όμως, δε φθάνει να βρεθεί στο εσωτερικό της οργάνωσης μια ομάδα ανθρώπων που να κατέχει όσο πλήρως γίνεται την επιστήμη, τη φιλοσοφία και την πολιτική του σοσιαλισμού και να τεθεί η πλειονότητα, ο λαός της Διεθνούς με τη θέλησή του κάτω από τη διεύθυνσή της, κάτω από την αδερφική διοίκηση της; Άλλωστε, με αυτήν την ομάδα είμαστε βέβαιοι ότι δεν πρόκειται να παρεκκλίνουμε από το

δρόμο για το σοσιαλισμό και την οριστική απελευθέρωση του προλεταριάτου.

Ιδού ένας συλλογισμός που τον ακούμε όλο και πιο συχνά, όχι βέβαια τόσο καθαρά διατυπωμένο - δεν υπάρχει ούτε αρκετή ειλικρίνεια, ούτε αρκετό θάρρος για κάτι τέτοιο-, αλλά με υπόγειο τρόπο, συνοδευόμενο από κάθε μορφής λιγότερο ή περισσότερο επιδέξιες επιφυλάξεις και δημαγωγικά κομπλιμέντα απευθυνόμενα στην υπέρτατη σοφία και την παντοδυναμία του κυρίαρχου λαού, από το εξουσιαστικό κόμμα που νέμεται σήμερα τη Διεθνή στη Γενεύη.² Αυτό το κόμμα το πολεμήσαμε από την αρχή με πάθος, γιατί είμαστε απόλυτα πεισμένοι, και πιθανότατα είστε και εσείς από την πλευρά σας, ότι ο μεγάλος κίνδυνος για τη Διεθνή σήμερα είναι να χωριστεί σε δύο ομάδες. Μία πρώτη, που θα περιλαμβάνει την τεράστια πλειονότητα και θα αποτελείται από μέλη που αντί για γνώση θα έχουν μια τυφλή πίστη στη θεωρητική και πρακτική σοφία των αρχηγών τους και μια δεύτερη που θα αποτελείται από μερικές δεκάδες ανθρώπους όλους κι όλους, που θα αναλάβουν το ρόλο του διευθυντή.

Τη στιγμή που θα γίνει αυτό, η οργάνωση μας, που σκοπός της είναι η απελευθέρωση της ανθρωπότητας, θα έχει μετατραπεί η ίδια σε ένα είδος ολιγαρχικού Κράτους, του χειρότερου από όλα τα Κράτη. Και αυτή η ενορατική, σοφή και επιτήδεια μειονότητα, θα αναλάμβανε όλες τις ευθύνες και θα απολάμβανε όλα τα δικαιώματα μιας κυβέρνησης, με τρόπο ακόμα πιο απολυταρχικό, κρύβοντας το δεσποτισμό της προσεκτικά κάτω από έναν εικονικό σεβασμό στις επιθυμίες και τις αποφάσεις του κυρίαρχου λαού -αποφάσεις που θα είναι πάντα εμπνευσμένες από την ίδια, ως υποτιθέμενη εκπρόσωπο της λαϊκής θέλησης. Αυτή η μειονότητα,

2. Σμ: Αναφέρεται στην ομάδα υπό τον Ούτιν που στάλθηκε από τον Μαρξ στη Γενεύη, προκειμένου να την εκκαθαρίσει από την επιρροή του Μπακούνιν, τον οποίο και διέγραψε τελικά το 1871 (βλ. επίσης το κείμενο του Γκ. Λεβάλ «Μπακούνιν, ο θεμελιωτής του επαναστατικού συνδικαλισμού» που προηγείται).

λέμε εμείς, καθοδηγούμενη από τις ανάγκες των προνομίων της και ακολουθώντας τη μοίρα όλων των κυβερνήσεων, θα κατέληγε να γίνει πιο δεσποτική, πιο ολέθρια, πιο αντιδραστική από κάθε προηγούμενη εξουσία. Αυτό συμβαίνει ήδη σήμερα στη Διεθνή της Γενεύης.

Η Διεθνής δεν μπορεί να γίνει όργανο χειραφέτησης για την ανθρωπότητα, παρά μόνο μέσα από την προηγούμενη δική της χειραφέτηση. Και δε θα γίνει ποτέ, αν πρώτα δε σταματήσει να είναι χωρισμένη σε δύο ομάδες – την πλειονότητα των τυφλών οργάνων χωρίς άποψη και τη μειονότητα των «σοφών οδηγών» – αν δεν καταφέρει να κάνει τμήμα της συνείδησης του καθ ενός από τα μέλη της την επιστήμη, τη φιλοσοφία και την πολιτική του σοσιαλισμού.

Ο Μπακούνιν μπροστά στην ιστορία

Πιοτρ Κροπότκιν

Ο γερο-Μπλανκί έλεγε συχνά ότι η σημασία των γεγονότων δε μετριέται στα άμεσα αποτελέσματά τους αλλά στις έμμεσες συνέπειές τους, που είναι πάντοτε πολύ πιο σημαντικές.

Η αντίληψη αυτή βρίσκει ακριβή εφαρμογή, όταν αναφερόμαστε στον Μπακούνιν. Πρέπει να αποτιμήσουμε το ρόλο του όχι μόνο με βάση όσα έκανε ο ίδιος, αλλά και με βάση την επιρροή που άσκησε στους ανθρώπους γύρω του, στη σκέψη τους και στη δράση τους.

Η γραπτή του κληρονομιά δεν είναι μεγάλη. Το *Κράτος και Αναρχία*, η *Ιστορική Ανάπτυξη της Διεθνούς*, το *Θεός και Κράτος* είναι τρία βιβλία όχι ιδιαίτερα μεγάλα. Τα υπόλοιπα, η *Κνουτο-γερμανική αυτοκρατορία*, τα *Γράμματα σε ένα Γάλλο σχετικά με την παρούσα κρίση*, η *πολιτική θεολογία και ο Ματσίνι*, οι *Άρκτοι της Βέρνης* κ.ά., είναι προσούρες που γράφτηκαν πάνω σε ζητήματα της επικαιρότητας. Και ακόμα και τα τρία βιβλία που αναφέρθηκαν πιο πάνω έχουν κι αυτά αντίστοιχη καταγωγή. Ο Μπακούνιν καταπιανόταν με το να φτιάξει μια προσούρα γύρω από ένα ζήτημα των ημερών και η προσούρα μετατρέποταν τελικά σε βιβλίο, γιατί με τη βαθιά αντίληψη της φιλοσοφίας της ιστορίας και την τεράστια γνώση των γεγονότων της εποχής του είχε τόσα να πει που οι σελίδες διαδέχονταν η μία την άλλη.

Αν αναλογισθούμε όλα όσα αυτός και οι φίλοι του (ο Χέρτζεν, ο Ογκάρεφ, ο Ματσίνι, ο Λεντρί-Ρολέν και όλοι οι υπόλοιποι σημαντικοί πρωταγωνιστές της επαναστατικής περιόδου 1840-1850 στην Ευρώπη) πρέπει να σκέφθηκαν μπροστά στα τόσα δράματα, τις ελπίδες και τις διαψεύσεις

που έζησαν, αν αναλογισθούμε όλα αυτά που πρέπει να ένιωσαν κατά τη διάρκεια της γεμάτης ελπίδες χρονιάς του 1848 και κατά τη διάρκεια της καταστολής που την ακολουθήσε, θα καταλάβουμε εύκολα γιατί οι ιδέες, οι εικόνες και τα επιχειρήματα που βγήκαν μέσα από τη ζωή αφθονούσαν μέσα στο μυαλό του Μπακούνιν και γιατί οι φιλοσοφικές και ιστορικές προσεγγίσεις του είναι τόσο πολύ αναμειγμένες με γεγονότα και κρίσεις σχετικές με την επικαιρότητα της εποχής.

Έχει ενδιαφέρον, ωστόσο, να σημειώσουμε ότι κάθε μπροσουρά του Μπακούνιν σηματοδοτεί μια στροφή στην ιστορία της επαναστατικής σκέψης στην Ευρώπη. Ο λόγος του στο Συνέδριο του Συνδέσμου για την Ειρήνη και την Ελευθερία είναι μια πρόκληση που απευθύνεται προς όλους τους ριζοσπάστες στην Ευρώπη. Ο Μπακούνιν εξηγούσε ότι η εποχή του ριζοσπαστισμού των ετών 1840-1850 είχε τελειώσει και ότι μια νέα φάση ξεκινούσε για την επαναστατική σκέψη: η εποχή του εργατικού σοσιαλισμού. Εξηγούσε ότι πλάι στο ζήτημα της πολιτικής ελευθερίας τίθεται εκείνο της οικονομικής ανεξαρτησίας και ότι αυτό θα δεσπάζει στο εξής στην ιστορία. Η μπροσουρά του που απευθύνεται στους οπαδούς του Ματσίνι κηρύσσει το τέλος των επαναστατικών πολιτικών συνωμοσιών που στοχεύουν στην εθνική απελευθέρωση και την αντικατάστασή τους από τη σοσιαλιστική επανάσταση. Κηρύσσει επίσης το ιστορικό τέλος ενός συναισθηματικού και σοσιαλιστικού χριστιανισμού και την αντικατάστασή του από τον άθεο και κομμουνιστικό ρεαλισμό. Το γράμμα του προς τον Χέρτζεν σχετικά με τη Διεθνή και το ρεαλισμό του Μπαζαρόφ έχει ακριβώς την ίδια σημασία για τη Ρωσία.

Οι Άρκτοι της Βέρνης είναι το αντίο στο αστικοδημοκρατικό κίνημα στην Ελβετία. Τα Γράμματα σε ένα Γάλλο, που γράφτηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου 1870-1871, σημαίνουν το θάνατο του ριζοσπαστισμού του Γκαμπεταί και κηρύσσουν την καινούργια εποχή που θα εγκαινιαζόταν με την Κομμούνα του Παρισιού, απορρίπτοντας την ιδέα του

κρατικού σοσιαλισμού που εξέφραζε ο Λουί Μπλαν και διακηρύσσοντας μια καινούρια ιδέα, αυτήν του κομμουνισμού των κοινοτήτων και των πόλεων. Η Κομμούνα που ορθώνεται για την υπεράσπιση του εδάφους της και εμπεριέχει στα σπλάχνα της την κοινωνική επανάσταση, να τι πρότεινε ο Μπακούνιν στα *Γράμματά* του να αντιταχθεί στη γερμανική εισβολή.

Η *Κνουτο-γερμανική αυτοκρατορία*, αυτή η μπροσούρα που τόσο μισούν οι γερμανοί σοσιαλδημοκράτες, είναι η προφητική κραυγή ενός παλιού επαναστάτη που ήδη από εκείνη την εποχή (το 1871) κατανοούσε όλη τη φρίκη της αντίδρασης που θα βάραινε την Ευρώπη για τα επόμενα τριάντα με σαράντα χρόνια, ως συνέχεια του θριάμβου του μιλιταριστικού Κράτους του Μπίσμαρκ, αλλά επίσης και του κρατικού σοσιαλισμού, του οποίου ο ίδιος ο Μπίσμαρκ ήταν προστάτης στη Γερμανία. Η μπροσούρα αυτή έδειχνε ταυτόχρονα ότι στις λατινικές χώρες το κίνημα στρεφόταν απότομα προς την κατεύθυνση του αντικρατικού κομμουνισμού, δηλαδή του αναρχισμού.

Τέλος, το *Κράτος και Αναρχία*, η *Ιστορική ανάπτυξη της Διεθνούς* και το *Θεός και Κράτος*, πέρα από τη διάστασή τους ως αγωνιστικών θούριων, γραμμένων πάνω στην οργή της στιγμής, εμπεριέχουν, όπως διαπιστώνει ο πιο επιμελής αναγνώστης, πέραν της πολιτικής σκέψης και μια φιλοσοφική αντίληψη της Ιστορίας ανώτερη από εκείνη της μεγάλης μάζας των ακαδημαϊκών σοσιαλ-κρατικών κειμένων, που καλύπτουν την απουσία σκέψης πίσω από μια σκοτεινή, δυσνόητη, μπερδεμένη και τελικά άσχημα στοχασμένη διαλεκτική. Τα βιβλία αυτά του Μπακούνιν δεν περιέχουν συνταγές για το κάθεται. Αυτοί που απαιτούν από ένα βιβλίο να διαλύσει όλες τις αμφιβολίες τους χωρίς να τους αναγκάσει να σκεφθούν και οι ίδιοι δεν πρόκειται να βρουν αυτό που θέλουν στον Μπακούνιν. Όσοι όμως είναι ικανοί να σκέφτονται ανεξάρτητα, να μην ακολουθούν τυφλά το συγγραφέα, αλλά να αντιλαμβάνονται το βιβλίο ως ένα εργαλείο για σκέψη, ως μια λογική συζήτηση που προκαλεί

το νου να δουλέψει, θα βρουν στις θερμές, άλλοτε άτακτες κι άλλοτε λαμπερές γενικεύσεις του Μπακούνιν ένα σημαντικό επαναστατικό βοήθημα. Σημαντικότερο απ' όλα αυτά τα έργα που γράφτηκαν για να πείσουν τους αναγνώστες τους ότι είναι καλοί μόνο για να υπακούουν, ακολουθώντας τυφλά το συγγραφέα -όταν πρόκειται να σκεφτούν- ή τον αρχηγό -όταν πρόκειται να δράσουν.

Εξάλλου, η κύρια δύναμη του Μπακούνιν δε βρίσκεται στα γραπτά του. Βρίσκεται στην προσωπική επιρροή που άσκησε στους ανθρώπους. Είναι αυτός που ενσάρκωσε τη μορφή του ρώσου αλύγιστου σοσιαλιστή επαναστάτη, που ενέπνευσε τη νεολαία της δεκαετίας του 1870 και η οποία τον θεωρούσε ως τον πνευματικό της πατέρα.

Στο Παρίσι το 1847 (χρονιά κατά την οποία εξορίστηκε) και στη Γερμανία το 1848, η επιρροή του στους σπουδαιότερους ανθρώπους της εποχής του ήταν τεράστια. Ο Μπερνάρ Σω διηγείται, με ελαφρώς χιουμοριστικό τόνο, πώς ο Βάγκνερ αναπαριστά τον Μπακούνιν στην όπερά του Ζίγκφριντ¹, μέσω του ομώνυμου ήρωα που δε γνωρίζει τον φόβο μέχρι να πέσει στον έρωτα της Μπρύνχιλντ. Βέβαια, στην πραγματικότητα, ο Βάγκνερ δεν αναπαριστά τον Μπακούνιν ειδικά, αλλά τη γενική μορφή του γεμάτου τόλμη και θάρρος επαναστάτη. Είναι όμως πέραν πάσης αμφιβολίας ότι η επιρροή του Μπακούνιν ήταν τεράστια, όχι μόνο πάνω στον Βάγκνερ, αλλά και στον Τζορτζ Σαντ, στον Χέρτζεν και τον Ογκάρεφ, σε ολόκληρο το γαλλικό

1. Στμ: Πρόκειται για το τρίτο μέρος του έργου του Βάγκνερ *Το δακτυλίδι του Νιμπελούγκεν*. Σύμφωνα με το έργο -που βασίζεται στη σκανδιναβική μυθολογία- ο ήρωας Ζίγκφριντ δε γνωρίζει το φόβο, μέχρι που συναντά την Μπρύνχιλντ κοιμώμενη και λιγοψυχά μπροστά στο καθήκον να την ξυπνήσει. Τελικά ελέγχει το φόβο του, φιλά την Μπρύνχιλντ που ξυπνά και ανταποκρίνεται στον έρωτά του. Ο Ρίχαρντ Βάγκνερ ήταν προσωπικός φίλος του Μπακούνιν και επηρεασμένος από τις αναρχικές και επαναστατικές ιδέες, πολύ πριν οι Ναζί τον δυσφημίσουν χρησιμοποιώντας τη μουσική του στα στρατόπεδα συγκέντρωσης.

σοσιαλιστικό κύκλο που τότε φτιαχνόταν στο Παρίσι, στους νέους της Γερμανίας, στους νέους της Ιταλίας και στους νέους της Σουηδίας. «Δεν μπορούσες να τον πλησιάσεις χωρίς να κατακτηθείς από τον επαναστατικό του ζήλο», έλεγαν γι' αυτόν οι σύγχρονοί του.

Και ήταν πάλι ο ίδιος άνθρωπος που μετά την απόδρασή του από τη Σιβηρία το 1862, εμφανίστηκε ξανά στους φίλους του στο Λονδίνο. Ο Χέρτζεν, το ξέρουμε, περιέγραψε την εμφάνισή του στο Λονδίνο και –με τόνο περιπαικτικό– την προπαγάνδα που έκανε στους Σλάβους². Είναι πολύ πιθανό, βέβαιο ίσως, ότι ο Μπακούνιν επένδυε περισσότερες ελπίδες, από όσες τους άξιζαν, σε πολλούς από αυτούς που τον περιτριγύριζαν. Αλλά το ίδιο ακριβώς δεν μπορούμε να πούμε και για τον Ματσίνι και για κάθε ειλικρινή επαναστάτη; Και ίσως η μαγική δύναμη που κατείχε στηριζόταν στην πίστη που είχε για τον άνθρωπο, σε ό,τι επρόκειτο να αφυπνίσει μέσα του το μεγάλο έργο με το οποίο θα συνδεόταν. Και αυτή η αφύπνιση πραγματοποιούνταν σύντομα. Κάτω από την επίδραση του Μπακούνιν, οι άνθρωποι έδιναν γρήγορα ό,τι καλύτερο είχαν για λογαριασμό της επανάστασης.

Ο Χέρτζεν διηγείται πολύ παραστατικά πώς ο Μπακούνιν κατηχούσε τους ανθρώπους και τους έσπρωχνε προς τη δράση. Είναι δυνατόν να ξεγελιόταν τόσο πολύ στην

---

2. Σημ: «Ο Μπακούνιν πίστευε στη δυνατότητα ενός ένοπλου ξεσκακωμού των χωρικών στη Ρωσία. Κι εμείς το πιστεύαμε ως ένα βαθμό, αλλά επίσης και η κυβέρνηση, αν κρίνουμε από τη σειρά των μέτρων που πήρε, των άρθρων που παρήγγειλε, των αιτημάτων για συλλήψεις και των εκτελέσεων θανατικών ποινών. Η πίεση της διανοήσης, η πνευματική διέγερση ήταν πολύ ισχυρές και ουδείς προέβλεπε τότε ότι αυτό θα τελειώσει μέσα σε ένα κλίμα βίαιου πατριωτισμού. Ο Μπακούνιν χωρίς να επιμένει ιδιαίτερα στις πιθανές συνέπειες, κοιτούσε πάντοτε μακρινούς στόχους και έπαιρνε το δεύτερο μίνα της εγκυμοσύνης για ένατο. Άφηνε τον εαυτό του να ελέγχεται όχι από τα επιχειρήματα αλλά από τις επιθυμίες». Herzen Alexander, *Biloe I Dumí* [Το παρελθόν κι οι λέξεις].

αξιολόγηση των ανθρώπων; Αυτοί που ενέπνευσε στην Ιταλία, την Ελβετία, τη Γαλλία, ο Βαρλέν, ο Ελιζέ Ρεκλός, ο Καφιέρο, ο Μαλατέστα, ο Φανέλι (απεσταλμένος του στην Ισπανία), ο Γκιγιόμ, ο Σβάιτσκκιεμπελ και τόσο άλλοι που συγκεντρώθηκαν γύρω του στην περίφημη Συμμαχία δεν ήταν τάχα οι σημαντικότεροι Λατίνοι εκείνης της μεγάλης εποχής; Έχω την αίσθηση ότι η αξιολόγησή του για τους ανθρώπους ήταν, αντίθετα, εκπληκτικά σωστή και ακριβοδίκαιη. Διαβάστε, για παράδειγμα όσα γράφει για την περίπτωση του Νετσαίγιεφ, του οποίου επισήμανε τόσο καλά τις ισχυρές και τις αδύναμες πλευρές ώστε δε θα είχαμε τίποτα να προσθέσουμε.³ Και ποιος κατάλαβε, καλύτερα από αυτόν, τον Νικολά Ουτίν, αυτό το είδωλο του μαρξισμού της Γενεύης;

Μια παρατήρηση ακόμα. Αυτό που είναι το πιο εκπληκτικό και το πιο διδακτικό συνάμα για εμάς, είναι το υψηλό επίπεδο του ήθους των ανθρώπων που, σε όλη τη Δυτική Ευρώπη, συγκεντρώνονταν γύρω από τον Μπακούνιν. Δε γνώρισα τον Μπακούνιν, αλλά γνώρισα από πολύ κοντά τα άτομα που τον περιέβαλαν στη Διεθνή και που για αυτό το λόγο κυνηγήθηκαν ανελέητα από τον Μαρξ, τον Ένγκελς και τον Λίμπνιχτ. Και μπορώ με αποφασιστικότητα να βεβαιώσω απέναντι στους αντιπάλους τους ότι καθένας από τους αγωνιστές της φεντεραλιστικής Διεθνούς που προανέφερα ήταν μια εξόχως ηθική προσωπικότητα.

3. Στμ: «Με ξεγελάσατε, και εγώ, δυσπιστώντας ή διαισθανόμενος ενστικτωδώς την εξαπάτηση, αρνιόμουν συνειδητά να το πιστέψω [...] αλλά ούτε αυτή η στοργή ούτε η εκτίμηση δε θα με εμποδίσουν να σας πω με κάθε ειλικρίνεια ότι το σύστημα σας της εξαπάτησης, το οποίο ολοένα και τείνει να γίνει το βασικό σας χαρακτηριστικό, το ένα και μοναδικό σας σύστημα, το όπλο και η αγαπημένη σας μέθοδος, είναι καταστροφικό για την ίδια μας την υπόθεση.» «Ναι αγαπητέ μου φίλε, δεν είστε ένας υλιστής, όπως εμείς οι φτωχοί αμαρτωλοί, αλλά ένας ιδεαλιστής, ένας προφήτης [...] Με την τροπή που έχει πάρει το πνεύμα σας, είστε πιο κοντά στους ιησούτες από όσο σε εμάς.» Μπακούνιν, *uvres complètes* [Απαντα].

Η ιστορία, είμαι σίγουρος, θα επιβεβαιώσει αυτή την άποψη και δε θα παραλείψει, ταυτόχρονα, να σημειώσει ότι στο αντίθετο στρατόπεδο –ανάμεσα στους κύριους ηγέτες τουλάχιστον– θα συναντήσει κανείς ίσως αρκετή ευφυΐα, αλλά μια ηθική βάση κατά πολύ κατώτερη απ' αυτήν των φίλων του Μπακούνιν.

Σε ό,τι αφορά τη σημασία της δράσης του Μπακούνιν μέσα στη Διεθνή, έχω αναφερθεί ήδη στο ρόλο των μπακουνιστών, μιλώντας για την Ομοσπονδία της Ζιρά στο βιβλίο μου *Σχετικά με μια ζωή*⁴.

Τη στιγμή που η ήττα της Γαλλίας, η εξόντωση των γάλλων προλετάρων μετά την Κομμούνα και ο στρατιωτικός θρίαμβος της Γερμανικής Αυτοκρατορίας εγκαινίαζαν μια περίοδο αντίδρασης που διαρκεί ακόμα και σήμερα, τη στιγμή που ο Μαρξ και οι φίλοι του ήθελαν, μέσω της υπόγειας ίντριγκας, να μετατρέψουν την εργατική Διεθνή, που δημιουργήθηκε για να συνεισφέρει στην άμεση δράση κατά του καπιταλισμού, σε όργανο του κοινοβουλευτισμού προς όφελος των αστικοποιημένων σοσιαλιστών, τα «πρώην μέλη» της φεντεραλιστικής Διεθνούς, εμπνευσμένα από τον Μπακούνιν, ήταν ο τελευταίος προμαχώνας ενάντια στην αντίδραση που κυρίευε την Ευρώπη.

Και είναι σ' αυτόν, σε μεγάλο βαθμό, που χρωστάμε το γεγονός ότι το επαναστατικό πνεύμα παρέμεινε ζωντανό στις λατινικές χώρες, για το ότι βρήκε στις εργατικές μάζες αυτών των χωρών μια νέα ζωογόνο δύναμη για να αντιπαρατάξει στην απότομη εξέλιξη της πάλαι ποτέ ριζοσπαστικής μπουρζουαζίας.

---

4 Σμ: «Το όνομα "Μισέλ" επέστρεφε αδιάκοπα στις συζητήσεις τους, όχι ως το όνομα ενός απόντα αρχηγού που οι απόψεις του αποτελούσαν νόμο, αλλά ως αυτό ενός προσωπικού φίλου, για τον οποίο ο καθένας μιλούσε με βαθιά αγάπη και συντροφικότητα. Αυτό που με εντυπωσίαζε περισσότερο ήταν ότι η επιρροή του Μπακούνιν δε βασιζόταν τόσο σε κάποια πνευματική ανωτερότητα του όσο στο προσωπικό του ήθος», Κροπότκιν, *Autour d'une vie* [Σχετικά με μια ζωή].

Και είναι μέσα από αυτές τις νέες ζωντανές δυνάμεις, που μέσα από κινδύνους και δυσκολίες και χωρίς καμιά άλλη βοήθεια κήρυξαν τον πόλεμο στον παλιό κόσμο, είναι μέσα σε αυτούς τους κύκλους που γεννήθηκε, επιτέλους, ο σύγχρονος αναρχικός κομμουνισμός, με το ιδανικό της οικονομικής και πολιτικής ισότητας και τη θαρραλέα άρνηση κάθε εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο.

Τέτοια είναι η αξία του Μπακούνιν μπροστά στην ιστορία.

Ιούνιος 1905

Ο Γκαστόν Λεβράλ (Πιερ Πιγιτέ) γεννήθηκε το 1895 στη Γαλλία. Συνδέθηκε με το αναρχικό κίνημα στη Γαλλία, την Ισπανία και την Αργεντινή όπου έζησε. Επί πολλά χρόνια μέλος της ισπανικής CNT, κατέγραψε την ιστορία της αναρχικής Ισπανίας στο έργο του Το δημιουργικό έργο της ισπανικής επανάστασης. Μετά τον πόλεμο συνέβαλε στην επανίδρυση της γαλλικής Αναρχικής Ομοσπονδίας και επιμελήθηκε την έκδοση των περίφημων Ελευθεριακών Τετραδίων. Πέθανε το 1978

ΚΑΙΝΑ ΔΑΙΜΟΝΙΑ

Κυκλοφορούν:

Rudolf Rocker

«ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ
ΟΡΓΑΝΩΣΗ»

Frank Mintz

«ΑΝΑΡΧΟΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΣΤΗΝ
ΙΣΠΑΝΙΑ»

«Η οργάνωση της Διεθνούς, έχοντας σα σκοπό όχι τη δημιουργία Κρατών και νέων δεσποτισμών, αλλά την καταστροφή από τη ρίζα κάθε ιδιαίτερης κυριαρχίας, οφείλει να έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά από την οργάνωση των Κρατών. Όσο αυταρχική, εξουσιαστική, τεχνητή, βίαιη και εκθρική προς τη φυσική ανάπτυξη των λαϊκών συμφερόντων και ενοτήτων είναι αυτή η τελευταία, τόσο η οργάνωση της Διεθνούς οφείλει να είναι ελεύθερη, φυσική και σύμφωνη σε κάθε σημείο αυτών των συμφερόντων και αυτών των ενοτήτων. Ποια είναι όμως η φυσική οργάνωση των μαζών; Είναι αυτή που βασίζεται στους ιδιαίτερους προσδιορισμούς της πραγματικής ζωής, στους καθημερινούς χώρους εργασίας, κατά επάγγελμα ή κατά επαγγελματικό κλάδο. Τη στιγμή που όλοι οι τομείς της παραγωγής θα εκπροσωπούνται στη Διεθνή, συμπεριλαμβανομένων και των εργατών της γης, η οργάνωση των λαϊκών μαζών θα έχει ολοκληρωθεί.»

Μιχαήλ Μπακούνιν,
«Η οργάνωση της Διεθνούς»

«Ο Μπακούνιν υπερασπίζει την αρχή της αντιεξουσιαστικής σοσιαλιστικής οργάνωσης της κοινωνίας από τον ίδιο της τον εαυτό, χωρίς πολιτική ή κυβερνητική παρέμβαση. Αυτό αποτελεί μέρος όλου του φιλοσοφικού του συστήματος, της οπτικής του, της ερμηνείας του για τη ζωή, της αρχής του για τους έμφυτους νόμους που αντιτίθενται στους εξουσιαστικούς νόμους. Αλλά, όταν πρέπει να επιχειρηματολογήσει συγκεκριμένα, πάνω σε ειδικά προβλήματα της δράσης και της τακτικής, της μεθόδου που πρέπει να χρησιμοποιηθούν για να αυξηθεί η οργανωτική δύναμη της Διεθνούς και των τμημάτων της, το κάνει εισάγοντας μια νέα λογική, που θα την ξανασυναντήσουμε αργότερα όχι μόνο στους αγωνιστές, αλλά και στους θεωρητικούς -μικρότερους ή μεγαλύτερους- του συνδικαλισμού.»

Γκαστόν Πεβάλ,
«Μπακούνιν, ο θεμελιωτής του επαναστατικού συνδικαλισμού»

ISBN 978-960-98863-2-1

9 789609 886321